MIHAI A. ANTONESCU
Avocat
Asistent la Academia Comercială

Regimul Agrar Român și chestiunea optanților unguri

CU O PREFAȚĂ
A DOMNULUI
PROF. UNIV. G. TAȘCĂ



BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «ROMÂNIA NOUĂ» THEODOR I. VOINEA
No. 79, — STR. URANUS, — No. 79
1928

www.dacoromanica.ro

MIHAI A. ANTONESCU
Avocat
Asistent la Academia Comercială

REGIMUL AGRAR ROMÂN
ŞI CHESTIUNEA
OPTANŢILOR UNGURI

CU O PREFAŢĂ
A DOMNULUI
PROF. UNIV. G. TAŞCĂ



BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA «ROMANIA NOUĂ» THEODOR I. VOINEA
No. 79 — STR. URANUS, No. 79
1928

www.dacoromanica.ro

PREFAŢA DOMNULUI PROF. G. TAŞCĂ

Procesul optanţilor unguri a readus la ordinea zilei chestiunea exproprierei şi în special o latură a acestei chestiuni.

Este expropierea o consecinţă a răsboiului?

S'a făcut expropierea şi împroprietărirea pentru recompensarea ţăranului, care cu o bravură neîntrecută, a luptat pentru apărarea ţărei?

Literatura politică de după răsboiu a contribuit mult la acreditarea acestei idei.

Ea însă este cu desăvârşire falşă.

Ideia expropierei a germinat în România aproape imediat după înfăptuirea marei reforme agrare de la 1864.

Reforma de la 1864 pleca de la principiul că proprietarii de moşii se găseau în stare de codevălmăşie cu sătenii cultivatori. Potrivit Statutului Agrar al lui Mavrocordat sătenii puteau coprinde din moşia boerească întreaga suprafaţă de care aveau nevoe, fără nici un fel de limită. Sub Joniţă Sturdza se stabileşte însă o limită. Potrivit ponturilor legiuirei acesteia, sătenii puteau să încăputeze, pentru trebuinţele lor, numai până la ²/₃ din terenul cultivabil al moşiei.

Acest drept de proprietate codevalmaşă pe ²/₃ din moşie pentru săteni, a fost respectat de legiuirile ulterioare: Regulamentul organic şi legiuirile de la 1851, de şi în aceste legiuiri se tăgăduia dreptul în sine; în fapt însă aceste legiuiri au recunoscut ţăranului dreptul de a lua pământ de hrană din moşie, până la ²/₃ dintr'însa.

Legiuitorul de la 1864 constatând această stare de lucruri, a mărginit întreaga lui reformă la o eşire din indiviziune.

„Sătenii clăcaşi sunt şi rămân deplin proprietari,

www.dacoromanica.ro

— *zice art. 1 din legea de la 1864,* — pe locurile supuse posesiunei lor".

Legea de la 1864 însă nu declară proprietari de cât pe clăcași, cari se găseau făcând clacă la 1864 și numai asupra pământului ce ei posedau. Rămâneau în afară de împroprietărire toți tinerii, — însurățeii. — cari nefiind încă stabiliți nu avuseseră vremea să ocupe o bucată de pământ.

Din pricina aceasta și din pricina defectuoasei aplicări a legei, proprietarii au dat țăranilor cu mult mai puțin de cât cele 2/3 din moșie.

Art. 3 din lege arată cà nici într'un caz suma locurilor rămase în deplina stăpânire a săteanului nu va fi mai mare de 2/3 ale unei moșii.

Nici un text însă nu spune că suprafața de teren rămasă din cele 2/3 ale moșiei, — după ce s'a dat ce se cuvenea sătenilor, va forma un fond din care să se satisfacă necesitățile de pământ ale generațiilor tinere.

S'a luat din proprietatea mare și s'a dat la săteni 1.800.000 ha. Prin legile de vânzare a bunurilor Statului s'a mai dat la săteni o suprafață de 1.059.000 hectare.

Rămânea însă în proprietatea mare, — adică în mâna unui număr ce nu trecea de 4000 de oameni, — o suprafață de 4 mil. hectare pământ.

Era o rea distribuție a pământului care amenința să distrugă echilibrul nostru social din două puncte de vedere.

I

Dacă dreptul dă proprieiate, — și în special dreptul de proprietate asupra solului, — nu are altă justificare de cât utilitatea socială. Dacă proprietarul solului nu poate justifica monopolul ce el are de a stăpâni o bucată de pământ de cât prin aceia că el este capabil de a furnisa societăței cea mai mare cantitate de obiecte de subsistență, — atunci proprietatea nu mai este un drept, ci o datorie: da-

www.dacoromanica.ro

toria de a da societăței o cât mai mare cantitate de bunuri, iar proprietarul nu mai este seniorul cu dreptul absolut de a dispune de un bun după voința lui, — ci funcționarul social pus acolo în scopul de a produce cea mai mare cantitate de bunuri.

Dacă este așa, atunci proprietatea latifundiară, corespunde cu greutate unei atari concepții a dreptului de proprietate.

Din acest punct de vedere se impune dar găsirea unui sistem prin care să se treacă o bună parte din suprafața de teren stăpânită de marii proprietari, în mâna sătenilor, lipsiți de pământ și cari vor îndeplini mai bine funcțiunea socială de care vorbeam.

II

Renta *solului este una dintre problemele cele mai grele puse minței reformatorilor sociali.*

Rentierul, după doctrina ricardiană, ridică, pe nedrept, cea mai mare parte din produsul social și lasă o parte minimă pentru ceilalți factori de producțiune.

Ori cât ar fi fost de criticată această teorie, un lucru este sigur și anume că într'o țară ca țara noastră, în care, 4000 de mari proprietari, dețin jumătate din solul cultivabil al țărei și 7 milioane rămân să se hrănească pe cealaltă jumătate, — toate îmbunătățirile, cum ar fi canale, C. F., șosele, posturi, gări, silozuri, companii de navigație, credite, bănci etc. și ori ce progres social, economic, cultural și mai ales demografic, profită acestor 4000 de oameni. Ei vor profita de creșterea populației, ei vor profita de îmbunătățiri, ei de progresul țărei. Ei ar putea, cum zice H. George, „să stea și să-și fumeze liniștiți țigara. Să se întinză ca lazaronii din Neapole, să se primble în balon ori să se ascunză într'o gaură sub pământ, fără să facă cea mai mică muncă, fără să adaoge cu o iotă la averea națională, în 10 ani vor fi bogați". *In 10 ani grație muncei celor 7 milioane de oameni, grație progre-*

www.dacoromanica.ro

sului făcut de ţară, graţie sporirei populaţiei, graţie lucrărilor de utilitate publică realisate, moşiile lor vor valora de 4 sau 5 ori mai mult.

Aceasta a făcut pe economiştii din veacul al XIX să ceară cu insistenţă resolvarea problemei rentei prin naţionalisarea solului. La această conclusie ajunge şi Y. Stuart Mill *şi* Henry George.

Aplicarea acestei soluţii ar fi însemnat o mare primejdie socială. Naţionalisând solul, producţiunea ar fi scăzut şi societatea ar fi suferit.

Experienţa s'a făcut în Rusia după 1918. Acolo s'a naţionalisat solul. Imediat producţia a scăzut. Silite de împrejurările economice, Sovietele au fost forţate, să revie la proprietatea individuală asupra solului.

Pe de altă parte, aceia ce Ricardo priveşte ca un fenomen economic specific terenurilor de cultură şi care se întindea mai rar la cele de clădiri, era un fenomen cu mult mai general, care îmbrăţişa întreaga mişcare economică.

Renta se întâlneşte nu numai în agricultură ori terenurile urbane, ci o găsim şi în industrie şi în munca manuală şi în munca intelectuală.

Ea este o consecinţă a inegalităţei constituirei fisice şi intelectuale a omului şi isvorăşte din legea generală în economie, a cererei şi ofertei.

Nu putem dar suprima renta fără a sfărâma întreaga ordine economică.

Dacă nu se poate suprima însuşi fenomenul economic se pot însă atenua efectele lui, acolo unde se găseşte că ele sunt mai strigătoare.

La această formulă s'a oprit omenirea după un veac de tatonări, de experienţe şi de desamăgiri.

Noi am fost printre cei dintâi cari am aplicat'o.

Am căutat să înlăturăm prea marele nedreptăţi provocate de rentă, păstrând proprietatea individuală. In loc de socialisarea proprietăţei cum s'a încercat în Russia, noi am căutat să resolvim problema prin democratisarea proprietăţei.

www.dacoromanica.ro

Era o strigătoare nedreptate ca 4000 de proprietari, să stăpânească 4 mil. de hectare din cele 8 milioane de hectare suprafaţa cultivabilă a vechiului Regat Nu era drept ca numai această mână de oameni să profite de toate progresele sociale, cari făceau să sporească necontenit renta.

Aşa s'a ajuns la expropiere.

Renta nu a fost suprimată, ea a fost însă repartisată asupra marei majorităţi a locuitorilor ţărei şi deci efectele ei au fost atenuate. Renta rămâne ca fenomen economic, ea dispare însă ca problemă socială.

Ideia luărei unei mari suprafeţe de pământ din mâna latifundiarilor pentru a fi dată sătenilor cultivatori apare încă de la 1887, adică 20 de ani după reforma de la 1864. La 1887 Ion Brătianu propunea un proect de lege după care Statul s'ar fi presentat la licitaţiune pentru a cumpăra moşiile scoase în vânzare şi apoi a le distribui la săteni.

La 1897 sub guvernul Aurelian se aduce proectul pentru înfiinţarea unei casse rurale care avea de scop de a cumpăra, prin bună învoeală sau de la licitaţie, moşiile proprietarilor şi a le împărţi apoi la săteni. Preţul se plătea în rentă 5 % emisă de Stat.

De la 1900, d. Profesor Basilescu atât de pe catedra sa de Economie Politică de la Facultatea de Drept din Bucureşti, cât şi în conferinţe, publicaţiuni, în gazeta d-sale „Cronica" din 1902, cât şi în Parlament, ca deputat al colegiului ţărănesc a dus o vie campanie în favoarea expropierei.

„Soluţiunea, — *zice d. Profesor N. Basilescu în „Cronica" din 13 Martie 1902 (Vezi Studii Sociale „Talpa Ţărei")* — este aproape de noi; mai mult încă, ea are în favorul ei consecraţiunea experienţei. Trebue să proclamăm mai întâi principiul acestei împroprietăriri, — acestei expropriaţiuni". *Şi mai de-*

www.dacoromanica.ro

parte, în „Cronica“ din 15 Martie 1902 (Talpa Țărei p. 135) d-sa adaogă:

„Şi chiar dacă această reformă nu ar fi conformă „cu Constituţiunea, ce această constituțiune este ea „sacrosanctă şi intangibilă?

„Constituţia se va modifica de voe, sau de nevoe dacă acesta este obstacolul care se opune la ameliorațiunea soartei a 4.000.000 de români, la propăşirea şi înălţarea patriei“.

Propaganda prin scris și graiu a distinsului profesor de la Universitatea din București are un răsunet foarte puternic. Invățători, preoți de la țară și mai târziu, chiar un Ministru al Instrucțiunei publice, Spiru Haret, sunt câștigați ideei.

După revolta țărănească din 1907, ideia exproprierei intră în preocupările oamenilor politici. Partidul liberal o înscrie în program. Camerile de revisuire sunt convocate la 1914 pentru a săvârși expropierea și reforma electorală.

Cum se vede din cele arătate mai sus ideia expropierei este foarte veche și este mare greșală de a se crede că ea a fost o eflorescență a răsboiului.

Acest lucru l'a scos d. M. Antonescu în lumină în lucrarea d-sale.

Prin publicarea interesantei d-sale lucrări, a aruncat o lumină nouă asupra acestei probleme.

Lucrarea va fi consultată cu interes de toți acei pe cari 'i preocupă chestiunea ce se desbate acum la Geneva; în aceiași vreme însă ea va pune la dispoziția celor chemați să apere interesele române un material puțin cunoscut și foarte folositor tesei noastre.

G. TAŞCĂ

---

www.dacoromanica.ro

Lucrarea aceasta nu aspiră la o contribuţie ştiinţifică, pentrucă apreciez temeritatea unei asemenea răvne, mai ales acum când savanţii occidentului tratează stăruitor problema şi când frânele ei sunt încredinţate strălucitei competinţe a domnului Prof. N. Titulescu, Ministrul de externe.

Un simţimânt firesc m'a îndemnat, însă, să pun în lumina opiniei publice româneşti elementele de bază ale diferendului româno-ungar, întovărăşind problemele juridice de un comentar, menit numai să înfăţişeze dreptatea cauzei noastre.

Exprim — pe această cale — domnilor Profesori G. Taşcă şi G. G. Meitani, toată recunoştinţa ce se cuvine sprijinului preţios, pe care mi l-au dat.

AUTORUL.

---

www.dacoromanica.ro

TITLUL I

Regimul agrar român

INTRODUCERE

Recenta noastră expropriere a izbit — alături de proprietatea naționalilor — și pe aceia care aparținea supușilor streini. Această măsură a provocat protestul unora dintre ei, cunoscut sub numele: chestiunea optanților unguri; se pretindea în teza adversă că Statul român n'ar fi avut dreptul să exproprieze proprietățile supușilor unguri, aflate pe teritoriul României. Inainte de a vedeà care este fundamentul juridic al problemei, se cuvine să ne ocupăm de o chestiune plină de însemnătate, adică de regimul nostru agrar. Motivul acestei cercetări prealabile este dublu: întâi, el va constitui un răspuns categoric argumentelor invocate de adversari, după care noi n'am avut un trecut agrar; apoi, el ne va prilejui o interpretare istorică a legii agrare din 1921, cu alte cuvinte ne va explicà o bună parte din spiritul acestei legi.

www.dacoromanica.ro

Intr'adevăr, diferendul româno-ungar privitor la exproprierea proprietăţilor din Ardeal aparţinând optanţilor unguri a pus în discuţiune însuş fundamentul politico-social al ultimei reforme agrare româneşti.

Mai mult chiar, s'a afirmat cu acest prilej de către susţinătorii acestora — cu o uşurinţă, nedreaptă şi regretabilă — că exproprierea nu a fost decât o necesitate de circumstanţă, pentrucă trebuià răsplătită bravura ostaşilor noştri, din ultimul războí; şi că aci n'a existat niciodată o problemă agrară. Iar explicaţia de „interes general", care o justifică, nu e decât un mijloc simulat, cu care Statul român vrea să spolieze pe proprietarii unguri, de pe teritoriul său.

Astfel, Profesorul Pillet în concluziile înaintate tribunalului arbitral Mixt româno-ungar, califică fundamentul legii de expropriere din 1921, drept „un regim de *deposedare fără indemnitate*, purtând în fapt aproape exclusiv şi în tot cazul mult mai greu asupra proprietăţilor ungare şi mascându-se greu sub *pretextul* de interes general" [1])

Deasemenea prin acţiunea adresată aceluiaşi tribunal, resortisanţii unguri au afirmat că:

„Reforma agrară este o simplă etichetă şi chiar dacă nu ar fi este o legislaţie extraordinară, cu totul excepţională, care depăşeşte marginile obişnuite ale dreptului comun.

„*Originile sale sunt legate intim de pacea promisă pe câmpul de bătae*; importată în Transilvania şi în Banat de către învingători, *întărită de un spi-*

---

1) A. Pillet, *Les affaires agraires des ressortisants hongrois devant le Trib. Arbitral Mixt. Rom.-Hong.*, Revue de Droit International Public, 1927, pag. 4.

www.dacoromanica.ro

rit răsboinic și revoluționar, înlocuește în aceste teritorii pe învinși și *recompensează* pe învingători. Este cea mai cumplită continuare a războiului în domeniu economic.

„Fără trecerea acestor teritorii României, *niciodată o asemenea reformă agrară nu ar fi fost introdusă*. Fără război, ea ar fi fost cu totul alta, chiar în vechiul teritoriu al României.

„*Legătura sa cu războiul*, sau, cel puțin cu urmările lui *este netăgăduită* și în acelaș timp ea ridică bunurile, drepturile și interesele ex-inimicilor unguri, în contra voinței lor“ [1]).

Am citat toate acestea, pentrucă ele rezumă teza ungară întreagă, atât din punct de vedere politic cât și social. Așa dar, teza aceasta neagă existența unui trecut agrar românesc; ea nu cunoaște sau disprețuește lunga și aș zice dureroasa noastră evoluțiune în ceiace privește proprietatea rurală — dela forma ei inițială, medievală și până la conceptul funcțiunii sociale, cum e privită de Constituția dela 1923; ea ignorează mișcările pentru pământ ale poporului nostru, dela curentele oarbelor pasiuni populare și până la obiectivitatea științifică a apărătorilor cauzei țărănești; și subscriind la ideia unei proprietăți absolute crede că simpla îndărătnicie de rea credință poate stăvili un progres social cu care ne mândrim.

Ne angajăm, dar, ca în capitolele următoare să înfățișem tot *procesul agrar românesc*, atât în vechiul regat cât și în Ardeal, desfășurându-i în mod sumar

1) V. *Reclamations des Optants hongrois de Transylvanie contre la Réforme agraire en Roumanie*, pag. 40.

www.dacoromanica.ro

şi punctele de tangenţă cu mişcările sociale din lumea întreagă.

Cercetarea aceasta nădăjduesc că ne va dispensa de a mai răspunde în mod special argumentului că „nu se poate luà dreptul de proprietate peste voinţa titularului“. Infăţişând evoluţiunea proprietăţii rurale româneşti, implicit vom arătà cum s'a ajuns şi de ce şi-a însuşit poporul românesc concepţiunea înaltă care înlocueşte atributul de sacrosanct al proprietăţii, prin acel de „funcţiune socială“. Astfel, vom arătà că noua concepţie economică a României de astăzi este în cea mai strânsă relaţie cu starea ei politică. Vom arăta raportul neînlăturabil, care uneşte egalitatea civică de problema proprietăţii şi cum nici nu este conceptibil un echilibru social fără nivelarea acesteia din urmă. Intr'un cuvânt, vom dovedi că noua alcătuire omenească nu lasă să mai subsiste latifundiile, alături de egalitatea politico-juridică, pentrucă această anomalie ar duce la o aservire economică, deci la o limitare a voinţei celor fără pământuri şi la un mijloc de supremaţie, sau în tot cazul de influenţă electorală a marilor proprietari.

Dar, folosul cercetării noastre istorice nu va fi numai al unei simple replici. Cunoaşterea conflictelor agrare dela noi va învedera nu numai trecutul adânc al problemei şi participarea tutulor claselor sociale la lupta pentru pământ, dar ea ne va indicà şi bazele istorice ale ultimei legi de expropriere.

Bine înţeles că scopul nostru fiind de a privi diferendul româno-ungur mai mult prin lumina dreptului internaţional, noi ne vom ocupa de trecutul proprietăţii rurale româneşti întrucât el, pe de o parte,

www.dacoromanica.ro

răspunde alegațiilor nedrepte ale Ungariei, iar pe de alta explică și chiar justifică unele dispoziții ale legii agrare ultime.

Intr'adevăr, legiuitorul agrar român, atunci când a instaurat ideia exproprierii a făcut-o pentru un dublu motiv:

A) Să răspundă mișcărilor sociale din întreaga lume, traducând în legi pozitive curentul solidarist, care copleșise încă de mult tot fundamentul societății omenești; de aci, chemarea la viață efectivă a țărănimii, prin instaurarea unei proprietăți țărănești adevărate, corolar al votului universal acordat.

B) Să se inspire în consacrarea acestui acord al forțelor sociale active de principiile cari au ascuțit în trecut conflictul lor: lupta dintre boeri și țărani; de aci, rigoarea mai mare, sau mai mică a modului cum atinge proprietățile prin expropriere [1]). Dispozițiile legii din 1921 oglindesc aspirațiuni și chiar animozități populare, infiltrate în opinia publică atât de adânc, încât autorii ei au trebuit să le ia în seamă, pentru a săvârși o adevărată reformă. Căci reformele sociale pentru a fi unanim apreciate trebue să se sprijine pe considerațiuni obiective, generale, dar și pe credințele și obiceiurile săpate în conștiința acelora cari le suportă.

Cercetarea istorică am împărțit-o în trei epoci:

1⁰ Dela obârșie până la 1848
2⁰ Dela 1848 până la 1907
3⁰ Dela 1907 până la 1925.

---

1) Deaceia legiuitorul de ex. a izbit de o expropriere integrală pe cei cari și-au arendat un timp îndelungat moșiile și pe absenteiști.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

PROPRIETATEA DELA ORIGINA EI PÂNĂ LA 1848

In acest capitol vom cercetà formele inițiale ale proprietații rurale românești, punându-le în acord cu teoriile emise pentru interpretarea istorică a izvoarelor ei.

Odată precizate și raporturile dintre clasele sociale de atunci, vom arătà: cum se oglindesc ele, alături de concepția proprietății, în legiuirile vremii; cum conflictele născute pe ogor se întind până la forma de guvernământ, provocând mișcarea pandurului Tudor; cum această mișcare se propagă în mulțime răsunând și în Convenția dela Ackerman, care schimbă regimul Domnilor Fanarioți; în sfârșit, care e starea Principatelor până la a doua revoluție.

SECȚIUNEA I

Proprietatea dela sursă și până la 1821.

Intr'o țară eminamente agricolă, toata mișcarea claselor sociale gravitează în jurul proprietății rurale.

www.dacoromanica.ro

In epoca modernă şi contimporană asistăm, într'adevăr, la un conflict aspru, încins între două forțe sociale: *stăpânii de moşie, boerii* sau *proprietarii*, de o parte; *munditorii pământului, țăranii*, de cealaltă 1).

Cea mai mare parte din evoluțiunea proprietății rurale, este funcționată de aceşti doi factori, de lupta lor pentru pământ, luptă care ar puteà calificà întreaga istorie economico-socială a României veacurilor XVIII—XX: *disputa proprietății*.

Era, prin urmare, firesc ca și interpretațiunea istorică a izvoarelor ei să aibă două puncte de plecare: după unii proprietatea istorică e boerească; după alții origina ei e țărănească. 2).

Cu toate luminoasele contribuțiuni științifice, ale lui Radu Rosetti, C. Giurescu, G. Panu, A. Xenopol și N. Iorga, problema rămâne încă controversată.

Noi credem că etichetarea simpla și tranșantă de „boerească" sau „țărănească" este oarecum nepotrivită. Organizarea dela începutul proprietății româneşti se întemeiază pe un mediu social prea omogen în el însuș și prea diferit de concepția modernă a categoriilor sociale, încât cu multă greutate s'ar puteà afirmà afinitatea ei cu vreunul din grupele sociale de mai târziu. Dealtfel

1) Vezi N. Basilesco, *La Réforme agraire en Roumanie*, pag. 104 şi urm.

G. Taşcă, *Studii economice şi financiare*, pag. 368 şi urm.

2) Vezi şi E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, vol. II, pag. 36, 42 şi urm.

www.dacoromanica.ro

și domnul profesor Nicolae Iorga spune: „Intr'un cuvânt, întreaga Țara Românească erà acoperită de astfel de state fără stăpân, fără concurență între bogați și săraci....” [1]), verificând prin aceasta ideia omogenității și egalității.

Aceste interpretațiuni rămân — după părerea noastră — ecoul unui fenomen psicho-sociologic explicabil i-am zice un mit colectiv, care a situat pe o bază mistică ideologia conflictului de mai târziu dintre boeri și țărani, tinzând să atribue unora sau altora dreptatea cauzei.

„Lupta agrară — zice domnul Lovinescu [2]), adoptând termenii cu cari se exprimă curentele adverse — a fost dominată de concepțiile originii proprietății rurale: de oparte, concepția boerilor întemeiată pe dreptul lor de proprietate *absolută* asupra unor moșii *greiate de servitudini, numai din pricina necesităților economice;* de alta, concepția apărătorilor țărănimii întemeiata pe dreptul istoric al plugarilor asupra moșiilor, devenite boerești prin *uzurpare și abuzuri*”.

Astfel, ușor se poate vedeà că formula care revendică paternitatea, inițială proprietății rurale pentru boeri sau țărani, conține ceva agresiv, ceeace cred că sprijină parerea noastra, a unui simplu mit în ideologia populara, dar nejustificabil istoricește. Fapt este că la început proprietatea din Principate, cuprinde elemente speciale,

1) Vezi N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, pag. 7.

2) Vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, vol. II, pag 36; Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii.*

www.dacoromanica.ro

constituind acel *Jus Valachorum laudabilis consuetudo,* adică *obiceiul pământului.* Spuneam mai sus că organizarea socială dela începutul societății românești nu poate fi comparată cu aceia modernă; mai mult chiar, însăși „proprietatea" din aceste timpuri nu poate fi comparată nici cu vechea proprietate *absolută* romană, (dominium ex jure Quiritium), nici cu accepțiunea de mai târziu.

Proprietatea erà în vechiul drept românesc o succesiune ereditară a *posesiunii* exercitate de moșneni; Domnul conservà însă dreptul de proprietate suprapus, acel *dominium eminens,* care nu este decât virtual, pentrucă Domnul nu deposedează niciodată pe cineva 1).

Dreptul acesta de proprietate-posesiune, este specific evului mediu. Explicațiunea lui cred că se datoreste în afară de însăși organizațiunea faptică medievală și infiltrațiunii lente, eronate a ideilor religioase post-cristianice, pentrucă acesta e momentul maxim al supremației pontificale; știut este că interpretarea dogmatică excesivă, nu admiteà proprietatea muritorilor, aceasta aparținând Seniorului Ceresc; doctrina interpretativă a creștinismului a facilitat astfel exclusivitatea proprietății pentru Seniorii pământului, lasând supușilor numai folosința.

Principatele române adoptă, dar, influențele ge-

1) Ştefan cel mare, voind să dăruiască Bârladului o oicină, a cumpărat-o dela posesorii ei; Vezi G. Taşcă, *op. cit.*, pag. 369, nota 1.

www.dacoromanica.ro

nerale.[1]) Pare cert însă că proprietatea de atunci erà atât individuală cât și colectivă: individuală pentru partea cultivabilă; colectivă pentru izlazuri și păduri, mai ales în obștile răzeșești; drepturile în hotarul comun se calculează în delnițe, pământuri, jireabii, etc.[2]). Aceste norme au fost introduse în principate și prin adoptarea legiuirilor rustice, ale lui Leon Izaurul de către Vasile Lupu și Matei Basarab: „vor fi toți răzași și acel loc va fi a tot satul", având dreptul să-l lucreze în comun „sau să facă împărțeala și să-și aibă fiecare hotarul"[3]).

Alături însă de această instituțiune, a moșnenilor și răzeșilor, există și *rumânia* în Valachia și *vecinia* în Moldova. Rumânia este o instituțiune de subordonare. Rumânii se aflau sub ordinul și ocrotirea moșnenilor și răzeșilor, ca locuitori *pe moșiile lor.*

Radu Rosetti credeà că criza financiară din secolul XVI a făcut pe țărani să-și vândă proprietatea, pe prețuri neînsemnate — și astfel s'a anexat la patrimoniul boerilor și moșia țăranilor liberi, născând vecinătatea.

In realitate, rumânia își trage sursa din instituția colonatului, completată cu reminiscențe ale emfiteuzei grecești (emfiteusis), care transformă un drept personal din arendare — în drept

1) D-nul Profesor Nicolae Iorga crede că sistemul acestui drept valach este datorit influențelor trace; iar d-nul Constantin Disescu influențelor bizantine altoite direct in timpul imperiului Assaneștilor.

2) Vezi G. Tașcă, *op. cit.*, pag. 369: *idem*, pag. 180.

3 Vezi I. Pereț, *Curs de Istoria Dreptului Român*, pag. 329.

www.dacoromanica.ro

real, făcând ca prin concesiuni importante sa se asigure trăinicia colonului pe locul ce-l cultivă [1])

Independent de modurile originare sau derivate ale introducerii acestei instituțiuni, vechimea ei în Principate este aproape unanim recunoscută.[2])

După cum în Imperiul de răsărit și din motive de facilitate fiscală colonul adscriptic ajunge să fie legat de fondul cultivat, *(adscriptus glebae quodam modo membrum terrae)*, tot așa și în țara noastră rumânul ajunge cu vremea sa fie legat de brazdă. Din pricina dărilor grele, numarul rumânilor a crescut, împovorarea moșnenilor silindu-i să devina iobagi.

Drepturile lor, similare cu ale colonului roman, sunt un fel de folosința ereditară, cu obligația însă de a dà zecimea produselor (dijma) și prestațiunea unei munci de trei până la cinci zile *(clacă)*.

„Până la sfârșitul veacului al 17-lea zice d-l prof. G. Tașcă — starea țăranului a fost suportabilă. Cu toate abuzurile, claca și birurile nu erau copleșitoare [3]).

In secolul 18-lea, însa, încă dela început, pretențiunile Turcilor sporind, domniile în principate devenind *costisitoare*, domnitorii veniți încep sa-și majoreze cerințele. Nevoia brațelor cari să le satisfaca sporind și ea, muncitorii de pamânt au de umplut două lăcomii excesive: a domnilor, cari satisfăceau pe Marele Vizir; a boeri-

---

1) Vezi C. Stoicescu, *Curs de Drept Roman*, pag. 222.
2) Vezi și C. Giurescu, *Vechimea Rumâniei*, pag. 18 și urm.
3) Vezi G. Tașcă, *op. cit*, pag. 376.

www.dacoromanica.ro

lor carí satisfăceau pe domn. Se înființează oeritul, goștina, disetina, văcăritul, fumăritul, pogonăritul, alături de cislă.

Țăranii fug peste Dunăre. Obșteasca adunare sub Constantin Mavrocordat — la 1746 — hotărăște să scutească de dăjdii, timp de 6 luni pe cei ce se vor întoarce, dându-le drept să se așeze pe orice moșie; cisla se fixează la cinci taleri, plătibilă în 4 rate; claca e de 6 zile pe an.

La 1747, primul *Statut agrar* statornicește că tot clăcașul va lucrà 8—12 zile pe an, după învoială; stăpânul moșiei îi va dà câmp, livede, lemne, etc. 1); „Statutul" rămâne în ființă până la Regulamentul Organic, cu mici modificări.

La 1766 boerii, plângându-se că țăranii lucrează prea puțin, Grigore Ghica fixează munca ce trebuie efectuată într'o zi, după cum e: de arătură, de prășit, de cosit, etc., dar aceasta echiechivalează cu un spor de prestații, căci nu se puteà lucrà într'o zi atât cât se cere

La 28 Maiu 1768, Grigore Calimach menține dijma și fixează la 12 zilele de muncă datorite pe an stăpânului, care e obligat să-i deà atâta țarină câtă are nevoie.

La 1777, tot Grigore Ghica, printr'un al doilea *„Așezământ pentru îndatoririle locuitorilor către stăpânii moșiilor"*, obligă pe țărani la podvadă, la repararea acareturilor, la ajutor pentru facerea morilor și sporește cu încă *două* zilele de clacă.

1) Vezi G. Tașcă, *op. cit*, pag. 377.

www.dacoromanica.ro

La 1794 „Ponturile" lui Mihail Şuţu dau drept locuitorilor săteni, că *dacă nu au pământ suficient*, să ceară *Vornicului* şi prefectul, dacă va găsì că au dreptate, e obligat, la rându-i, să ceară stăpânilor de moşii vecine, pământul necesar, în schimbul zecimei productelor.

La 1805 Alexandru Moruzzi adaogă încă 2 zile de muncă. Chiar în acelaş an boerii lacomi şi încă nemulţumiti, cer Porţii prin „Magzarul" lor, schimbarea aşezământului, într'o formă pe care cu drept cuvânt d-nul prof. N. Basilescu o califică drept „degradare morală" 1).

„Noi prea umilii şi prea supuşii, mitropolit, episcopi şi toţi marii boeri ai Moldovei......, îndrăznim şi azi să ne prezentăm înaintea Prea Puternicului Stăpân, îngenunchind, ca umili să-l implorăm să asculte reclamaţia noastră în contra împuţinării zilelor de lucru, pe cari locuitorii ţarinelor le fac pentru noi; noi înşişi recunoaştem că de un anumit timp zilele acestea au fost numai douăsprezece pe an; dar, această măsură datează dintr'o epocă *necunoscută*, pe când noi suntem mereu obligaţi să dăm ţăranilor noştri pământuri", etc.

Am citat această cerere a boerilor Moldovei, pentrucă ea oglindeşte nu numai abuzul pe care-l augumentau treptat boerii, ci însăşi situaţiunea păturilor sociale din acest timp, care se întemeià pe doua categorii: *muncitorii munciţi* şi *boerii profitori;* pe de altă parte ea este indicele

1) Vezi N. Basilescu, *op. cit*, pag. 13.

www.dacoromanica.ro

scris al conflictului dintre țărani și boeri, în momentul când aveà să izbucnească *prima mișcare revoluționară*.

SECȚIUNEA II

Primul moment revoluționar. — Tudor Vladimirescu.

Mișcarea pandurului Tudor Vladimirescu are o importanță deosebită.

Mai întâiu, ea pune viața socială a Principatelor în acord perfect cu mișcările revoluționare din Occident, statornicind-o — prin aceasta — ca o consecință a suflului de liberalism, ce se răspândise în lume la acea epocă.

Apoi ea învrednicește pe locuitorii Principatelor de prima manifestare colectivă a voinței afirmate. Poporul românesc e bun, docil și răbdator. Suflet contemplativ și idealistic, el suportă cu resemnare nemulțumirile. De aceia, prima mișcare revoluționară româneasca marchează și o noua trăsatură a voinței lui, aceia că reacționează și prin forță pentru apărarea drepturilor încălcate.

In sfârșit, modul cum a fost cârmuită revoluțiunea, arată ca el dă o notă de ponderațiune organizată, chiar și atitudinilor de răzvrătire; daca ne să ne mai referim și la conducător, Slugerul Tudor, trebuie să recunoaștem reprezentativitatea lui, deci calitatea revoluțiunii și prin promotorul ei.

Dar să le analizăm pe rând.

www.dacoromanica.ro

A. ***Cauzele indirecte ale revoluției.***

Am spus că mișcarea dela 1821, corespunde vântului de libertate care suflà în Europa.

Revoluția franceză cu ideile ei superioare, captivase întreaga lume, fiind primul germen al liberalismului și independenței în ordinea publică, al egalității în ordinea privată. Principiul egalității abstracte și religioase a Creștinismului, își află consacrarea *reală* în declarațiunea dela 1789

Ea distruge diviziunea ordinelor și privilegiilor clerului și nobilimii; suprimă dijma; desființează corvezile; abolește monopolul corporațiilòr și declară egalitatea contribuțiunilor fiscale.

Efectul în Franța a fost favorabil Protestanților, Evreilor, dar mai ales țăranilor, cari devin *proprietari* prin nimicirea redevențelor feudale și posibilitatea cumpărării bunurilor naționale, foste proprietatea clerului; deși articolul XVII al „Declarațiunii" consideră proprietatea ca „sacră și inviolabilă", la 1792 *Adunarea* confiscă bunurile emigranților, punându-le în vânzare pentru țărani

Atunci se enunță prima idee comunistă modernă, prin graiul ziaristului Grachus Babeuf, care spune: „Proprietatea nu e a nimănui, fructele sunt ale tuturor".

Dar, așa cum prevestise în supremul moment, Danton, cel mai priceput ideologist popular, revoluția franceză trecuse hotarele. Și dacă ea reușise să schimbe direcția plimbării de agrement a filosofului din Heidelberg, apoi ea izbutise mai mult, răsturnând directivele existenții tuturor popoarelor.

www.dacoromanica.ro

Erà firesc ca și în Principate, unde starea socială erà aceiași ca și a societății franceze dinaintea revoluției, ideile noi să se propage, pentrucă simptome asemănătoare se manifestă pretutindeni.

Lucru firesc. „Un drept spune G. L. Duprat în studiul său de Psicho-Sociologie — începe în mod general prin protestarea unei conștiințe oprimate, care concepe ca dorită, pentru el și pentru aproapele, o libertate până atunci refuzată sau condițiuni până atunci suficiente. Aspirațiunile individuale se propagă, se combină, se fortifică, devin colective; se afirmă prin tentative, prin recurgeri la forță; noi aderenți se adaogă promotorilor, sau prin simpatie spontană sau în virtutea unei adeziuni reflectate și sub presiunea sentimentelor și tendințelor, combinate uneori cu cele ale opiniei publice, dar adesea în opoziție cu ele" 1).

Aceiași lege de expansiune o urmează și revoluția franceză, provocând alte revoluțiuni, cari adesea n'au comun cu cea dintâiu, decât mișcarea, dinamismul răsturnarii și o vagă asemănare de ideal; aceasta pentrucă oprimarea erà generala.

Prima revoluție românească, însă, își altoește nemulțumirile poporului mult prea adânci pe baza ideii franceze de libertate.

Acelaș lucru îl înfățișează — la acel timp — și mișcarea de reculegere și independență a Greciei, cele din Peninsula Iberică și Italică, în sfâr-

1) Vezi G. L. Duprat, „Revue de Sociologie", 1914, pag. 675.

www.dacoromanica.ro

șit, Eteria din Rusia Sudică, trecută la 22 Februarie 1821 în Iași, prin Ipsilante.

Pe de altă parte, Napoleonismul răscolește și el cugetele, uneori prin pilde, alteori prin împilări:. Prin pilde el face să se deà o importanță deosebită pregătirii strategice, lucru care a ispitit și pe Tudor Vladimirescu, desigur.

Prin opresiune, se naște un patriotism nou, cum a fost, de exemplu, cel din Tirol și Westfalia, cari i-au dat lui Napoleon multră trudă ca să le înăbușe, ba erà să-și piardă și viața, din mâna unui student saxon, convins că ucizându-l ar fi adus cel mai mare serviciu omenirei".)

Și tot astfel, însăși politica Europei, care *consideră* numai pe statele mari, face să se învioreze cele mici. Politica Rusească în acest timp oscilează între doi poli, Franța și Austria, urmărind însa fațiș drumul deschis la Constantinopole — prin sfărâmarea Semilunei. Mai mult, dorul de a împărțì Europa între Franța și Rusia, face pe Alexandru I să se alieze lui Napoleon, care oferea Turciei mediațiunea să, și în caz de refuz, desființà Turcia, „lăsând-o să subsiste la Constantinopol și în Rumelia".

Țarul, însa, dupa ce la 1808 refuzase să atace Austria (prin însași sugestiunea lui Talleyrand și simțind apusul lui Napoleon) la 1810 rupe alianța cu Franța.

Motivul acestei denunțări — *și aceasta ne interesează în special* — este ca Alexandru I, om ambițios, dar foarte influențabil, s'a lăsat con-

1) Vezi și A. Malet, *Histoire de France* (1789—1875), pag. 238.

www.dacoromanica.ro

vins de boeri, cari urau ideile noui franceze, pentrucă ei *tratau încă pe țărani drept sclavi și nu puteau să vadă cu ochi buni egalitarismui* revoluției din 1789.

Dacă înrâurirea ideii de libertate agită și captivează națiunile, ei îi răspunde reactionarismul intervențiunii, pe care îl pomenim, fiindcă acesta a legitimat ocupația turcă și rusă de mai târziu, datorită căreia un nou regim agrar se introduce în Principate.

Tot dovada influenței ideilor de libertate și independență, este amorfismul politicii europene dintre 1812 și 1822, din care rând pe rând se nasc regatele.

Germania, nemulțumită că' i se făgăduise o constituție unitară, mișcă Universitățile pentru *unitate*, și provoaca congresele dela Carsbald și Viena: Italia întronează regi pe o Constituție noua, Spania le fel; revoluția ei adună congresul dela Verona; cea a Neapolului la Leybach.

Reacțiunea autoritară a conducătorilor de popoare, adoptă însă teoria *intervențiunii*, preconizată de Metternich și după care orice stat al Sf. Alianțe, trebuie să intervină în interiorul celuilalt, când răscoala izbucnește. Această prerogativă a adus — cu just titlu — Sf. Alianțe, calificativul de *sindicat al intereselor monarhice*, pentrucă toate congresele — în loc să se ocupe de drepturile răzvrătiților se interesează de înabușirea lor, pentru menținerea suveranilor [1]).

1) In ceeace privește circulara din 13 Noembrie 1820 dela Troppau, și Leybach, vezi și lucrarea d. Prof G. G. Meitani, *Acțiunea diplomatică a Europei față de Principate*, pag. 7.

www.dacoromanica.ro

Când, de ex., la 1821 boerii români înaintează la Leybach un protest în contra întăririi Turcilor în Principate, Regele Prusiei scrie ambasadorului său dela Constantinopol, că „se miră cum revoltaţii sub numele de valahi, *au îndrăznit să se adreseze suveranilor*".

B. **Cauze directe şi urmarea Revoluţiei.**

In afară de reflexul revoluţiei franceze, de mişcarea liberatorie de pretutindeni, de reacţiunea conştientă a statelor mici în contra celor mari, prima noastră mişcare revoluţionara conţine şi un personalism românesc, decurs din nemulţumirile speciale şi de ordin privat, ale revoluţionarilor.

Cele mai multe mişcări sociale îşi ascund cauzele lor eficiente sub etichete politice, deşi adevărata lor sursă decurge din *defecţiuni economice*.

Mişcarea dela 1821 are ca primă şi directă sursă, *starea deplorabilă a ţăranului* din Principate.

Robit de Domn şi muncit de boer, ţăranul nu mai munceşte pentru el, ci pentru înstărirea altora, nu se mai odihneşte pentru el, ci pentru alţii.

Istoria noastră se întunecă trist deasupra epocei fanariote. Strein de ţară, domnul nu o pricepe, ci numai o foloseşte; boerii, strânşi de domn, înăbuşe pe ţărani.

Revoluţiunea lui Tudor e primul strigăt. De aceia i se cuvine atenţia cea mai mare.

Am spus că Domnitorii îşi plăteau tronurile, sursă nesecabilă, numind-o „Keler al Devletului".

www.dacoromanica.ro

Domnul, odată domn, trebue să fie plătit; slujbașii trebuie să fie plătiți și ei: țăranii suportă totul.

Atunci Tudor Vladimirescu înțelegând că răul e de sus, de sus vreà să-l reteze.

Cu un *fundament* strict *economic,* revoluția capătă un caracter politic; pornind dela cauza existenții, a *utilității,* mișcarea își însușește un caracter *idealist.* Aci stă toată admirabila metodă a luptei lui Tudor: Trebuiesc năruite instituțiuni întregi, pentru a întemeià sănătos una singură: starea țăranului. Izbind legătura dintre ele, se năruesc dela sine.

Socrat, spunând că Justiția e supusă legilor țării, dar acestea sunt subordonate justiției divine, adică afișând relativitatea lor, prin aceasta el izbește absolutismul cetății grecești, după cum născând individualismul, năruià disciplina oarbă a cetățeanului.

Creștinismul, instaurând ideia dumnezeului abstract și universal, sfărâmă cultul domestic și sparge familia romană, singura verigă care mai susțineà statul roman; deasemenea, născând egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, dă prima lovitură neegalității sociale la Roma.

Simple exemple.

La fel, revoluția lui Tudor vreà să răstoarne sistemul domniilor, pentrucă întronând domni pământeni, cu sânge românesc și dragoste de neam să poată răsturnà tot putregaiul conducerii Principatelor.

Inșiși boerii la un moment dat, aflând inten-

www.dacoromanica.ro

ţiile lui Tudor, scriu Austriei şi Turciei că Tudor „nu este un hoţ, ci vreà binele ţării".

Neajunsul cel mare a venit însă de acolo că Tudor a contat prea mult pe sprijinul Ţarului; dar acesta erà un om cu „spiritul de culoare schimbătoare" şi treceà dela influenţa lui Metternich, deci contra mişcărilor — la a lui Pozzo di Borgo, prin urmare, contra Porţii; deasemenea, el a greşit crezând în sinceritatea Rusiei, care nu vedeà cu ochi buni mişcările din Principate, decât întrucât ele provocau intervenţia armată, adică ocuparea lor de armatele ruseşti, ceiace s'a şi întâmplat mai târziu.

Am spus însă că importanţa mişcării din 1821, câştigă prin personalitatea conducătorului.

Intr'adevăr Tudor Vladimirescu este cel mai reprezentativ revendicator al drepturilor ţărăneşti. Fiu de ţăran, el simte toată disperarea lor şi le vreà îndreptarea, el îşi face în Rusia o instrucţie militara serioasă, cu scopul de a folosì pentru poporul său, pentru care lucru s'a şi întors în Principate.

Spirit voluntar şi dârz, uneori chiar crud:

„Nici-o lege — spune el în proclamaţia adresată poporului — nu-ţi interzice să răspunzi răului, cu mai rău. Dacă un balaur se aşează de-a-lungul drumului, izbeşte-l, omoară-l, căci mai întotdeauna prin muşcătura lui, îţi va pune viaţa în primejdie".

Influenţat într'o largă măsură de ideile revolu-

1) Vezi şi G. G. Meitani, *op cit.*, pag. 7 şi 11.

www.dacoromanica.ro

ției franceze, el strigă lui Nicolae Văcărescu: „Se pare că socotiți ca nul și fără valoare *poporul*, din sângele căruia s'a hrănit și îmbogățit neamul boerilor; și că numiți patrie *numai* pe acești spoliatori. E, și ce crezi? Eu sunt blestemat de toată tagma spoliatorilor — dar spoliatorii sunt urîți de toate clasele poporului.

„De ce nu socotiți că *Patria este poporul însuși* și nu clasa spoliatorilor. Vă cer dar să-mi spuneți ce abuz de putere am făcut eu în contra poporului, căci eu nu sunt decât un om pus în fruntea lui tot de poporul înebunit și persecutat de spoliatori, ca să-i fiu apărător în revendicarea justelor sale cereri; clasa spoliatorilor, căreia îi displace o astfel de acțiune, a ridicat arma de moarte în contra Patriei, și contra sărmanului popor" 1).

* * *

Independent de calificativul atribuit de istorie acestei mișcări, o socotesc ca pe cea mai mare revoltă românească.

Mare, pentrucă se încadrà, unui curent occidental, pe care altoise o largă înțelegere românească unitară pentrucă erà cârmuită de un om și o idee, care cu 107 ani înainte a întrevăzut lipsurile acestui popor, lipsuri ce abia acum s'au împlinit organizată pentrucă la o ideologie semeața adaptase o metodă puternică și cumpătată, deși primitivismul „spoliatorilor" i se puteà răspunde cu mai multe asprimi.

1) Vezi N. Bazilescu, *op cit.*, pag. 117.

www.dacoromanica.ro

Izbucnită în Ianuarie 1821, la Tg.-Jiu și în Mehedinți, ea se lățește producând panică nu numai printre boeri, ci și consulului rus și austriac.

Intrarea trupelor turcești în Principate, face pe Tudor să se retragă și la 27 Maiu 1821 este ucis la Târgoviște cel mai vizionar român, cel mai mare apărător al țărănimii.

Urmările revoluțiunii au fost mai mici decât merită: singurul lucru de preț, care se datorește *numai* ei este dobândirea domnilor pământeni, conform articolului 3 al Convenției dela Ackerman, și al anexii sale, care dă drept boerilor să aleagă pe domn pe 7 ani, dar Turcia puteà să-l refuze sau să-l demită cu *consimțământul Rusiei*.

Așa dar, alături de avantajul diminuării prerogativelor Porții, Principatele au neajunsul adăugării încă unui stăpân. Aceiaș convenție, dà domnului și divanului fixarea impozitelor și revizuirea legilor inaplicapile.

SECȚIUNEA III

Regimul agrar român între 1822 și 1848. — Tratatul Adrianopol și Regulamentul organic.

Când, după alianța Anglo-Franco-Rusă, Turcii sunt bătuți la Navarin, Rusia ocupă Principatele și strădania unei quadruple contra ei eșuiază.

In timp ce Grecia își obțineà recunoașterea independenții, până și de Turcia, Rusia își întăreà rămânerea în Principate și, prin acelaș tratat dela Adrianopol, luà gurile Dunării.

www.dacoromanica.ro

Ba la 1830 Turcia propune să renunţe la suzeranitatea ei în Principate, în schimbul indemnităţii de războiu..., lucru pe care Rusia îl refuză, însă, pentrucă *veniturile Principatelor nu acopereau sumele datorite* 1).

* * *

Inca prin Convenţiunea dela Ackerman, domnii erau aleşi de divan. Acest atribut *măreşte* puterea de dispoziţie a boerilor; pe de altă parte, politica Principatelor trecând din centru de gravitaţie al Semilunei în acela al Ţarului, acesta vreà să-i câştige înlesnindu-le, sau în tot cazul tolerându-le privilegii, cari, dealtfel intrau şi în concepţia nobilimii ruseşti.

Astfel se explică cum primul domn pamântean Ioniţă Sandu Sturza — prin Aşezământul dela 10 Martie 1828, desfiinţează singurele vestigii ale drepturilor ţărăneşti, acelea de a puteà cultivà atâta pământ cât au nevoie, adică atât cât vor şi pot muncì: Intr'adevăr el limitează dreptul ţaranului la 2/3 din moşie, lăsând cealaltă treime absolut intangibilă stăpânului; iar de dreptul de a trece în vecinătăţi pentru cazul când ar mai aveà nevoie nici nu se pomeneşte.

Mai mult încă, deşi legătura de brazdă fusese desfiinţată de Mavrocordat, ea revine în aşezamântul lui Sturza, căci: „locuitorii ce vor fi pe moşiile boereşti, mânăstireşti şi ale altora, nu pot aveà *voie a se ridicà fără voia stăpânului* şi pu-

1) Vezi G. G. Meitani, *op cit.*, pag. 51.

www.dacoromanica.ro

rurea fugarii de acest fel se vor ridicà fără voie *să fie aduşi la urmă şi cercetaţi* [1]).

Aşa dar, din toate marile principii ale revoluţiei franceze, nu se legiferează la noi decât concepţiunea proprietăţii burgheze „sacră şi inviolabilă", adică numai ceiace *convenea boerilor.*

Lucru şi mai trist, căci, după cum constată domnul profesor Meitani, la sfârşitul anului 1828, când Rusia renunţă la asediul Silistrei, „Principatele erau ruinate, câmpiile erau devastate, animalele nimicite" [2])

După această stare deplorabilă, intervine Tratatul dela Adrianopol, care este socotit de unii economişti drept „punctul de plecare al revoluţiei agrare" [3]).

Cred cà ar fi nedrept să numim acest moment drept punctul incipient al „revoluţiei agrare"), pentrucă el n'a revoluţionat decât *organizarea producţiei* pe o bază comerciala şi numai indirect însaşi situaţia agrara; tratatul este izvorul unei vieţi economice mai intensive şi naşte un nou conflict între proprietari şi ţărani, dar nu provoacă „învestirea proprietăţii cu atributele proprietăţii burgheze, [5]), caci la instaurarea lui, această învestire existà deja.

Ceiace socotesc că vine în sprijinul nostru sunt

1) Vezi G. Taşcă, *op. cit.*, pag. 379.

2) Vezi G. G. Meitani, *op. cit.*, pag. 379.

3) Vezi E. Lovinescu, *op cit.*, vol II, pag. 53.

4) Socotesc aproape de prisos să mai invoc părerea d-lui profesor G. Taşcă şi a tuturor economiştilor, cari spun că solul e cel dântâi factor, care ia parte la producţiune. (Vezi G. Taşcă, *op. cit.*, pag. 404).

5) Vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, vol. II, pag. 5.

www.dacoromanica.ro

mai multe consideraţii. Intr'adevăr, dacă e să ne gândim la situaţia agrară, nu numai prin prizma producţiunii, ceiace n'ar fi complet, ci la primul factor al producţiunii — solul — şi prin urmare să ne referim şi la subiectele producătoare, boerii şi ţăranii — va trebuì atunci să recunoaştem că:

Primul moment agrar favorabil proprietăţii boereşti este la 1828 prin aşezământul lui Ioniţă Sandu Sturza, care instaurează ideia proprietăţii absolute (vezi p. 36 *supra)*, transformând pe stăpânul *uzufructuar* în *proprietar* cu *jus fuendi, utendi et abutendi*; Cu alte cuvinte, primul pas către învestirea proprietăţii cu „atributele proprietăţii burgheze", nu este — o credem noi — o consecinţă a tratatului dela Adrianopol, ci urmarea principiilor legiuirii lui Sturza, întărita de Regulamentul Organic.

Din contră, daca considerăm starea agrară din punctul de vedere al ţăranilor, atunci prima adevărată consacrare a drepturilor lor este în „Ponturile lui Mihai Şuţu la 1794, când se reglementează puterea de expansiune a muncii ţărăneşti (Vezi p. 23 *supra)*, sau în tot cazul, — ca tentativă revoluţionară — mişcarea lui Tudor, căreia calificativul de „politică" nu i s'ar potrivì, pentrucă ea urmărea în primul rând, ameliorarea stării economice a ţaranilor.

Neîndoios că ne raliem la părerea 1) după care tratatul dela Adrianopol a revoluţionat baza raporturilor dintre proprietari şi ţărani, dar nu pu-

1) Vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, vol. II, pag. 54.

www.dacoromanica.ro

tem admite că tratatul dela Adrianopol este o „revoluție agrară integrală”.

El rămâne o revoluțiune economico-comercială, schimbând organizarea producției și circulațiunea ei, adică constituind prima provocare a capitalismului românesc.

Intr'adevăr, acest tratat, prin clauza libertății exportului de cereale, fixează pe o nouă bază ţelul producţiunii, mărind *ipso facto* întinderea semănăturilor, cari trebuiau să facă față și necesității noi, adică *exportului;* așa dar, o intensificare a producțiunii, și o revoluție în *circulațiunea* ei, situând-o pe un fundament comercial, de *speculațiune,* ci nu de *simplu uz,* cum fusese mai înainte.

Proprietatea se resimte din această nouă înțelegere a producțiunii numai întrucât tratatul îi adaogă astfel atributul unei noi funcțiuni economice, care leagă mai mult pe proprietari de ţarinile lor, interesându-i la câștig; raportul juridic al proprietarului față de pământ este cum am spus mai sus — cel instaurat de legiuirea lui Ioniță Sturza, adică concepțiunea burgheză a revoluției franceze; el nu se schimbă întru nimic, ci se întărește numai; ceiace se modifică, însă, ca consecință a tratatului este interesul boerilor de a profità de mișcarea comercială în folosul lor.

„Proprietarii încep să privească altfel moșia” 1). Urmărind o rentabilitate cât mai intensă, prin sporirea producției, fatal creșteà și nevoia brațelor, dar acestea erau puține.

1) Vezi E. Lovinescu, *op. cit*, pag. 55.

www.dacoromanica.ro

Aci este adevăratul atribut agrar al Tratatului dela Adrianopol, în acuitatea pe care o dă conflictului dintre boeri și țărani — și în aceasta ne raliem părerii după care acest tratat a revoluționat raporturile dintre cei doi factori [1]).

Boerii vor să utilizeze la maximum munca țăranilor, și să profite cât mai mult din produsul ei.

Incepând să fie legați de pământ prin folosul ce-l aducea vânzarea cerealelor, în urma nouei mișcări comerciale, ei prind să înțeleagă toată puterea proprietății absolute și vor să abuzeze de însăși existența țăranilor.

Efectul este că boerii se cramponează în vestigiile folosului *exclusiv* al pământului, transformând pe țărani în simpli *cultivatori*, la dispoziția *proprietarului;* și cum, această stare de lucruri îndepărtă pe țărani dela muncă, primejduind interesele proprietarilor — munca e transformată în *obligatorie*.

Aceste principii se oglindesc în Regulamentul Organic, al cărui articol 118, sună: „Proprietarul e obligat să deà țăranilor de pe pământul său, teren de cultură....." (și vom vedeà condițiile); „țăranii sunt la rându-le obligați să lucreze pentru proprietar".

Prin urmare, însemnătatea primordială a Tratatului dela Adrianopol — prin clauza libertății comerțului — este de a fi intensificat producția si de a fi reglementat circulațiunea ei pe o bază comercială, născând capitalismul românesc, dar mai ales de a fi ascuțit conflictul dintre boeri

1) *Ibidem loco.*

www.dacoromanica.ro

și țărani, prilejuind un nou abuz al celor dintâiu, cu cei din urmă.

Regulamentul Organic. Intâiu, pe temeiul unui hatișerif al Sultanului, apoi în virtutea art. V din Tratatul dela Adrianopol, se prevedeà alcătuirea unor „Regulamente Organice", după cari să se conducă Principatele.

Aceste Regulamente devin opera exclusiva a dominației rusești și a boerilor.

Desigur că trebuie să recunoaștem anumite însușiri ale regulamentului, pentrucă, în special, organizarea administrativă a Principatelor, lăsà mult de dorit până atunci. Regulamentul inspirându-se mai ales din principiile constituționale franceze, inaugurează separațiunea puterilor, lăsând pe domn șef al puterii executive; nu este aci locul să vorbim de profitul pe care l-au tras Rușii, asigurându-și o veșnică dominație, când prin puterea legislativă, când prin domn; nici de folosul avut din organizarea judecătorească, ostășească și a învățământului. Pe noi ne interesează Regulamentele numai din punct de vedere agrar.

Este lesne de înțeles, că fiind opera boerilor, și a Rușilor cari îi foloseau drept instrument de dominație, aceștia nu aveau să ocrotească interesele țăranilor.

Intr'adevăr, două comisiuni pregătitoare sub președenția consilierului rus Mintiachi, sunt numite de generalul guvernator Jeluthin, numai dintre boeri (G. Filipescu, A. Vilara, G. Băleanu și St. Bălăceanu în Muntenia; M. Stardza, C.

www.dacoromanica.ro

Cantacuzino-Paşcanu, C. Conacki şi Iordache Catargiu în Moldova).

Lucrările săvârşite în ascunse, provoacă o mişcare a micilor boeri — cari nu figurau deloc în comisii şi *turburări ţărăneşti* în Moldova, dar sunt repede înăbuşite de Cazaci.

Dupa redactarea textului şi aprobarea lui la Petersburg, e supus unei aprobări a Adunării generale extraordinare, *compusă tot numai din boeri latifundiari*.

Astfel, uşor se poate înţelege că — ieşit din concepţia abusivă a boerilor — Regulamentul nu erà decât consacrarea legală a luptei înăbuşitoare de care am vorbit mai sus.

Cât de năprasnic se manifestà tendinţa de dominaţie a boerilor, o putem deduce din faptul că generalul Kisseleff — al doilea guvernator rus ajunge să se facă *apărătorul cauzei ţărăneşti*, el, un strein, însufleţit numai de dreptate şi inspirat de Nessebrode la statornicirea unei armonii sociale.

Scrisoarea pe care în momentele sale de luptă cu boerimea o adresează lui Butnieff, ambasadorul rus la Constantinopol, este documentul cel mai evident şi mai impresionant al raporturilor dintre boeri şi ţărani la acea vreme (30 Octombrie 1832): „De 15 zile zice Pavel Kisseleff — mă lupt cu bărboşii de Moldoveni.....

„Adunarea formată din boeri — cari n'au făcut decât sa *împieteze asupra drepturilor claselor inferioare*, fiind constituită *judecător în propria ei cauză*, e foarte natural să nu caute decât *spo-*

www.dacoromanica.ro

rirea propriilor sale privilegii în dauna celorlalți cari nu sunt nici *reprezentați*, nici *apărați* de nimeni. Se merge atât de departe că printr'un articol meșteșugit din clacă, au legat de brazdă pe țăranii cari sunt *liberi de drept* și pe cari tind zilnic să-i facă sclavi, ca să-i asuprească mai mult" 1).

Socotim că cel mai mic comentariu este inutil. Sub lumina conceptelor sociale de astăzi, orice judecată ar puteà fi acuzată de asprime; sub ochiul imparțial al observatorului de atunci, conflictul dintre boeri și țărani este în paroxism și manifestă cea mai odioasă impilare legiferată.

Și când ne gândim că aceasta s'a operat un an mai târziu momentului în care Franța își goneà pe suveranul său Carol X, pentru ultragiul adus Chartei constituționale, prin abolirea legii electorale și *constituirea* Camerelor *numai din latifunaiari!*

În ce consistă acea împiedicare și asuprire despre care ne vorbește Kisseleff?

Vom luà numai exemple, în strânsă legătură cu subiectul ce ne preocupă.

Alături de problema agrară, când cercetăm starea econmoică a țăranilor, trebuie să ne ocupăm și de greutățile cari i-au multiplicat situațiunea lor grea, adică de biruri". Regulamentul Organic consacră una din cele mai mari injustiții, prin aceia că — învestind pe boeri cu privilegii — îi scutește de dări, așa cum făcuse și precitata *Ana-*

---

1) Vezi și Radu Rosetti, *Pământul, Sătenii și Stăpânii*, pag. 430.

www.dacoromanica.ro

fora a lui Ionița Sturdza. Dreptul Kisseleff, încercase să introducă o contribuție funciară pe moșiile tuturor, dar comisia pregătitoare s'a opus prin jurnalul dela 15 Ianuarie 1830. Aceasta l-a facut pe guvernatorul rus să scrie lui Nesselrode: „Masa locuitoilor plătește în realitate direct nobilimii drepturi segnoriale. Le plătește indirect pensiuni și întreținere, pentrucă suportă exclusiv greutatea sarcinilor publice" 1).

Intr'adevar, răspunsul abuziv și curios al boerilor din comisia de alcătuirea Regulamentului, sună: „A se impune proprietarului *îndatorirea* către săteni, în scop de a-i pune în stare să plătească birul și a se impune totodată și proprietatea la dare funciară, ar fi a îndatorì pe aceasta din urmă la un impozit *îndoit,* fară a-i lăsà niciunul din foloasele de care se bucură aiurea". Cu drept cuvânt, constata d-nul Lovinescu 2), citând și parerea lui A. D. Xenopol, că boerii uitau că țăranii își *plăteau* pământul prin dijma și clacă și interpretau cedarea unei părți de moșie ca o liberalitate, un ajutor dat țaranilor, spre a-și plătì birul.

Ceiace constituie însă o sfruntare aspra a drepturilor țărănești, este statutul agrar inaugurat de Regulamentul Organic.

Spuneam mai sus că acest regulament consideră pe „stăpânii de moșie" de ieri drept *proprietari* învestiți cu prerogativele absolute ale proprietății burgheze și ca țaranii devin simplii *cultivatori*

1) Vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, vol. II, pag. 17.
2) *Idem.*

www.dacoromanica.ro

de pământuri. Mai mult încă, Regulamentul în cap. III, statornicind drepturile şi obligaţiunile reciproce dintre „boerii proprietari" şi „ţăranii cultivatori", nesocoteşte dreptul ţărănesc câştigat cu atâta trudă şi după care — conform aşezământului lui M. Şuţu dela 1794 — ei puteau cultivà atâta pământ cât aveau nevoie. Insuşindu-şi dispoziţiile draconice ale legii lui Ioniţă Sturdza şi în contra lui Kisseleff care se convinsese că „ţăranii" erau deprinşi să se folosească — afară de puţine excepţiuni — de întinderea de pământ ce le venea la socoteală"[2]), în contra obiceiului pământului, *Regulamentul:* leagă pe ţăran de brazdă; îi micşorează dreptul de folosinţă asupra moşiei „proprietarilor", drept care nu va depăşi niciodată [2]; îi îngreuiază munca prin câtimea ei exagerata la care îl obligă.

Ţăranul nu puteà părăsì fondul cultivat decât după o epocă de şeapte ani şi după ce a încunoştiinţat cu un an înainte „Isprăvnicia" şi pe proprietar"; deasemenea erà ţinut să plătească birul către *Visterie*, iar stăpânului său valoarea boerescului pe un an înainte, în care intrà echivalentul muncii şi tuturor obligaţiunilor sale pe acest an: mai mult chiar, locuinţa, plantaţiile şi toate îmbunătăţirile ce ţăranul va fi adus pe pământul ce cultivase, treceau — la plecare, lui — stăpânului, *fără nici o plată sau indemnitate pentru ele.*

In ceeace priveşte dreptul său de a cultivà terenul, acesta e redus *de unde până atunci erà*

1) Scrisoarea lui Kisselef către Mircovici, (vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, pag. 58.

www.dacoromanica.ro

nelimitat, o repetăm — la 1 falce ½ de cultură, adică 4½ pogoane de sătean; 9 pogoane fânețe, în Moldova, iar în Muntenia cam 6 pogoane — în medie.

Numai datorită influenții stăruitoare a lui Kisseleff și după proectul Sfatului Administrativ, *Adunarea* Obștească la 9 Ianuarie a fixat là:

a) cinci fălci și 30 prăjini (cam 16 pogoane) săteanului fruntaș;

b) trei fălci și 70 prăjini (cam 12 pogoane) săteanului mijlocaș;

c) două fălci și 30 prăjini (cam 7 pogoane) săteanului codaș.

In Regulamentul definitiv drepturile țăranilor sunt: trei pogoane de arătură; până la 5 vite câte ½ pogon fânețe de vită și dela 5, trei pogoane cu totul; 300—400 stânjeni pentru ogradă și casă.

A treia împovărare a țăranilor prin dispozițiunile Regulamentului Organic am spus că o constitue schimbarea „nartului" de muncă datorit de țărani stăpânului, *proprietar* de moșie.

Vine rândul să arătăm în ce consistă ea. Prin articolele 142 în Muntenia și 125 în Moldova, Regulamentul precizează cantitatea acestei munci, dar o face în astfel de condiții, încât cu toate rectificările ce s'au produs, ea rămâne la: [1])

a) între 8—21 zile cu carul cu boi;

b) între 37—54 zile cu palmele;

Desigur că fată de quantumul muncii de mai

1) Vezi și Radu Rosetti, *op. cit.*, pag. 71 și urm.

www.dacoromanica.ro

înainte, *obligația* săteanului — căci am spus că munca lui ajunge să fie considerată ca obligatorie — devine o povară.

Și, când ne amintim că generalul Kisseleff, prezentându-și proiectul de „Regulament Organic" înaintea Adunării spuneà că el conține „principiile cele mai potrivite cu situația dvs. socială actuală", nu putem sfârșì fără a numì acest Regulament *consacrarea legală a unor privilegii și abuzuri în permanentă creștere.*

Vom vedeà în capitolul următor cum conflictul dintre boeri și țărani culminează într'o nouă revoluție, căreia însă îi lipsește trainicia coheziunii și forța conducătorului, încât nici ea nu schimbă starea deplorabilă a țăranului.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

PROBLEMA AGRARĂ DELA 1848—1907

SECŢIUNEA I

Generalităţi.

Dacă perioada dela 1789—1815 a fost numita de către unii istorici ca fiind „perioada de *incubaţia* ideilor liberale" 1), desigur că momentului 1848 i s'ar cuvenì calificativul de „erupţia" lor, pentrucă revoluţia din acest an — cu forma ei continentală — schimbă integral configuraţia politică şi socială a Europei.

Ca întotdeauna, Franţa, acest minunat laborator al reformelor sociale, dă semnalul unui nou suflu de libertate, pe care-l prind celelalte popoare şi îl adaptează nevoilor lor.

Dacă după 1815, Francezii au reacţionat în contra absolutismului imperial al lui Napoleon şi şi-au schimbat regimul cârmuirii statului, încadrându-l într'o *Chartă Constituţională*, la 1830 aceiaşi oameni — provocaţi de abuzul lui Carol

1) Vezi şi C. Partenie, Prelegeri Universitare (doctorat).

www.dacoromanica.ro

X, — își intitulează suveranul *„rege al Francezilor”*, nu al Franței, ca până atunci, făcând prin aceasta ca poporul să participe la cârmuire. Efectele acestei mișcări se resfrâng pretutindeni atât în organizarea constituțională cât și în echilibrul claselor sociale, încât cu bună dreptate s’ar puteà spune că din acest moment — în balanța Statului — poporul își mărește pondera.

Pornind dela atacul în contra lui Louis-Philipe, grupându-se în partide legitimiste și republicane, cari îl socoteau pe acesta drept uzurpator, dospind insurecția în societăți secrete, ca aceia a „Drepturilor omului”, așa cum mai înainte „Charbonarii” prăbușiseră pe Burboni, mișcarea republicană izbucnește mai întâiu, printre lucrători, pentrucă *starea lor economică* era disperată. Sfărâmată în 1834, ea izbucnește mai vajnic în 1841 sub eticheta de „Reformă”, întărită de adeziunea unei majorități compusă nu numai din diletanți, ci din intelectuali fini și doctrinari erudiți

Radicalii lui Ledru-Rollin cereau *sufragiu universal*, adică egalitatea politica prin participarea tuturor la desemnarea conducătorilor; Sain-Simoniștii propavăduiau o religiune noua. Partidele catolice ale lui Lamennais și Lacordaire voiau autonomizarea bisericii și abolirea Concordatului alături de decretarea libertății învățământului; în sfârșit, socialismul muncitoresc preconizat de Louis Blanc, prin ideia *organizării muncii*, captivà pe lucrători, mai obidiți decât oricând.

Intr’adevăr, legile cari au urmat primei revoluțiuni franceze agravau starea economică a munci-

www.dacoromanica.ro

torilor manuali, pentrucă desfiinţarea dreptului asociaţionist, a corporaţiilor şi asociaţiilòr de ajutor, îi puneà lipsiţi de apărare şi ocrotire în faţa patronilor.

Pe de altă parte descoperirea maşiniler industriale provoacă o răsturnare a condiţiilor muncii, urmată de o diminuare a salariilor şi de o invazie a *ţăranilor* în fabrici. Şi deopotrivă, criză agricolă din anii 1846 şi 1847 deslănţueşte o stagnare a muncii, o gravă criză economică, o lipsă de numerar care scoboară la *mizerie* situaţia lucrătorilor. Ei vor o reformă sòcială, o ameliorare simţitoare şi deaceia se canalizează spre partidul socialist care simbolizà salvarea lor. Cu drept cuvânt, opera lui Blanc, conducătorul socialist, propăvăduind că:

1° orice om are *dreptul* să muncească;

2° Statul trebuie să procure şi să *organizeze munca*;

3° tot el trebuie să creeze *ateliere sociale*,

4° acestea vor fi conduse tot de lucrători;

5° dar ei vor luà în afară de salariu, un sfert din beneficii; aceste principii alături de votul universal al lui Ledru-Rollin, ajung sa fie catechismul mnucitorului, stâlpul revoluţionar al reformei şi forţa de expansiune a revoluţiei din 1848. Pe trunchiul francez al *reformei* se altoiesc pretutindeni mişcări, al căror fundament diferă de acesta, dar înfăţişează tot ideia de liberare.

Intr'adevăr şcoala socialistă engleză a lui Owen aveà idealuri asemănătoare; pe doctrina comu-

www.dacoromanica.ro

nistului Babeuf — reluată de unii reformişti — se constitue comunismul englez, belgian şi german, culminând în strigătul proletarian din 1847: „Uniţi-vă proletari”.

Dar în domeniul public, ca şi în ordinea privată, mişcarea dela 1848 nu are însemnătate mai mică. Pornind dela o *cauză economică locală*, revoluţia franceză fertilizează ideologia tuturor popoarelor europene:

Statele germanice dau lupta de unitate şi ajung să se contopească mai apoi în Constituţia lui Wilhelm Friederich IV;

Austria e zbuciumată de revoluţii la Viena, Praga şi Budapesta şi însuşi cancelarul Meternick e silit să fugă. (La vreme vom vorbì şi de mişcarea lui Avram Iancu).

In Italia, încă după 1830 Mazzini reuşise să contopească idealul italian în cel francez, german, polonez şi spaniol prin organizarea „Tânără Europă”, — cum altădată Charbonarii luptaseră alături de Franc-masoni; mişcările din Piemont, Milano, şi Lombardia merg alături de liberalismul lui, „Risorgimento” al lui Cavour spre unitatea Italiei sub Carol Alebrt şi Victor Emmanuel II

In sfârşit, pretutindeni conducătorii de ieri devin conduşi; un vânt de libertate socială răstoarnă echilibrul claselor, prăbuşind autoritatea în proletarianism.

In Principatele române nu există o mizerie industrială, ci o desnădăjduitoare problemă agrară, o aspră asuprire a muncitorilor rurali, sub pri-

www.dacoromanica.ro

vilegiul boerilor singura clasă *conducătoare*. Erà, dar, natural ca și aci mișcarea reformistă dela 1848 să-și audă ecoul, dar să izbucnească cu idei de reformă adaptate la necesitățile sale specifice.

SECȚIUNEA II

Al doilea moment revoluționar român: 1848.

Influențele binefăcătoare ale revoluției reformiste prind un strigăt legitim și în Principate.

In Moldova, însă, mișcarea e înăbușită de Mihai Sturdza prin închiderea căpeteniilor în Turnul Golia 1). Dar în Muntenia, revoluția câștiga prin fuga domnitorului Gheorghe Bibescu, prin părăsirea guvernului în mâinile revoltaților și prin ideologia revoluționară susținută de entuziasmul tinerilor intelectuali, culminând în Constituția dela Izlaz.

In cetatea culturală dela „Sfântul Sava", această școală care devine un simbol al oțelirii românismului, aci se formează nucleul ideilor „pașoptiste", sub lumina lui Gheorghe Lazăr și Ion Heliade Rădulescu.

Pornind dela latinitatea poporului nostru, cultul trecutului devine și al viitorului. Poporul trebuià organizat; influențele streine cari dau societății românești un aspect de civilizație orientală, trebuiau nimicite; situația disperată a țăranilor iobagi trebuià îndreptată.

---

1) Vezi N. Basilescu, *op. cit.*, pag. 126.

www.dacoromanica.ro

Regulamentul Organic, piedestalul oligarhiei şi al abuzurilor, e ars în „Câmpul Libertăţii”.

Proclamaţia dela Izlaz din 9 Iunie 1848 — inspirându-se din principiile „reformei” declară egalitatea drepturilor politice „decretând alegerea largă, liberă, dreaptă unde tot românul are *dreptul* de a fi chemat şi unde participă „tot românul dela vârsta de 21 ani în sus, de orice religie, *de* orice stare, liber şi independent şi a cărui purtare nu va fi fost defăimată prin acte publice”.

Guvernul provizor — odată constituit — înţelege că problema libertăţilor politice e strâns unită de cea agrară şi la 16 Iunie, o proclamaţie vesteşte·

„Fraţi săteni! Dumnezeu s'a îndurat; după atâtea cercetări El ne alină durerile şi — prin schimbarea săvârşită — ne aduce fericirea. De acum înainte nu veţi mai fi tărîţi de dorobanţi, bătuţi şi schingiuiţi, zmulşi din ograda voastră ca să vă ducă la beilicuri şi în drumuri; căci cele şease zile vi s'au iertat, claca şi iobăgia vi s'a iertat şi ea şi peste trei luni *veţi fi toţi moşneni peste un petec de pământ*”.

La 9 Iulie, prin decretul 215, se compune o comisie cu scopul pregătirii unui proect de împroprietărire a sătenilor. Comisia s'a şi întrunit la 10 August, fiind alcătuită din săteni şi din proprietari sub preşedinţia lui Alexandru Racoviţă şi vice-preşedinţia lui Ion Ionescu. Aci începe calvarul!

Greşeala revoluţionarilor a fost de a nu fi avut un *conducător* sever şi habotnic, care să im-

www.dacoromanica.ro

pue sacrificii, pentru a ieşì din impas. După ce reuşise să înflăcăreze pe ţărani pentru drepturile lor, revoluţionarii au greşit — după cum bine constată d-nul profesor E. Lovinescu 1) — închipuindu-şi că printr'o persuasiune dialectică, vor puteà convinge pe proprietari să renunţe la înverşunata lor încăpăţânare în privilegii.

Ţăranii cereau de fiecare cap de familie câte 14 pogoane la câmp, 11 la podgorii, 16 la baltă şi 8 la munte, plătind pământul cu doi galbeni pogonul. 1). După calculele lui Ion Ionescu — împroprietărindu-se 300.000 de familii — s'ar fi plătit aproximativ 86 milioane lei (aur).

Şi când boerul Lahovary a întrebat uimit: de unde va ieşì bănetul acesta?, preotul Neagu, acel strălucit apărător al cauzei ţărăneşti, i-a strigat: De unde?

„De ce nu vă gândiţi că noi ţăranii suntem Statul, suntem *bogăţia;* dacă Statul e sărac, noi facem un pas către el, unind sudorile prezente de cele trecute, ne întărim puterile şi facem să nască din braţele noastre aurul şi argintul de care va fi nevoie; cine vă autoriză, deci, să credeţi că trei sute de mii de ţărani nu vor fi în stare să plătească acest pământ?

„Dacă Statul nu are mijloacele, puterea trebuincioasă, noi le vom dà şi *nu vom lăsà niciodată ca acest Stat să fie acoperit de ruşine în faţa naţiunilor vecine*".

„Regulamentul Organic — spuneà el — nu pu-

1) Vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, vol. III pag. 62.
2) Vezi G. Taşcă, *op. cit.*, pag. 382.

www.dacoromanica.ro

teà să schimbe *obiceiul;* pământul boerilor ar fi rămas neproducător, dacă ţăranii „nu ar umple hambarele de grâne şi casele de aur şi argint

„Poate aţi voi să spuneţi — zicea el boerilor din comisie — că l-aţi cucerit de secole uitate şi prin sabie — dar noi, unde eram noi atunci? nu eram cu voi?...

„Aţi lăsat ca pământul cucerit prin sabie sa fie violat prin sabie şi aţi fugit ca să vă salvaţi *proprietatea vieţii...*

„Muncitorul, podgoreanul, ţăranul, e cel care a apărat-o cu sabia umilinţii şi a îmbelşugat-o cu sudoarea frunţii...

„Şi dvs., domnule proprietar al pământului, dvs., care rămâneţi indiferent la auzul celor ce spun eu, v'aţi ferit şi apărat viaţa, — o aveţi, păstraţi-o; dar de ce nu vă mulţumiţi acum cu dijma produselor proprietăţii, pe care aţi părăsit-o 1).

La acest strigăt cald şi puternic, Robescu raspunde în numele boerilor că sunt dispuşi sa vânda ţăranilor — împrejurul satelor — *pentru case, câte 20 stânjeni* pe preţul de 470 lei pogonul.

Discuţiile neajungând la vreun rezultat, abia pot în şedinţa din 12 August să statornicească: că *omul e liber* şi *munca lui e sacră,* dat tot *sfântă e şi proprietatea.* Aşa dar comisiunea reuşise să traducă în adaptări la Principate, marile idei ale revoluţiei franceze, pe care le însuşea.

Comisia admite *„în principiu"* împroprietări-

---

1) Vezi N. Basilescu, *op. cit.,* pag. 128.

www.dacoromanica.ro

rea; dar, când e să treacă la realizări, un decret din 19 August al Locotenenții domnești, ordonă suspendarea lucrărilor „pentrucă ședințele devin din zi în zi mai tempestuoase”. In realitate, mașinațiunile Rusiei și Turciei, alături de apărarea intransigentă a boerilor, acestea au prăbușit mirajul de o clipă a celui mai înălțător monument agrar.

Rușii și Turcii dau năvală în Principate, aducând ca domni pe Barbu Știrbei în Muntenia și pe Grigore Ghica în Moldova, în timp ce căpeteniile revoluției fug în Ardeal, țintind de astă dată să influențeze așezămintele din Principate prin câștigarea opiniei publice din occident.

Revoluția pașoptistă, prima scântee a unui liberalism organizat, prea organizat, se stinge fără urme imediate.

Neizbânda cred că vine și de acolo că promotorii ei — tineri însuflețiți și impresionați de progresul occidental — au crezut că e deajuns o idee revoluționară, pentrucă ea supleiază și metodele revoluției.

Intr'adevăr, deși scopul mișcării erà mare și bine precizat, trecerea la înfăptuire au crezut ca o pot operà și prin menajamente și discuțiuni, deși *întotdeauna* marile revoluțiuni au purces într'o clipă și realizarea marilor idei a fost *spontană*.

Negreșit că vrăjmășia boerilor și politica ruso-turcă constituià un adversar redutabil și greu de înfrânt, dar tocmai aceasta trebuià să îndemne

www.dacoromanica.ro

pe revoluţionari să-şi organizeze lupta, împrumutând metoda strategiei napoleoniene: *mişcarea repede şi neaşteptată.*

SECŢIUNEA III

Reformele Barbu Ştirbei şi Grigore Ghica; urmările lor.

Incă prin convenţia dela Balta-Liman din 1849, noii domnitori din Principate erau obligaţi să *îndrepte* legiuirile cari reglementau situaţia agrară; deaceia Barbu Ştirbei în Muntenia şi Grigore Ghica în Moldova, numesc la 15 Octombrie, comisiuni în acest scop.

Deşi expunerea de motive a comisiunii neaga orice efect revoluţiunii dela 1848, credem totuşi că s'a resimţit de expansiunea liberală a constituţiei dela Islaz.

Intr'adevăr, cu toate ca comisia spune:

„Incercările agitatorilor dela 1848 n'au avut niciun efect serios la noi, pentrucă ele erau lipsite de fundament, de necesitate şi nu decurgeau dintr'o stare bolnăvicioasă sau din suferinţele poporului, ci numai din obiceiul trist şi fără sens de a imità orbeşte ceiace se petrece aiurea"; cu toate acestea comisia păşeşte la unele ameliorări, carora e greu să le aflăm sursa în larga solicitudine a Domnului, pentrucă cu câţiva ani înainte el figurase în comisia de redactarea Regulamentului, despre a cărui atitudine faţă de ţărani nu mai reamintim...

www.dacoromanica.ro

Fapt este că reformele din 1851 constituiesc o timidă îndreptare a Regulamentului Organic.

Domnul, partizanul ideei unui acord între proprietari și țărani, adică a reglementării raporturilor dintre ei, pe bază de bună învoială directă, socotind totuși că n'a ajuns momentul unei asemenea înțelegeri, hotărăște cari sunt obligațiunile reciproce:

„Dar, până când se va puteà introduce de obște în Valachia învoelile de bună voie — zice articolul 140 § 2 — pentru fiecare în parte, la care învoeli privește mai cu seamă duhul acestei legiuiri și pe care ea se silește la înlesnì prin toate mijloacele, s'a socotit de trebuință să se reguleze relațiile între proprietari și între locuitorii pământului și să se hotărască reciprocele lor drepturi și îndatoriri prin niște întocmiri, care vor puteà ține locul învoelilor, în lipsa acestora".

Ceiace caracterizează legiuirea din 1851, este efortul de împăciuire pe care îl vădește, vrând să deà și să ià în acelaș timp.

Astfel, prin art. 140 § 1, schimbând natura juridică de până atunci a dreptului țăranului la pământ, care deși nebizuită pe o etichetă legiferată, erà totuși un drept de proprietar, util, real, efectiv și cu posibilități de întindere, schimbând caracterul acesta de pact social al obligațiilor proprietarului, spune: „Săteanul ce locuiește pe moșia altuia, nu se poate socotì decât un *chiriaș* pe acea parte de loc ce primește și banii ce plătește sau munca ce face pe seama proprietarului, nu se poate socotì iarăși decât o chirie de

www.dacoromanica.ro

parte-i pentru acest pământ". Legea mărește întinderea datorită țăranilor de proprietar și-i dă putința să obțină înapoierea prin bună învoială; ea fixează la 22 zilele de muncă, statornicind și un quantum de muncă mai omenos; ea revine asupra robiei de brazdă, modificând articolul 144 al Regulamentului: „țăranul, stăpân absolut pe persoana și avutul său, poate să se mute, să-și statornicească șederea și munca acolo unde va crede de cuviință", dacă-și plătește datoriile și anunță mutarea cu 6 luni înainte.

Legea modificatoare puteà fi ocolită prin pacte particulare, cu condițiile ca toate aceste convenții dintre proprietari și țărani să fie verificate de „Comisia Catagraficească".

Se poate vedeà, dar că Legiuirile din 1851—52, au încercat mai mult schimbarea formei decât a adâncimii, în raporturile încordate dintre boeri și țărani.

Vom vedeà cum ceiace n'am putut face noi direct și fără concursul altor state, vom obține prin intervenția unor evenimente aproape streine de noi, la care s'a adăogat numai propaganda inimoasă a românilor dela Paris.

SECȚIUNEA IV

Urmările Tratatului dela Paris și problema agrară.

După așezămintele agrare din 1851, situația rămâne tot atât de acută, până când evenimente în cari ambițiunea suveranilor joacă alături de

www.dacoromanica.ro

interesele statelor — schimbă integral configurația politică a Principatelor.

De o parte orgoliul vijelios al țarului Nicolae I, întărit de crezul veșnic al Rusiei, acela de a răzbì în Bosfor;

de altă parte interesele Turciei, la care se unește Anglia simțind că e momentul să stăvilească hegemonia Rusiei în Orient, pentru a-și servì politica sa;

alături de ele, politica *naționalităților* susținută puternic de Napoleon III;

în sfârșit, pofta Austriei de a-și apropià direct sau indirect principatele; acestea toate provoacă o zbuciumare continentală, concentrându-se sub zidurile Sebastopolului.

Prin tratatul din 1833 dela Unkiar-Skelessi, Rusia obligà pe Sultan să închidă intrarea Mării Negre vaselor de războiu streine, transformând-o într'un lac rusesc. Aceasta provoacă „Convenția Strâmtorilor" din 14 Iulie 1841, care interzice trecerea prin Bosfor și Dardanele a *tuturor* vaselor de războiu streine.

Intre timp, mișcările de reformă din Turcia izbesc în creștini și țarul Nicolae — erijându-se în cap al ortodoxiei — în realitate încercând pe o bază religioasă o noua desființare a Turciei, caută alianța Angliei în acest scop.

Răspunsul întârziind, țarul, prin ambasadorul Mentchikof, prezintă Sultanului un ultimatum (Mai 1853) prin care — în schimbul alianței oferite — îi cereà *protectoratul* creștinilor orto-

www.dacoromanica.ro

doxi din toată Turcia, ceiace echivală cu o tutelare.

Anglia simţind pericolul cuceririi Constantinopolului; Franţa prin Napoleon III, având resentimente pentru ţar şi îndemnat de politica naţionalităţilor; Italia prin alianţa cu Franţa; Austria prin dorinţa de a sfărâmà puterea Rusiei în favoarea sa — acestea produc alianţa cu Turcia şi războiul Crimeei (1854—56).

Intr'o notă trimisă Ţarului, se cereà — printre altele: libera navigaţie pe Dunăre; renunţarea Rusiei la protectoratul Principatelor.

Războiul sfârşit, Congresul dela Paris din 1856 înseamnă soclul României de astăzi.

Prin articolul 22 şi următoarele, Tratatul dela Paris declară autonomia Principatelor şi punerea lor sub garanţia Marilor Puteri, cari — instituind o comisie internaţională — vor păşì imediat la organizarea lor.

Articolul 24 prevedeà — în acest scop — constituirea unor adunări *ad-hoc*, Divanurile, cari aveau să determine Convenţia din 1858 pe temeiul căreia cele două Principate aleg un singur domn, în ciuda tuturor ingerinţelor.

E de prisos să mai vorbim de roadele acestor conevnţiuni, cari asigură până şi ordinea internă din ţările româneşti, statornicind libertatea individuală, egalitatea politică şi socială.

Toate privilegiile şi monopolurile sunt sfărâmate de articolul 46 şi tot pe temeiul lui se va procedà de îndată „la revizuirea legii privind ra-

www.dacoromanica.ro

porturile proprietarilor solului şi ale cultivatorilor, în *vederea îmbunătăţirii situaţiei ţăranilor*" [1]).

Divanurile convocate la 13 Ianuarie 1857, ajung să se ocupe de chestiunea agrară în Noembrie.

La 9 Noembrie în Divanul Moldovei, deputaţii ţăranilor depun o petiţie al cărui autor — după Radu Rosetti — este V. Mălinescu [2]).

„In numele a 1.200 000 de suflete cari ne-au trimis aci — începeà petiţiunea — pentru a fi ecoul gemetelor lor în sânul Marii Adunări compusă din *toate* clasele sociale ale ţarii, ridicând slabul nostru graiu, ca în faţa lui Dumnezeu, ne spovedim: până în ziua de azi, toate sarcinile grele numai asupra noastră au căzut şi nu ne-am folosit de niciunul din bunurile ţării...."

Enumerând toate poverile şi corvezile; amintind că greutăţile războaielor numai ţăranii le-au suportat; că „pâinea neagră şi udată de lacrimi" ei singuri au mâncat-o şi că tot ei cu sudoarea lor au îmbelşugat ţarinile pustiite de armatele streine, ei spuneau:

Ţara aceasta n'are staţii balneare, nici arte, nici industrii, ca alte ţări; toată bogăţia sa, tot belşugul ei, braţele şi sapele noastre îl produc....

„Când ne-am plâns şi ne-am înfăţişat doleanţele, prefectul ne-a bătut, vătaful ne-a bătut; jan-

---

1) Vezi şi D. A. Sturdza, *Acte şi Documente*, vol. VII pag. 312 şi urm.

2) Radu Rosetti, *op. cit.*, pag. 210 citat şi de D. Lovinescu, pag. 63.

www.dacoromanica.ro

darmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, prepusul proprietarului ne-a bătut...

„Noi dorim ca tot poporul român să se înfrățească... „Dar, ca în viitor să fie risipit orice pretext de neînțelegere și de nemulțumire între clasa țăranilor și boerii pământeni în numele Prea Puternicului și al Sfintei Dreptăți, umili ne rugăm să se țină seamă de dorințele noastre" 1).

Țăranii cereau: suprimarea bătăii, abuzurilor și corvezilor — scrise și nescrise —; impozit unic și egal tuturor; abolirea dijmei și tuturor sarcinilor către boeri; o adunare generală de boeri și țărani; rascumpărarea pământurilor pe cari le lucrau.

La aceasta petiție, marea proprietate prin: Vasile Sturdza; L. Catargiu; Gr. Balș și alții, răspund la 3 Decembrie printr'un raport, care nu înaintă cu nimic situația agrară, propunând mai întâiu buna învoială și apoi o lege care să respecte proprietatea, dar să aibă în vedere și pe cultivatori.

După propunerile altor proprietari cât și ale unor deputați, discuția îmbrăcând o formă vehementă, Mihail Kogălniceanu cerù Adunării să consemneze dorința de a îmbunătăți starea țăranului și la 19 Decembrie rezolvarea problemei se amâna pentru a nu compromite unirea

Muntenia făcuse acelaș lucru, după ce deputatul Tănase Constantin declarase că tăcerea înseamnă o înecare trecătoare a suferințelor clasei

1) Vezi N. Basilescu, *op. cit.*, pag. 141.

www.dacoromanica.ro

țărănești, „în suferințele țării întregi" dar nu o renunțare 1).

Momentul fiind propice unor reforme agrare serioase și cum lupta treceà la conflictul ideilor alături de al realității faptelor, o întreagă avalanșe de opinii împânzește hârtia 2). Nicolae Bălcescu, A. G. Golescu, B. Boerescu, B. Catargi, E. Crețulescu și M. N. Iepureanu, contribuiesc la desfășurarea contradictorie a problemei.

Pe temeiul Convențiunii dela Paris, alături de Adunările Legiuitoare, s'a înființat la Focșani o „Comisie Centrală", cu scopul de a se ocupà și de chestiunea rurală, elaborând proecte aplicabile ambelor Principate.

In mesagiul său către comisiune, Domnul îi recomandà aceasta.

Articolul 4 al proectului întocmit de Comisiunea Centrală, prevedeà că cultivatorii trebuie sa se înțeleagă într'un termen de 3 ani cu proprietarii lor, direct și prin bună învoială — pentru locurile de cari au nevoe; iar dacă nu se puteau înțelege „să urmeze așezământul existent, având voe să plătească în bani lucrul ce-l dau drept chirie a pământului, după prețurile localității 3).

Proectul mai dà drept guvernului să vândă locuitorilor din *moșiile sale, ale așezămintelor bisericești și cele de binefacere;* deasemenèa, sè înființau pășunile comunale, prin contribuția fiecărui proprietar.

1) Vezi și E. Lovinescu, *op. cit.*, pag. 65, 66.
2) Vezi Bibliografia dela sfârșitul titlului I.
3) Vezi G. Tașcă, *op. cit.*, pag. 385.

www.dacoromanica.ro

Astfel redactat şi după cererea Adunărilor munteană şi moldoveană, proectul e pus în discuţiune şi provoacă desbateri furtunoase.

Cogălniceanu rosteşte cu acest prilej două discursuri memorabile, la 28 Maiu şi Iunie 1826, atacând vehement proectul ca retardatar şi nedrept. El arată progresele realizate de celelalte ţări şi desfăşurând evoluţiunea proprietăţii rurale româneşti, vădeşte necesitatea de a *legà* pe ţăran de ţară prin pământul *lui*.

Barbu Catargiu — apărătorul marii proprietăţi — răspunde tezei lui Kogălniceanu; şi merge atât de departe, încât acesta îi impută că şi-a uitat programul: „totul pentru România, nimic pentru noi".

După ce Adunarea aprobă proectul dela Focşani şi Domnul refuză sancţionarea, pentrucă el „nu croespunde la condiţiile de îmbunătăţire a soartei muncitorilor de pământ, garantate lor prin art 46 al Convenţiei"; după două demisii de guverne, legea rurală — după propunerile lui Kogălniceanu — se promulgă la 14 August 1864

Legea aceasta a fost criticată mult, deşi ea constituià o serioasă înaintare în problema agrară.

„Ea începeà prin declararea ca *proprietari* a sătenilor pe pământurile ce posedă, dându-le câte 4—11 pogoane în Muntenia şi $2^1/_2$—$5^1/_2$ în Moldova, în schimbul unei despăgubiri; se desfiinţau claca, dijma, podvezile şi celelalte prestaţiuni. Insemnătatea primordială a acestei legi, vine de acolo că *chiriaşii* de ieri, sunt recunoscuţi proprietari astăzi, consacrându-se astfel legitimi-

www.dacoromanica.ro

tatea luptelor ţărăneşti pentru pământ şi ieşirea lor din codevălmăşia cu boerii; împroprietărirea însurăţeilor, etc.

„Sătenii clăcaşi *sunt* şi *rămân deplini proprietari* pe locurile supuse posesiunii lor....”

Tot legea din 1864 a reglementat şi convenţiunile agricole; dispoziţiunile acestea însă, ca şi cele din 18 Martie 1866 şi 7 Aprilie 1872, devin un nou mijloc de împilarea ţăranilor.

SECŢIUNEA V

Urmările legii din 1864 şi revolta dela 1888.

Legea dela 1864 conţineà o întărire a drepturilor ţărăneşti, o consacrare legală a lor, dar urmările ei au fost tot atât de injuste cu muncitorii de pământ, ca şi maii înainte. Domnul Garoflid spuneà că ea n'a rezolvat decât faţa juridică a problemei 1).

Presupunând că legea s'ar fi aplicat integral şi fără rea credinţă şi încă n'ar fi putut satisface toate nevoile ţăranilor:

Intâiu, pentrucă nu s'au împroprietărit decât 467.840 de capi de familie — atât pe proprietăţile particulare cât şi ale Statului — deşi numărul ţăranilor erà mult mai mare.

Al doilea, pentrucă atât cât s'a dat, nu erà o suprafaţă suficientă; 1.766.257 hectare, împărţindu-se la aproape cinci sute de mii de îndreptăţiţi, fac ca abia acei cu stare (4 boi şi o vacă),

1) Vezi C. Garoflid, *Păreri asupra Chestiunii agrare*, pag. 8 şi urm.

www.dacoromanica.ro

să obțină 7,28 hectare în Moldova; 5,51 hectare în Muntenia. Dacă ne gândim că față de numărul total al țăranilor recunoscuți proprietari la 1864, aceștia nu au decât o proporție de circa 15 la sută, ca 202.075 din ei sunt numai cu doi boi, sau fără și că aceștia sunt „împroprietăriți'' cu mult mai puțin, vom conchide alături [1]) de d-nul profesor Constant Georgescu că mai bine de trei sferturi n'au primit decât între 5 hectare și 600 m. p.

Este lesne de înțeles că o asemenea suprafață nu puteà susține existența țăranilor cari se scoală în revărsatul zorilor și muncesc până în întunericul nopții.

Am spus că, în afară de aceste greșeli de fond, sunt altele decurse din modul cum s'a aplicat reforma dela 1864.

Intâiu, — bună sau rea — suprafața de care am vorbit mai sus, nu s'a dat nici ea întreagă, pentrucă operațiunile de delimitare făcute în grabă si cu nepricepere, au știrbit din drepturile țărănești.

Apoi faptul de a se fi făcut delimitarea numai *între boeri și săteni,* prin separarea întinderii boerului de aceia recunoscută „cultivatorilor'', deci neprecizarea în parte — pentru fiecare țăran — a provocat o mare luptă între ei; ruperea codevălmășiei s'a izbit de greutatea că pământul nu erà la fel și fiecare doreà să ferească pe cel rău, dar să aibă și arătură și de pășunat.

Dar, la aceasta se adaogă alte două rele: Pă-

1) Vezi C. Georgescu-Severin, *La Réforme agraire en Roumanie* pag. 12, 13, 37.

www.dacoromanica.ro

mânturile lăsate țăranilor au fost cele mai proaste de pe câmp, încât cultivarea lor devine și anevoioasă și improductivă.

Apoi, legea din 1864 făcând să intre și islazul în puțina întindere ce i-o atribuià și care nu puteà face față nici nevoii de hrană, face ca țăranii să plătească *în muncă* dreptul de a pășunà vitele în izlazul proprietarului 1).

Cu toate aceste nedreptăți s'a părut că și bruma de drepturi acordată lor e prea mare.

Țăranul devenind proprietar pe o frântură de pământ care e numai a lui, negrevată de nici-o servitute, de nici-o prestație, nemai trebuind să deà boerului nici dijmă, nici clacă pentru pământul său, erà foarte natural ca să se ocupe întâiu de acesta și numai apoi de al fostului stăpân. Ori, boerilor nu le puteà conveni să aștepte momentul incert când muncitorii îi vor stà la dispoziție. Pe de altă parte, insuficiența produselor proprii, sileau pe țărani să apeleze la marii proprietari, afectându-și în schimb munca.

Astfel, prin portița articolului 12 al legii rurale „contractele sunt libere", proprietarii mari încep sa speculeze munca sătenilor.

Profitând de seceta din 1866, când lipsa porumbului i-a pus pe țărani la ușa boerului, și când boerii au refuzat pentrucă munca nu erà *garantată*, ci liberă — ei fac să se treacă o lege leonină de tocmeli agricole; această lege din 18 Martie nu se mulțumește să răpească țăranilor judecătorii firești — trecând contractele agricole

1) Vezi G. Tașcă, *op. cit.*, pag. 389.

www.dacoromanica.ro

în jurisdicția consiliilor comunale, ea face ca „primarul prin *mijloacele executive de care dispune*" să aducă pe „datornic la munca pentru care s'a tocmit, iar în caz de nesupunere, proprietarul va angajà alt țăran în locul lui și se va arestà primul" (art. 12).

Primarul devine, dar, judecător; 1) iar „mijloacele de cari dispune" sunt jandarmii, de a căror împilări se plângeau sătenii încă dela 1848.

Dar, marii proprietari nu se mulțumesc numai cu atât.

La 1872 intervine o nouă lege de tocmeli agricole, care, prin art. 13 introduce — prin eludarea dreptului comun — ca mod de execuție *constrângerea corporală*, prin dorobanți, stare tristă și abuzivă care e desființată prin legea din 14 Maiu 1882.

Situația aceasta a unei neo-iobăgii provoacă revolta dela 1888 din Buzău, Ilfov, Ialomița, Prahova, Râmnicul-Sărat, Teleorman și Vlașca, aducând căderea guvernului liberal.

Guvernul Carp-Rosetti ce i-a urmat a înăbușit în sânge strigătul legitim al răsculaților. Atât de drepte erau cererile lor, încât comandanții armatelor de reprimare înaintează memorii, învederând *mizeria* în care se sbat țăranii.

Colonelul Algiu constată că administrația „e indiferentă intereselor țărănești, reaua credință domnește în aplicarea legilor" și „primarii a-

---

1) G. Tașcă, *op cit.*, pag. 391; C. Georgescu-Severin, *op. cit.*, pag 15, 16; E. Lovinescu, *op. cit.*, pag. 90; Radu Rosetti, *op cit.*, pag. 443.

www.dacoromanica.ro

genți ai *arendașilor* nu găsesc niciodată nici dreptate, nici protecție" pentru țărani. El propuneà schimbarea legilor de tocmeli agricole „cari au drept rezultat de a face pe țăran să lucreze tot anul pentru proprietari în schimbul a două pogoane", lucrate numai cu munca și semânța lui. Lipsa terenului de cultură necesar îndeamnă pe colonelul Algiu să ceară atenția guvernanților, căci „revoltele amenință să se întindă în toată țara și să compromită însăși existența ei".

Rapoartele maiorului Băicoianu și Gârleanu, cât și ale colonelului I. Lahovary, învederează această „mizerie generală" a stării economice și financiare țărănești, obidite de proprietar, de arendaș și de Stat prin dările impuse.

După o frământare politică intensă, intervine legea din 28 Maiu 1893, care, deși nu aduce mari îmbunătățiri, stagnează nemulțumirile, până când în anul 1907, revoluția întărește constatarea trăsăturii poporului român, aceia că el reacționează și prin forță la uzurpările prea adânci ale drepturilor sale.

Dacă nu privim revolta din 1888 drept al treilea moment revoluționar, este pentrucă noi o socotim că ea face parte din revoluția dela 1907, căreia îi servește drept semnal.

---

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

REGIMUL AGRAR DELA 1907—1925
(Vechiul Regat)

Această epocă este cea mai importantă, atât prin desfășurarea ei ideologică, cât și prin mișcările de masse, pe cari le cuprinde. E suficient să cităm revoluția dela 1907, și războiul de întregire, urmat de întreaga răsturnare a problemei agrare române, pentru a înțelege cât de fertilă a fost această perioadă în realizări.

SECȚIUNEA I

Generalități.

„In afară de urmările infructuoase ale reformei dela 1864, despre cari ne-am ocupat în secțiunea precedentă, multiple alte cauze au pregătit mișcarea din 1907.

Abolirea proprietății latifundiare și rasturnarea ordinei sociale dela începutul veacului XIX, adică nimicirea dreptului feudal al stăpânului, are consecințe importante pentru noi. Vechii proprie-

www.dacoromanica.ro

tari, cari își cultivau moșiile prin țăranii munciți până la abuz, în lipsa vechilor mijloace de cultivarea pământului, încep să nu se mai simtă legați de pământurile lor. Pe de altă parte, un suflu cultural nou schimbă și el izvoarele vieții boerești. Dacă boerii dela începutul secolului 19-lea — crescuți în protipendata fanariotă se inspirau din civilizația Țarigradului, și-și duceau îngâmfarea în *giubea*, sorbind leneș narghileaua, noua generație aveà să se instruiască în occident și de acolo să-și însușească „mòdele". Cultura și civilizația noastră schimbă de front și mișcarea latinistă are drept efect propagarea ideilor noui „franțeze".

Boerii își părăsesc moșiile, lăsându-le în seama *arendașului*. O altă cauză care a înrâurit exodul dela moșie al boerilor este și schimbarea metodelor și mijloacelor de cultivarea câmpului. Instrumente și mașini noi agricole vin să faciliteze producția. In timp ce vechiul proprietar bate grâul cu caii la arie și curăță porumbul în clacă, vecinul lui arendașul, înlocuiește caii cu tractoare și „vapor", iar mașinile de treerat accelerează lucrul.

Vechiul proprietar e nepregătit în fața acestei revoluții a mașinilor. Conducerea unei asemenea noutăți cere nu numai pricepere, ci și organizare, *participare*. Și boerul cu viața lui patriarhală, nu poate lăsà ciubucul, iar mai târziu pe Musset, pentru a conduce lucrul pe câmp.

Pe lângă aceasta, mașinile noi cereau bani noi. Vechiul proprietar e obișnuit să vadă toamna umplându-se automat hambarele, din dijme; să

www.dacoromanica.ro

audă vătaful strigând la ţărani, dar nu să scoată un ban de cu primăvară, ca să-l recâştige iarna însutit.

Trebuià dar să vină în jocul agrar un subiect nou, un om care să alăture *capitalului* munca lui directă, pe ogor. Şi a venit. *Arendaşul*.

Acest terţ, intervenit dintr'o dată în desfăşurarea agrară, o agravează cu abuzul său.

El speculează pe boer şi pe ţăran deopotrivă. Boerului îi închiriază ţarina pe nimic; în schimb 'i se substitue lui în totul. Nepricepând pe ţăran, neînţelegând truda lui, el îi ià munca pe nimic şi îi dă pământul pe mult. Astfel ţăranii vin în faţă cu un nou vrăjmaş, cu arendaşul. Când mai vine şi seceta, tot dela el va împrumutà grâu, dând în schimbul lui o muncă înzecită.

Radu Rosetti citează [1]) exemple elocvente ale acestui abuz (unul a fost constatat de M. Kogălniceanu): un arendaş împrumutând unui ţăran 600 kilograme de grâu, acesta şi-a *afectat în schimb*, munca pe *cinci* ani; un altul angajat la muncă pentru 19 hectare trebuie să lucreze 30 zile cu braţele şi să transporte 420 chintale de grâu, dacă nu, va plătì arendaşului 1600 lei *amendă*.

Un cercetător francez al problemei agrare române în 1907, publică în No. 16705 al ziarului „Le Temps", următoarele observaţii [2]), în această materie:

---

1) Vezi R. Rosetti, *Acte şi legi în chestiunea agrară* vol. II, pag. 13, 14.

2) Citat de domnul C. Georgescu-Severin, pag. 79.

www.dacoromanica.ro

„De câţiva ani vânzările de pământuri (în România), ating în această ţară urcări enorme, pe cari nu le justifică nici condiţiile economice, nici progresul agriculturii. Sporirea până la întreit este imputabilă ofertelor scumpe ale *arendaşilor*.... Şi mai departe:

„Egoismul proprietarilor este judecat cu atât mai sever, cu cât un *mare număr dintre ei locuiesc veşnic în străinătate, unde îşi cheltuiesc veniturile* şi nici *n'au văzut* măcar vreodată câmpurile prin cari supun pe locuitori la un tratament neuman".

Autorul articolului arătà că scumpetea o suportă tot ţăranul şi o legà de chestiunea evreiască, citând *trusturile* de arendaşi evrei cari despuiau pe ţărani.

Evreu, grec sau român, arendaşul însă este acelaş. Dispunând de capital, el este un al doilea stăpân al ţăranului; acesta erà şi el nepregătit, mai ales că fusese lăsat prin legea dela 1864 „fără capital, nevoiaş şi inexperimentat" cum constată şi d-nul profesor Taşcă 1).

Săteanul ajunge să fie robit de arendaş şi munca lui batjocorită de acesta.

Cât de odioşi devin arendaşii în ochii lumei şi cât desgust deslănţuiesc ei, ne-o învederează infiltraţia acestor simţiminte până şi în literatură; şi, ca să nu luăm decât un exemplu, ne referim la romanul „Ciocoii vechi şi noi" al lui Filimon.

Dacă am insistat asupra acestui amănunt al situaţiei agrare, este că — în afară de constata-

1) Vezi G. Taşcă, *op. cit.*, pag. 390.

www.dacoromanica.ro

rea unei înoiri a situației agrare, prin revoluțiunea mijloacelor capitaliste de producție și de introducerea arendașului în problema agrară — în afară de aceasta, am făcut-o pentru un dublu motiv:

Intâiu, pentrucă, după cum vom vedeà, mișcarea din 1907 izbucnește în contra arendașilor.

Al doilea — și aceasta e important pentru noi — vom constatà că aversiunea în contra arendașilor și a proprietarilor arendatori, se *oglindește în ultima legiuire agrară română,* unde — în sfârșit — își află ecoul meritat.

SECȚIUNEA II

Al treilea moment revoluționar: 1907.

Am spus că dacă nu considerăm mișcarea din 1888 drept un moment revoluționar distinct, este fiindcă socotim că aceasta face parte integrală din revoluția dela 1907.

Apoi revolta din 1888 — în afară de nemulțumirea permanentă a țăranilor, corespundeà unei cauze momentane, adică secetei din acel an. Și pentru a nu înmulțì adevăratele sbuciumări agrare românești, am preferat să n'o socotim profundă, zicând că ea poate n'ar fi izbucnit dacă nu existà seceta. După cum n'am puteà spune ca revolta franceză din 27 Iulie 1830 a erupt ca o reacțiune liberală în contra ordonanței lui Carol X, care suprimà libertatea presei, ci ca o mișcare de existență a lucrătorilor tipografi rămași fără

www.dacoromanica.ro

lucru prin închiderea atelierelor, deşi i-a urmat căderea suveranului reacţionar; la fel, cu toate că mişcării dela 1888 i-a urmat o lege nouă de tocmeli agricole, noi preferăm să o socotim ca primul strigăt al revoluţiei din 1907, dar nu ca un moment agrar individualizat.

Alături de cauzele de care am vorbit în ultima secţiune a capitolului II şi în cea precedentă, trebuie să constatăm şi alte izvoare.

Nu voiu uità să menţionez revoltele ruseşti din 1905, cari, oricât, au răscolit şi ele cauzele directe:

Legea din 1864 dăduse pământ unei generaţii. Dar, la sfârşitul ei, succesiunea *egală* a copiilor — după legea română (art. 741 cod. civil), a îmbucătăţit între moştenitori micul lot al legii lui Kogălniceanu. Şi, după ce că acesta nu satisfăceà nici măcar o familie, cum dar ar fi putut să hrănească mai multe?

Dacă la acestea adăogăm leoninele tocmeli agricole şi abuzul proprietarilor şi mai ales al arendaşilor cu munca ţăranului, uşor putem înţelege cum şi de ce a izbucnit revolta din 1907.

Ceiace, însă, agravează situaţia neînţelegătoare a guvernanţilor de atunci este că în nenumăratele ocazii atât conflictele dela sate cât şi apărătorii ţăranilor le-au atras atenţia de starea deplorabilă a muncitorilor de pământ.

Dupa cum înainte de 1864 o avalanşe de opinii fertilizà reforma agrară de atunci, (vezi *supra)*, tot astfel mişcarea din 1907 e precedată de strigătul legitim şi savant al susţinătorilor tezei ţărăneşti. Radu Rosetti s'a sbuciumat ani de-a rândul, ca să învedereze cât de adânc e răul.

www.dacoromanica.ro

Domnul profesor Nicolae Bazilescu, dela Universitatea din București, are marele merit de a fi întărit simțitor fundamentul drepturilor săteanului, pe care l-a apărat cu atâta căldură. După ce în ziarul „Cronica" înfățișase zilnic starea tristă a țăranilor; după ce în lucrarea domniei-sale *„Talpa Țării"*, prezentă liniștea aparentă ca un *vulcan* aproape de erupție, la 15 Martie 1902, propuneà o expropriere a marii proprietăți „cauza nenorocirii" și o împroprietărire imediată, generală și succesivă a țăranilor.

La fel, fostul ministru Haret, socoteà că urgența cea mai categorică trebuie dată chestiunii țărănești, care a căpătat — „după cum am constatat eu însumi — ziceà el — un caracter *amenințător*" 1).

Nu mai cităm numeroase alte scrieri 2) și articole cari s'au ocupat în diferite momente, cu cercetări savante și meșteșugite de cauzele revoluției din 1907; nu o facem pentrucă înșirarea lor ar primejduì răspunderea politică a Românilor, fiindcă au trecut indiferenți pe lângă o problemă dreaptă și grabnică. Vom spune, numai, că starea de ațâțare a țăranilor se datoreà și situației lor politice: nu aveau decât 38 de deputați, fără a mai scădeà din ei pe aceia cari — impuși de guvern — nu reprezentau doleanțele lor.

Fapt este că în Martie 1907 revoluția izbuc-

---

1) V. Spiru Haret, *Chestiunea țărănească.*

2) Vezi și C. Dobrogeanu-Gherea, *Neiobăgia;* Gr. Maior, *Politica agrară la Români;* C. Stere, Articole publicate în *Viața românească,* 1906—1907. Radu Rosetti. *De ce s'au răsculat țăranii?* C. Georgescu, Severin, *op cit.*

www.dacoromanica.ro

neşte la Botoşani în contra *trustului de arendaşi* Fischer şi Juster, cari deţineau cam 40.000 hectare din tot judeţul, propagându-se apoi în Muntenia, cu o uşurinţă de spaimă.

Dacă la 1821 poporul românesc — bun şi răbdător — arătase într'o formă cumpănită că ştie să-şi câştige şi prin forţă drepturile, la 1907 el înfăţişează adâncimea acestora, prin cruzimea mijloacelor întrebuinţate. In judeţele Dolj şi Mehedinţi, ca şi în cele din sudul Munteniei se ucid proprietarii şi arendaşii, se distrug uneltele şi se ard casele, înegrind în fumul lor paginile istoriei româneşti. Mijloacele de înăbuşire au fost crude, ajungând să sfărâme sate întregi în bombardamentul artileriei.

Guvernul conservator cade într'o noapte şi e înlocuit de cel liberal D. Sturdza — I. I. Brătianu. Camera înmărmurită ascultă apelul guvernului „la bunăvoinţă şi ajutor" din partea fiecăruia, toţi îşi recunosc greşeala şi printr'o proclamaţie în numele Regelui (12 Martie 1907) se făgăduieşte îndreptarea ei.

„Pentru a satisface cereri *drepte* şi *legitime*, M. S. Regele a hotărît ca următoarele măsuri să fie luate de îndată: Astfel sună proclamaţia din 1907. Apoi făgăduià:

Suprimarea taxei de 5 la sută, pentru asigurarea contra lipsei de porumb, în urma vreunei secete; calcularea impozitului fonciar al proprietăţii ţărăneşti, după aceleaşi norme de aprecierea venitului, ca şi pentru marea proprietate, ceiace ne arată cât de nedrept erà vechiul regim al neega-

www.dacoromanica.ro

lităţii. Proclamaţia mai promiteà că toate proprietăţile Statului şi ale stabilimentelor publice de binefacere sau cultură, vor fi exploatate în regie sau arendate direct ţăranilor şi că se vor întărì băncile populare, ca să poată ajutà pe ţărani la închirierea pământurilor.

Spre a remedià abuzul continuu săvârşit mai ales de arendaşi asupra ţăranilor neştiutori de carte, „se va supravegheà dreapta măsură a pământului dat prin contract şi se vor pedepsì falşele măsurători", întocmindu-se şi o „lege pentru a îndulcì contractele agricole".

Cum, însă, închirierile de pământ la ţărani deveniseră un instrument de cultivare gratuită a moşiei proprietarului şi arendaşului, sau în tot cazul o deposedare sistematică sub forma de preţ de închiriere, luându-se până la 1 . din recolta ţăranului — ceiace făcuse pe ţăran sa muncească *prea mult* şi nespornic, guvernul se angajà ca o lege nouă să prevadă că:

a) pământul dat în bani, să fie plătit în bani.

b) contractele agricole să specifice natura şi cantitatea muncii, care în niciun caz nu va depăşì puterea celui obligat 1).

Am arătat cum secetele sileau pe ţărani sau să împrumute grâu şi porumb, sau să împrumute chiar bani, lucru la care de altfel erau siliţi în orice primăvară, pentru a-şi puteà cultivà pământurile.

1) Astfel ne putem uşor explică irascibilitatea ţăranilor, care a deslănţuit o revoltă nimicitoare, dacă ne gândim că însuş guvernul şi legea ce a urmat recunosc că ţăranul era muncit peste puterile lui şi încă nerodnic.

www.dacoromanica.ro

Din această pricină ei erau speculaţi, fie cerându-li-se drept dobânzi munci însutite, fie procente veroase; atunci proclamaţia făgăduieşte că nu se va mai tolerà nici-o dobândă mai mare de 10 la sută, ceiace — în definitiv — erà destul de mult.

Am arătat cum arendaşii ajung să fie exploatatori ai pământului, dar şi ai ţărănimii; cum, luându-le pe nimic dela proprietar, le cultivau pe nimic prin ţărani, sau le închiriau pe mult acestora. Cum revoluţia izbucneşte tocmai în contra unui trust de asemenea arendaşi — Shylock, guvernul se sesizează:

„Arendaşii cari vor dà ţăranilor parcele de pământ cu chirie, nu vor puteà pretinde un preţ mai mare decât acela pe care-l plătesc ei înşişi, cu o majorare de 1/5”.

Şi cum, pe de altă parte, arendaşii exercitau un fel de monopol al pământului — am arătat cazul trustului de arendaşi din Botoşani, care deţineà 40.000 ha. din tot judeţul 1) — se făgăduià o lege care să oprească pe arendaşi, sau societăţile lor, de a arendà în orice mod o suprafaţă mai mare de 4000 ha. cel mult.

In dorinţa de a sprijinì cultivarea pământului şi cumpărarea lui de ţărani printr'un capital nou, decurs şi din contribuţia Statului, se va înfiinţà o Cassă Rurală de Credit, care fusese propusă de liberali la 1897.

1) Vezi pag. 77 *supra*. Trustul deţinea în total circa 160.000 hectare; în Moldova erau arendate 734.000 hectare din marea proprietate de 1.200.000 ha. în total.

www.dacoromanica.ro

Parlamentul 1907—908, într'o zbuciumată activitate, reuşì să deà o seamă de legi, în materia ce ne interesează, dar mai importante pentru noi sunt: legea de tocmeli agricole, a Cassei Rurale şi cea pentru limitarea arendărilor.

Legea tocmelilor agricole. — Am arătat ce dispoziţiuni cuprindeau legile din 18 Martie 1866; 7 Martie 1872, 14 Maiu 1882 şi 28 Maiu 1893, reglementând învoelile asupra pământului. Legea din 1907 aduce oarecari îmbunătăţiri; dar e suficient să citim articolul 2 al ei, ca să înţelegem că legiuitorul român a procedat cu jumătăţi de măsură: Ţăranii se plângeau că erau speculaţi prin toate mijloacele; legea nu le remediază, ci le separă numai: „proprietarul, sau arendaşul nu va puteà da pământul cu chirie.... decât sau în bani, sau în dijmă", adică nu în ambele feluri.

Articolul 3 desfiinţează dijma la tarlà, abolind astfel schimbul injust care se făceà cu munca ţăranilor; însă legiuitorul tolerează *dijma de-a valma,* întărind astfel asociaţia dintre proprietar şi ţăran, în care primul aduce pământul, iar cel de-al doilea, munca.

Capitolul III al legii dispune înfiinţarea izlazurilor comunale, lacună care a lipsit reforma din 1864 de temeinicie, — printre altele — şi pentru greşeala de a nu fi prevăzut nevoia lor. Urmarea o cunoaştem: ţăranii îşi afectează munca, pentru a plătì întreţinerea vitelor.

Păşunile comunale — după legea din 1907 — se vor înfiinţà prin *„sacrificiul" cumpărat* prin

www.dacoromanica.ro

bună înțelegere, al proprietății de 300 de hectare (sau, în lipsă, de 150 ha) din vecinătatea satelor și prin mijlocirea Consiliului Comunal respectiv și a celui Superior Agricol. Ele vor fi în întindere proporțională cu numărul vitelor. Proectul guvernului, care a fost modificat, — însă — prevedeà pentru cazul când proprietarii cu mai mult de 250 hectare ar refuzà să vândă comunei întinderea necesară, atunci, sau plătesc un impozit fonciar de 15 la sută; sau — contra prețului fixat de comisia regională — vor fi izbiți de o servitute de pășunare pentru vitele locuitorilor, proporțională cu întinderea moșiei, dar nedepășind 1/6 din ea.

Clauza „bunei înțelegeri" și a aprecierii prețului de Consiliile Comunale, au făcut însă infructuoasă legea din 1907; și din 5.376.000 hectare ale marii proprietăți numai 192.000 ha. au fost constituite izlaz, iar — în acestea — intrau numai 92.000 ha. din proprietatea particularilor [1]).

O altă dispozițiune inovatorie și de protecțiunea țăranilor — cu toată buna intenție a legiuitorului — ajunge și ea să fie desuetudinară mai târziu.

Voind să perfecționeze pe o bază justă învoelile agricole, el fixează prețul muncilor agricole, durata contractelor și forma lor.

Prețul muncii e scos de sub regimul arbitrarului și fixat de comisiuni regionale, cari îl apreciază după cuantumul ultimilor 3 ani, fixând și cantitatea de muncă zilnică, iar abaterile vor fi

1) Vezi N. Basilescu, *op. cit.* pag. 67.

www.dacoromanica.ro

pedepsite de judecătorul de pace competent; durata contractelor de închirierea pământului e de maximum 5 ani [1]), iar cele de muncă numai de *un* an.

Am spus însă că legea a devenit într'unele privinţi desuetudinară. Intr'adevăr, crezând că se întăresc drepturile ţărăneşti, s'a cerut învoelilor agricole forma autentică sau livretul de munci, adică s'au impus *probele scrise*.

Aceasta a avut drept consecinţă: că proprietarii de rea credinţă au impus sătenilor contractele tacite, cari nu intrau în prevederile legii, ameninţând pe ţărani că dacă se vor plânge, li se va luà pământul întreg; iar proprietarii de bună credinţă au micşorat suprafeţele date spre cultura ţăranilor, preferând să le cultive în regie, de unde a decurs nu numai specularea ţăranilor, ci şi insuficienţa hranei lor, grâul şi porumbul.

Legea limitării arendărilor. — Această lege are o mare însemnătate, dacă ne referim la cauza locală a revoluţiei dela Botoşani: acapararea pământului de arendaşi abuzivi. Trustul Fischer — spre exemplu — posedà în 1905 o întindere de 159.300 hectare, încât li s'a dat cu drept cuvânt, epitetul de acaparatori, ei deţinând un fel de monopol al recoltei. Datorită acestui sistem nenorocit de a adunà cu orice mijloace folosinţa pământurilor, se ajunsese la o scumpire a pământului, căci arendaşul oferà preţuri nebuneşti, ştiind apoi că le va scoate însutit dela ţărani.

Trebuià o lege care să stăvilească acest abuz;

1) Vezi art. 49 şi 60.

www.dacoromanica.ro

şi a venit legea din 12 Aprilie 1908, care interzicea luarea în arendă a mai multor moşii şi a unei suprafeţe mai mari de 4000 hectare, fie direct, fie simulat.

Cât de serioasă primejdie constituià pentru economia românească sistemul „monopolului" de mai înainte, o putem aprecià după sancţiunile cari întăresc restricţia de mai sus.

Cel care s'ar abate personal sau în serviciul altuia dela dispoziţia prohibitivă a art. 1 al legii, va fi pasibil nu numai de amendă (¹ ₄ din cuantumul anual al arenzii) ci şi de două luni *închisoare*. (art. 2, 3 şi urm.).

Trebuie să constatăm, însă, că şi această lege a fost introdusă cu jumătăţi de măsura, pentrucă recunoşteà valabilitatea contractelor în curs de executare până la 23 Aprilie 1912, adică pe *patru* ani înainte.

Legea Cassei rurale. — La 1897, guvernul liberal propusese înfiinţarea unei instituţii de *Stat*, Cassa Rurală, care, sub auspiciile Ministerului Agriculturii să joace rolul de intermediar între marea proprietate şi ţărani, cumpărând moşii dela proprietari, spre a le revinde ţăranilor; când un proprietar *voià* să-şi vândă moşia, şi ţăranii voiau s'o cumpere, Cassa rurală fixà preţul. Acesta erà achitat în rentă de Stat cu 5 la sută, iar pământul astfel cumpărat, se vindeà ţăranilor în loturi de cel mult 12 ha., plătibile în 30 de ani, tot cu 5 la sută.

Dar proectul lui Aurelian a căzut.

La 1907 legea înfiinţează o instituţiune — per-

www.dacoromanica.ro

soană morală — cu scopul principal de a uşură ţăranilor creditul necesar pentru cumpărarea pământurilor (art. 1).

Pe când în proectul dela 1897 erà vorba de o secţiune a Ministerului Domeniilor, acum e o instituţie particulară, la al cărui capital Statul participă cu jumătate (5 milioane), iar restul prin subscripţie publică (art. 2).

In afară de operaţiuni de credit, împrumuturi ipotecare pe gaj, sau pe poliţe, ea are drept ţel să trateze cumpărarea de moşii pentru ţărani, de câte ori cineva vreà să vândă, statornicind condiţiile şi preţul vânzării; deasemenea, să controleze preţurile oferite de ţărani direct, întrucât dorul de pământ al acestora, depăşeà uneori preţul obişnuit.

Societatea vindeà moşiile cumpărate, în loturi de 5 hectare, ţăranii plătind la început numai 10—15 la sută din valoarea unuia singur, sau 35 la sută, când voiau să cumpere mai multe [1]).

Această stare de lucruri durează până după războiul din 1913, când toate partidele politice — dându-şi seama de starea încă tristă a ţăranilor — *îşi înscriu* în program o reformă agrară serioasă: *exproprierea* urmată de *împroprietărire*.

Războiul mondial, însă, ne surprinde în aceeaşi stare economică şi socială. Această situaţie inferioară a sătenilor nu i-a împiedicat să arate legătura lor cu pământul ţării, ceiace a grăbit înfăptuirea reformei, la 1918.

1) Nu era permis să se vândă unui ţăran mai mult de 5 loturi.

www.dacoromanica.ro

SECȚIUNEA III

Reformele agrare din 1917—1918.

Războiul mondial ne surprinde într'o situație agrară de tranziție, în care toate partidele politice își înscriu ca program: exproprierea și împroprietărirea.

Mânați de sentimentul cald al unității tuturor Românilor — punând în cumpănă toată dificultatea situației sale geografice, care îi transformă *întreg* hotarul în *front de luptă*, România nu ezită de a pornì războiul. Sacrificiul nemărginit al ostașilor — de orice categorie socială și mai ales al grosului ei, țărănimea, este indicele patriotismului lor neprecupețit, care prezintă într'o nedreaptă întârziere reformele sociale de după războiu.

Intr'adevăr, dacă ne gândim — în afară de greutățile agrare — la regimul politic din România ante-belică, la normele electoratului românesc, vom conchide fără îndoială că situația sătenilor erà inferioară.

Sistemul censului care stă la baza electorală a vechii Românii, împărțirea pe colegii, etc., făceà ca:

1° Numărul alegătorilor să fie mic, deci nu corespundeà idealului de cârmuire politică;

2° Reprezentațiunea să aparțină numai unei categorii de cetățeni, ceiace constituià un adevărat privilegiu 1). Dar, și proprietatea era un privilegiu.

---

1) Asupra defectuozității sistemului cenzitar, vezi P. Negulescu, *Curs de Drept Constituțional Român*, pag. 345, 346.

www.dacoromanica.ro

Luând cele doua categorii extreme de proprietăţi — până la 3 ha. şi dela 5000 hectare în sus, vom constatà că 423.401 de proprietaţi din prima categorie deţin o întindere aproape egala cu 66 (!) de proprietăţi din cea de-a doua. (8.58 la suta prima ; 6,65 la sută a doua).

Deasemenea că mica proprietate pâna la 50 hectare deţine un număr 958.257 de proprietaţi din 965.047, şi o întindere totala de 3.813.698 hectare (99,10 la sută) ; pe când 4790 de proprietăţi mai mari de 50 ha., aşa dar 0,90 la sută deţin cam jumătatea suprafeţii totale a ţării.

Aceste cifre eloquente pun situaţia agrara într'o lumină retrogradă, nu numai faţă de principiile elementare de economie naţională, ci chiar faţă de ideia egalităţii forţelor sociale dintr'un stat Este inadmisibil ca într'o ţară agricolă şi la finele veacului XX, 66 de proprietăţi — deci 66 de familii — sa aiba o întindere de pământ, aproape tot atât de mare cu a 423.401 altele!

Aceasta, cu atât mai mult, cu cât în ultimul războiu, nu cei 66 au supleiat pe aproape 500.000 de oameni, ci vice-versa.

Şi dacă la aceste constatari raportăm numărul total al populaţiei româneşti, vom calificà drept *injustiţie* sistemul vechi, care ţineà grosul poporului dincolo de puterile guvernării.

E suficient să amintim ca 6.488.053 de cetăţeni din circa 7.300.000 alcătuiau populaţiunea *rurală* a vechiului regat şi că mai toţi ţăranii intrau în colegiul III, care aveà numai câte un reprezentant pe judeţ, ca să înţelegem cât de re-

www.dacoromanica.ro

strânse erau drepturile acestei pături sociale, la viaţa de Stat. Dacă o categorie socială — ţărănimea — care deţineà 81,6 la sută din toată populaţia ţării, nu participà la conducerea efectivă a Statului, pe ce drepturi se puteà sprijinì restul de 18,4 la sută şi până când aveà să se încăpăţâneze în privarea marii majorităţi dela drepturile acesteia?

Războiul, însă, a pregătit egalitarismul politic. Neegalităţile sociale n'au împiedicat pe săteni să-şi manifeste sfânta lor legătură de părini, arătând printr'o bravură de epopee că se mulţumesc cu egalitatea de datorii, dacă nu o au şi pe aceia de drepturi.

Dacă până la 1916 guvernanţii ezitaseră înaintea chemării la viaţă a ţărănimii, pentrucă se îndoiau de *capacitatea* ei şi se temeau de nepregătire, la 1917 se întrec în a introduce votul universal, adică participarea egală a tuturor cetăţenilor la viaţa publică, prin desfiinţarea colegiilor, lucruri consacrate în occident dela 1848.

Prin legea din 29 Iunie 1917, articolul 57 al Constituţiei este adaptat concepţiunilor sociale noi, iar decretul-lege din 14 Noembrie 1918, reglementează votul universal, egal, direct, obligator şi secret al tuturor cetăţenilor majori.

O problemă de mare însemnătate se puneà, însă, odată cu cea electorală şi în cea mai strânsă legătură cu ea. Regimul votului universal creiase cetăţeni *egali*, sfărâmând, prin urmare, raportul de dependinţă şi privilegiu de mai înainte. Pentruca reforma să nu rămâe *în drept*, se cereà ca

www.dacoromanica.ro

condiția economică a țăranului să fie și ea îmbunătățită. Oricine își poate închipuì ce libertate de opinii ar puteà aveà țăranul a cărui viață este în mâinile proprietarului, care îi dă pământul pentru hrană.

Ca să se înțeleagă mai bine, ne vom referì la situația de fapt: 1)

a) 44 la sută din numărul total al proprietaților rurale din țară (adică 423.401 proprietăți din 965.047) dețineau o suprafață de 673.212 ha., deci în medie 1,6 ha., fiecare față de întinderea totală de 7.826.796 hectare.

b) 33,3 la sută (321.163 proprietăți), stăpâneau 1.342.997 hectare, adică în medie, circa 4 ha. fiecare;

c) 13,5 la sută (131.145 proprietăți), ocupau 743.486 hectare, adică în medie 5,6 hectare una;

d) 4,7 la sută (adică 45.230 proprietăți), între 7—10 ha. fiecare ocupau o suprafață de 393.950 ha., și în medie 5,6 ha.;

e) 3,7 la sută (36.318 proprietăți, în medie de 19,1 hectare fiecare, dețineau o suprafață de 659.953 ha.;

f) 0,26 la sută (2.405 proprietăți), în întindere totală de 166.847 hectare, ocupă în medie 69,3 ha. fiecare;

g) 0,41 la sută (3314 proprietăți), stăpâneau 816.385 ha., cu o medie de 246 ha. una;

h) 0,13 la sută (1112 proprietăți), între 500—

---

1) Vezi M. Constantinescu, *Evolution de la propriété rurale et la Réforme agraire en Roumanie*, pag. 291.

www.dacoromanica.ro

1000 ha), aveau o întindere totală de 803.084 hectare, în medie 716 ha. fiecare;

i) 0,09 la sută (numai 771 proprietăți de câte 1000 — 3000 hectare), au o întindere de 1.236.420 ha., în medie 1603 ha. una;

j) 0,01 la sută ocupă cu 112 proprietăți între 3000 — 5000 ha. o suprafață de 434.367 ha. în total;

k) 0,00 la sută adică numai 66 proprietăți deţin 520.095 ha.

Din acest tablou deducem că:

1° Numărul total al proprietăților este de 965.047, pe când numărul total al locuitorilor erà de circa 7.000.000; așa dar, mai bine de 6.000.000 de locuitori n'aveau pământuri, deci traiau prin marea proprietate și numai prin ea.

Dacă până là 1916 problema agrară provocase numai discuțiile parlamentare și oportunitatea ei fusese unanim recunoscută, în urma dărâmării argumentelor lui P. Carp de Tache Ionescu și d-nul N. Titulescu; dacă până la această dată marii proprietari erau încă intransigenți, la 1917 însuși interesul lor erà în joc.

Mișcarea revoluții roșii din Rusia, răsturnând principiul proprietății individuale în folosul celei colective — amenință serios și baza proprietății românești.

Ori, sacrificarea treptată și proporțională a proprietății românești erà mai mult în folosul marilor proprietari, decât năruirea ei cu desăvârșire; deaceea înșiși proprietarii au înțeles că e timpul

www.dacoromanica.ro

să-şi *fortifice* dreptul, prin chemarea la viaţă a ţărănimii fără pământ.

Dealtfel, nici nu se puteà concepe ca într'o ţară cu vot universal, să existe o imobilizare a proprietăţii rurale în mâna câtorva, pentrucă ar fi fost o contradicţie şi un anacronism ca alături de 66 proprietari cu o întindere de 520.095 hectare să trăiască 6.000.000 de cetăţeni fără pic de pământ; ar fi fost o erezie ca faţă de o egalitate politică desăvârşită şi nouă, să mai subsiste latifundiile medievale.

Deaceia, Adunarea Constituantă dela Iaşi se ocupă în Maiu 1917, de două probleme:

Chemarea ţărănimii la viaţa publică, prin acordarea votului universal; (legea din 29 Iunie 1917, modifică art. 57 din Constituţie, completat prin decretul-lege din 14 Noembrie 1918), exproprierea marii proprietăţi şi împroprietarirea ţăranilor.

Prin aceasta, guvernanţii Statului Român mergeau la noua concepţiune a proprietăţii, consacrată mai târziu de Constitutia din 1923, dupa care proprietatea nu mai este sacră şi inviolabilă, ci o *funcţie socială,* menită să se adapteze formelor de existenţă ale poporului.

După discuţiuni puternice [1]), se promulgă la 20 Iulie 1917 [2]), legea pentru modificarea arti-

1) In şedinţele dela 26 şi 27 Mai, domnul profesor Nicolae Basilescu a rostit două discursuri memorabile, publicate în „Monitorul Oficial" No 24, 25, 26 şi 27 din 1917 şi completate apoi în: *La Réforme agraire en Roumanie,* Paris, 1919.

2) Vezi *Monitorul Oficial* No. 93/917.

www.dacoromanica.ro

colului 19 din Constituţie (art. 17 din noua Constituţiune), în modul următor:

„Pentru cauză de *utilitate naţională,* întinderea proprietăţii rurale ţărăneşti este sporită prin exproprierea terenurilor cultivabile în măsura şi condiţiunile următoare, cu scopul de a le revinde ţăranilor cultivatori de pământuri de *preferinţă* ţăranilor mobilizaţi, cari fac parte din această categorie, sau familiilor lor, dacă au murit din cauza sau în timpul războiului.

Vor fi expropriate integral:

a) Terenurile cultivabile aparţinând Domeniului Coroanei, Cassei Rurale şi *tuturor* persoanelor morale, publice sau private, fondaţiuni, etc., chiar dacă actele de fondare, de donaţiune, testamentele, sau alte dispoziţiuni, sub orice titlu ar fi, ar prevede direct sau prin orice clauză prohibitivă, inalienabilitatea, sau le-ar fi dat o altă afectaţiune specială;

b) *Proprietăţile rurale,* integral, *aparţinând subiectelor Statelor streine,* fie că ar fi streini de origină, fie că ar fi devenit streini prin căsătorie sau orice alt mod;

c) *Proprietăţile rurale, integrale, aparţinând absenteiştilor*...

Iar în ceiace priveşte exproprierea parţială:

„Se va exproprià din proprietăţile rurale particulare o întindere de 2 milioane hectare, de terenuri cultivabile; exproprierea se va face pe baza unei scări progresive, care se va determinà prin legea de expropriere, scară ce va începe cu proprietăţile a căror întindere va fi dela 100

www.dacoromanica.ro

hectare în sus, de terenuri cultivabile, minimum intangibil".

După ce precizează că în aceste 2 milioane hectare nu intră suprafețele rezultate din exproprieri integrale și prevede înființarea pășunilor comunale la munte, legiuitorul constituant adaogă:

„Prețul terenurilor expropriate pentru cauză de utilitate națională, se va fixà în ultim resort de Curțile de Apel, și plata va puteà fi făcută în Titluri de Rentă, emise de Stat, amortizabile și cu procent de 5 la sută pe an, calculând valoarea nominală drept valoare reală".

Legile completatoare aveau să se promulge cel mult în 6 luni dela liberarea teritoriului, aflat sub ocupația inimicilor.

După o întrerupere datorită venirii guvernului Alexandru Marghiloman, care a dizolvat abuziv Adunarea Constituantă — deși în mod legal mandatul acesteia trebuià să dureze până la împlinirea misiunii pentru care á fost chemată; dupa ce sorții războiului veneau iarăși în favoarea României, la 12 Noembrie 1918, Regele Ferdinand vesteà poporului în proclamația sa:

„Imprejurările ne dau iarăși posibilitatea de a împlinì ceiace v'am făgăduit și ceiace în inima mea n'am încetat de a voì. Guvernul meu va realizà reformele constituționale, care asigură *tuturor cetățenilor sufragiul universal* și *țăranilor proprietatea a 2 milioane de hectare* din marea proprietate particulară, ca și pământurile din domeniul Coroanei, al Statului și al Stabilimentelor de binefacere.

www.dacoromanica.ro

Pe baza acestor reforme, vom asigurà *viața socială* și *economică* cu mai multă *justiție* și mai mult profit pentru toți cei cari *muncesc*....

Voim ca făgăduiala dată să fie împlinită.

La 14 Decembrie s'a promulgat legea de expropriere pentru vechiul Regat.

La 15 Decembrie 1918, decretul-lege No. 3697 desvoltă principiile despre cari am vorbit și cari alcătuiau textul modificat al art. 19 din vechea Constituțiune.

Integral erau expropriate domeniile Coroanei, ale Cassei Rurale, toate pământurile de mână moartă", ale persoanelor morale, ale streinilor și *absenteiștilor*.

Când am spus în partea introductivă și la începutul titlului I, că legiuitorul agrar din 1918 și 1921 a ținut seamă de resentimentele și nemulțumirile grefate în conștiința publică, ne-am referit la domeniul absenteiștilor și al streinilor, care a fost izbit de o expropriațiune integrală și si cu just motiv.

Sistemul arendării provocase o acaparare primejdioasă de către arendași în general și de trusturile evreiești în special 1). Am arătat cum abuzau de munca țăranului și de fondul proprietarului. Mișcarea împotriva evreilor a avut drept consecință prohibițiunea efectivă a dreptului de a dobândi imobile rurale a tuturor *streinilor*. Măsură perfect justificată într'o țară a cărei bogație principală sunt grânele, cari riscau să fie trecute

---

1) Vezi și Capitolul III, Secțiunea I *supra*.

www.dacoromanica.ro

de streini peste graniță, în dauna necesităților țării și a exportului național. Deaceia legiuitorul agrar din 1918 a respectat curentul public înrădăcinat și într'un text constituțional, introdus încă dela 1866.

Dar am vorbit de „asprimea" cu care a izbit pe unii. Tot arendașia care a răscolit măcelul dela 1907 a provocat și această asprime.

Am arătat cum proprietarii își părăseau fondurile lăsându-le în folosul arendașilor, cari abuzau de munca țăranului, provocând o depreciere a ei și o ridicare forțată a valorii pământului și a arendării — în dauna economiei țării, dar în folosul lor; ei ofereau prețuri fabuloase pe terenuri, pentrucă își acopereau apoi însutit cheltuelile prin spolierea sătenilor. Aceasta provocase sursa inițială a revoltei din 1907 și a rămas în mintea tuturor.

Ca o penalitate dreaptă și meritată, legiuitorul din 1918, expropriază integral proprietatea absenteiștilor, consacrând un drept istoric și obligațiunea legării de pământ. Lucru se explică nu numai istoricește, sau psihologicește, ci chiar din punct de vedere economic.

Proprietatea este un drept, dar nu un privilegiu nelimitat. In accepțiunea modernă, ea rămâne un drept, dar având drept coreltaiv și sarcina de a pulveriza în capitalul național un plus mai mare sau mai mic, prin strădania directă și efectivă a titularului. Cei cari nu-și manifestă legătura lor cu fondul — părăsindu-l ani întregi, merită să-l piardă tot în folosul național, transferându-l

www.dacoromanica.ro

acelora cari pot să-l muncească. Iată dar argumentele cari militează în sprijinul exproprierii absenţilor.

Cât priveşte exproprierea parţială, ea a avut drept scop înavuţirea ţărănimii, muncitoare dar săracă, prin desfiinţarea latifundiilor, reminiscenţele regimului medieval.

Deaceia sistemul ei este o scară progresivă automată, care creiază matematic un maximum de proprietate rurală: 500 hectare. Pornind dela 100 hectare ea ştirbeşte proporţional în progresie: dintr'o sută, lasă 100; din 200, lasă 165,7; din 500, lasă 241,2; din 1000, lasă 284,9; din 2000 rămân 334,6; din 5000 lasă 396,9; din 10.000 — rămân proprietarului 500 hectare 1).

Pentru realizarea exproprierii se statornicesc trei comisiuni: locală, judeţeană şi regională, toate prezidate de magistraţii respectivi gradelor de jurisdicţie: judecător de pace, judecător de Tribunal, president de Curte de Apel sau de Tribunal; fiecare grad de jurisdicţie e legat de cel inferior prin drept de apel.

In sfârşit, în aceste comisiuni, figurează şi ţăranii alături de delegatul proprietarului şi al Statului. Aceste comisiuni prezintă — prin urmare toate garanţiile, părţile interesate, proprietarii şi ţaranii, fiind echilibraţi de obiectivitatea veşnică a magistraţilor.

Legea desfiinţă contractele de arendă cari legau pământurile expropriate.

Plata preţului datorit proprietarului expropriat

1) Vezi M. Constantinescu, *op. cit.*, pag. 320.

www.dacoromanica.ro

se fixà de comisiile de expropriere, cu drept de recurs la Curtea de Apel respectivă şi după aprecierea fiecăreia în parte, la faţa locului, ţinând seamă de rapoartele consilieratelor agricole de resort, de rentabilitatea fondului, de calitatea lui, în sfârşit aplicând normele de apreciere ale exproprierii ordinare.

Plata preţului de expropriere este reglementată de art. 46 şi următoare ale decretului Duca; la sfârşitul formelor exproprierii, în rentă 5 la sută valoarea nominală şi prin Cassa de Depuneri.

Alături de operaţiunile exproprierii, o Cassă Centrală de Cooperaţie şi împroprietărire, va parcelà şi vinde ţăranilor pământul expropriat [1]). Tot ea va constituì obşti săteşti cari să intre în posesia terenurilor în primăvara anului 1919.

Se mai prevedeà înfiinţarea de păşuni comunale, ceiace ştiu că a constituit — prin omisiunea lor — un defect grav al legii din 1864.

Statul contribuià la plata pământurilor de cultură expropriate cu 35 la sută din preţ; iar pentru păşuni cu ¹⁄₃ din anuitate, dacă proprietarul renunţà la subsol.

Această expropriere însă n'a atins cota de 2 milioane hectare — fără a intrà în această cotă şi terenurile de „mână moartă”, ale domeniului Coroanei, etc., ea neaducând prin exproprierile particularilor decât 1.512.668 hectare.

1) Vezi articolele 37—41 şi 48 decret Duca.

www.dacoromanica.ro

Dar această suprafață erà insuficientă necesităților de împroprietărire, deaceia s'a procedat la o nouă exprporiere în 1921.

Exproprierea din 1921.

Pe temeiul decretului-lege No. 3697 — 918 s'au expropriat în total — integral și proporțional — 2.044.682 hectare teren de cultură, 36.671 hectare fânețe, 132.039 hectare pășune; iar restul până la 2.238.366 hectare, goluri de munte, grădini, ecarete, etc.

La 17 Iulie 1921 „în scopul de a sporì întinderea proprietății rurale țărănești, de a înființa pășuni comunale", etc., se promulgă a doua lege de expropriere, Garoflid 1).

Având aceleași baze în ce privește exproprierea integrală a Domeniilor Coroanei, persoanelor juridice, etc., a streinilor și absenteiștilor, legea adaogă în § 2 b. art. 6: „Intră, deasemenea, în această categorie și toate proprietățile fără consideraţie de întindere cari au fost arendate și cultivate prin arendași incontinuu dela 23 Aprilie 1910 și 24 Aprilie 1920 inclusiv".

Această dispozițiune a legiuitorului român verifică odată mai mult ideia de care am vorbit și mai sus, adică resentimentul public în contra proprietarilor cari — prin arenzi lungi — au pierdut legătura cu pământul, posibilitând abuzul arendașilor asupra sătenilor.

Dacă mai adăogăm și dispozițiile articolului

---

1) Vezi *Monitorul Oficial* No. 82/921.

www.dacoromanica.ro

221, vom vedeà şi mai lămurit intenţia legiuitorului agrar din 1921:

„Pământul stăpânit de săteni — zice acel articol — pe baza legilor de împroprietărire, poate fi înstrăinat cu titlul oneros sau gratuit numai Românilor, fără deosebire de sex, cu obligaţiunea de a-l pune în valoare *personal* şi cu rezerva dreptului de preemţiune al Statului.

Legea din 1921, urmărind satisfacerea unor necesităţi mai întinse, schimbă nu numai cota, ci şi modul de aplicare.

In expunerea de motive, d-nul ministru Garoflid arată prevederile domniei-sale, asupra rezultatelor exproprierii ce propuneà cu metoda „coordonării".

Dacă decretul-lege din 1918 loveà proprietatea fără niciun raport cu titularul ei, cu alte cuvinte se expropriă proprietatea nu proprietarul, deci cel care aveà mai multe moşii, puteà depăşì cota maximă de 500 ha., în total — legea din 1921 prin *coordonarea* ce impune, aplică cota la proprietar, obţinând astfel încă 34.133 hectare.

Deasemenea, legea instaurează un regim mai temeinic, dispunând efectuarea exproprierii pe regiuni, în raport cu necesităţile locale. Pastrând minimumul de 100 hectare, ea creiază tipuri prin rotunjirea fracţiunilor întinderii: moşiile de 100—105, se reduc la 100 hectare; cele dela 105—110 la 104; şi aşa mai departe, dela 200—210 la 165 hectare, etc.

Legea Garoflid institue Comitetul Agrar in-

www.dacoromanica.ro

stanță supremă de jurisdicție agrară, alcătuită din consilieri de Casație și specialiști, sub președenția ministrului agriculturii. Tot ea perfecționează și specializează operațiile exproprierii și împroprietăririi.

Decretul Duca serveà necesitatea imediată a unei reforme economice, corolarul votului universal, stabilind pe o bază socială nouă, România de după războiu. Dar nu prevăzuse toate mijloacele de tranziție cari să nu compromită agricultura, asigurând continuitatea producției. Legea din 1921 vine să o completeze, fixând anumite avantagii pentru acei cari pe moșiile lor au ferme, etc., cari deci îngrijesc în mod special pământul, sau prin însușiri technice speciale, cum sunt specialiștii.

Legea Garoflid — prin urmare — are un spirit economic, fixând raportul dintre pământ și proprietar în funcție de activitatea agricolă a acestuia, adică urmărind și intensificarea producției. Aceasta dispoziție care are și o valoare educativă, stimulând balanța producției prin protecția mai mare a celor cari *se ocupă de pământul lor* în mod direct și perfecționat, adică sporind economia națională — este în perfect acord cu severitatea care expropriază integral pământurile absenților sau foștilor arendatori.

In baza nouei legi, care urmăreà și formarea izlazurilor comunale, s'au expropriat din vechiul regat 179.619 hectare pământ de cultură și 220.988 hectare izlaz, la cari se adaogă 87.373 ha., din Dobrogea, astfel că — în total — s'au expropriat 2.238.366 hectare pe temeiul decretu-

www.dacoromanica.ro

lui Duca şi 2.726.346 hectare, după ambele exproprieri.

Improprietărirea. — Scopul exproprierii fusese înstărirea ţăranilor, pentrucă o libertate politică absolută şi o egalitate desăvârşită impuneau şi îndulcirea desechilibrului economic al claselor sociale, unii deţinând mii de hectare şi alţii de loc.

Deaceia, aşa cum am arătat, prin contribuirea Statului cu 30 la sută, şi prin mijlocirea Cassei de Improprietărire 1), azi sub conducerea d-lui A. Nasta, s'au împroprietărit pe rând 494.882 locuitori cu titlul definitiv şi 165.704 în mod provizor.

Deasemenea, 472.527 hectare au fost constituite izlaz comunal, şi circa 126.000 hectare sunt rezerve de interes general, lăsate în seama Statului şi stabilimentelor sale.

Numărul total al îndreptăţiţilor la împroprierire este, însă, de 1.124.575, ceiace înseamnează că aproape 1/2 dintre ei n'au fost satisfăcuţi, suprafaţa împărţită neputând satisface pe toţi.

Am arătat care a fost criteriul de împroprietărire al legiuitorului constituant, criteriu care dealtfel a fost respectat de amândouă legile agrare, din 1918 şi 1921.

Indreptăţiţii preferaţi vor fi după aceste legi: mobilizaţii în războiul 1916—1919; cei din 1913; văduvele de războiu; agricultorii mici lipsiţi de pământ; agricultorii cu proprietăţi mai mici de 5 ha.; în sfârşit orfanii de războiu; invalizii de războiu, cei cu copii mulţi, cei cu gospo-

1) Primul director general a fost domnul Cipăianu.

www.dacoromanica.ro

dării și inventar; agricultorii, preoții și învățătorii, cât și meseriașii cari se ocupă cu agricultura, toți sunt îndreptățiți la împroprietărire, dispunându-se că în cazul de lipsa pământului necesar în localitate se vor împroprietărì în regiuni de colonizare 1).

Criteriul acesta de împroprietărire a fost criticat de eminenți economiști 2), pentru motivul că este de ordin sentimental, ci nu economic, cum fusese în legea dela 1864, care aprecià puterea economică a țăranului, după numărul vitelor sale și astfel determinà pe îndrituiți.

Intr'adevăr, legea și în special decretul din 1918 — în graba săvârșirii lui — nu a prevăzut toate dificultățile ce vor urmà din împrejurarea ca munca țăranului erà neorganizată, și că implicit se va resimțì producția, deci întreaga economie națională. Legea din 1921 a remediat în parte aceste neajunsuri, punând alături de foștii mobilizați pe agricultorii pricepuți, cari să îndrumeze și pe țărani la cultura pământului cu metode technice.

Credem totuși că legea — prin *preferința* mobilizaților, n'a urmărit decât *întărirea* proprietății rurale prin forța țărănească, întrucât majoritatea satelor participase la războiu, deci împroprietărind pe mobilizați și familiile lor, implicit se împroprietărea întreaga lume; necesitatea de a legà pe țărani de pământ devenea cu atât mai

1) Vezi sediul acestei materii în legea 1921, Partea II *Împroprietărirea*, Capitolul X, *Ordina și preferința la împroprietărire.*

2) Vezi G. Tașcă, *op. cit.*, pag. 400.

www.dacoromanica.ro

imperioasă cu cât în vecinătatea noastră imediata revoluția rusă desființase integral proprietatea individuală, amenințând cu forța expansiunea ideilor sale răsturnate.

Trebuie să menționăm, deasemenea, dreptul de supraveghere permanentă pe care îl exercită Statul asupra proprietății rurale prin Cassa de Împroprietărire pe care o învestește cu un drept de preemțiune 1), în cumpărarea moșiilor, etc., cu scopul de a le revinde la țărani; ea are controlul și îndrumarea culturii loturilor, având dreptul de a deposedà imediat pe cei ce s'ar abate (art. 130, 131). Prin aceasta Statul — o repetăm — mergând în concepția *„proprietatea, funcție socială"*, devine supraveghetorul efectiv al proprietății, putând astfel să o adapteze oricând necesităților sociale, fără piedica inviolabilității vechi si a privilegiilor proprietarului de modă medievală.

Prețul de expropriere — fixat în condițiile de care am vorbit, se cifrează în Vechiul Regat — până la Septembrie 1924 — la 4.857.686.402,10 lei. El se fixează — conform art. 36 — înmulțind cel mult cu 40 prețul de arendă la hectar dintre 1917—1922. Plata se face 80 la sută imediat, iar restul de 20 la sută după măsurătoare (art. 70). Până la 15 Septembrie 1924 s'au plătit dejà 66.667.946,15 lei în contul exproprierii 2).

Împroprietăriții vor cumpărà loturile plătind pe hectar de 20 ori prețul de arendă pe 1916, fixat

1) Vezi articolele 31, 32 ale legii Garoflid.

2) Vezi M. Constantinescu, *op. cit.* pag. 430.

www.dacoromanica.ro

în comisiile regionale pentru 1917—1922 — în ce privesc loturile de pământ arabil deduse din păşunile comunale; şi pe preţul comun de expropriere pentru toate celelalte. Li s'a făcut sătenilor înlesnirea de a fi lăsaţi să plătească 20 la sută imediat şi 80 la sută în douăzeci de ani.

Până la 15 Septembrie 1924, ţăranii împroprietăriţi au şi achitat 1.916.997.214 lei.

---

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

PROBLEMA AGRARĂ IN NOILE TERITORII

SECŢIUNEA I

Basarabia şi Bucovina.

Amănuntele istorice ale răpirii Basarabiei sunt tot atât de cunoscute ca şi opera de rusificare, încercată asupra ei de dominaţiunea rusă.

Influenţele stăpânirii Ţarilor s'au fixat, însă asupra organizării sociale a acestei provincii româneşti, ca şi infiltraţia misticismului religios în psichologia basarabeanului.

Statul autocrat al Ţarului trăieşte prin jocul nobilimii pe spinarea norodului; burghezimea erà mai curând o unealtă şi un pretext, decât un mijloc de guvernare. Deaceia poporul trebuià ţinut într'un primitivism disciplinat orbeşte, şi care sugerà minţilor sfinţenia împăratului lor.

Dar situaţia economică a Basarabiei erà tot atât de nefericită. Grosul populaţiei trăià o lipsă aspră, deşi din aproape 4½ milioane de hectare — suprafaţa totală a Basarabiei — numai circa 800.000 ha., nu erau cultivabile, deci aproape 65 la sută.

www.dacoromanica.ro

Dacă la această constatare mai raportăm și numărul populației rurale și distribuția proprietății, vom înțelege ușor cât de grea erà starea agrară a țăranului.

Din 2.300.000 de locuitori, mai bine de 2 milioane formau populația rurală.

Și în timp ce unii nu aveau nici-un petec de pământ; în timp ce 22.660 de mici proprietăți dețineau cam 2/3 din suprafața totală a Basarabiei, restul de 1/3 erà stăpânit de circa 1700 de mari proprietăți, dintre cari trei ocupau o întindere de aproape 60.000 hectare.

Aceleași condiții și dificultăți economice apăsau deopotrivă pe Basarabeni, ca și pe Românii din vechiul regat.

Deaceia, Sfatul Țării, la 27 Noembrie 1918 a hotărît exproprierea odată cu alipirea provinciei Basarabilor la Vechiul Regat.

Decretul-lege No. 3791 din 1918, ca și No. 3697 despre care ne-am ocupat deja, își întinde dispozițiunile și asupra modalităților de expropriere din Basarabia, deaceia nu mai insistăm asupra lui și nici asupra legii din 13 Martie 1920[1]).

Fapt este că lucrările de expropriere sunt sfârșite. S'au expropriat în totul 1.491.916 ha., din cari 1.090.185 ha., pământ de cultură; 17.153 ha. fânețe; 198.400 ha. păduri; 85.348 ha. izlaz; restul, grădini, iazuri, embaticuri, etc.

In contul exproprierilor s'au plătit dejà 777 milioane 433.935 lei. Pe temeiul legii agrare au fost admiși ca buni de împroprietărit 357.000

1) Vezi *Monitorul Oficial* No. 258/920.

www.dacoromanica.ro

de locuitori, din cari au fost definitiv împroprietăriţi 94.480 diferite naţionalităţi şi 262.540 Români.

Deasemenea în Bucovina, deşi suprafaţa agricolă este ceva mai mare de 1/4 din întinderea totală, repartiţia proprietarilor prezintă aceleaşi disproporţii ca şi în Vechiul Regat, sau în Basarabia 1).

Intr'adevăr, e suficient să cităm desechilibrul marii proprietăţi faţă de cea mică pentru a nu mai comentà în niciun chip necesitatea exproprierii şi a împroprietăririi: aproape 192.000 de proprietari cu întinderi până la 10 hectare, deţin 264.680 hectare, pe când numai 63 de proprietari de peste 2000 ha., stăpânesc 315.485 ha. Dacă ne gândim că 2/3 din totalul locuitorilor dela ţară n'aveau de fel pământuri (erau 199.000 de proprietari din mai bine de 600.000 locuitori), vom înţelege mai mult cum a fost primită legea agrară din 30 Iulie 1921 2).

In anul următor s'a expropriat în Bucovina 97.310 ha., din cari 60.000 hectare teren de cultură, iar restul: izlaz, fâneţe, păduri, etc.

Improprietărirea a găsit 36.800 îndreptăţiţi, din cari 22.383 Români, restul alte naţionalităţi. Au fost deja împroprietăriţi 19.166 de locuitori pe o suprafaţă de 45.700 ha.; s'au rezervat circa 18.000 ha. că păşune comunală.

Nu mai vorbim de reforma socială care înlocueşte pe o bază democratică situaţia politică a

1) Vezi şi M. Constantinescu *op. cit.*, pag. 271.

2) Vezi *Monitorul Oficial* No. 93 din 30 Iulie 1921.

www.dacoromanica.ro

claselor sociale. Votul Universal face din orice cetăţean un subiect politic, care poate participà la viaţa Statului, înlocuind astfel acel *Reichsrath*, cu un parlament prin vot egal, pe temeiul capacităţii personale, nu al naşterii. Clasa rurală nu formà înainte decât unul din cele 5 colegii de alegători, cari desemnau *das Abgeordnetenhaus*, lângă care exista însă Camera aristocratică, *Herrenhaus*, fără nici-o legătură cu poporul, numita pe viaţă de Suveran. Astfel se explică cum au ajuns să fie nesocotite drepturile Bucovinenilor şi cât a folosit întreaga viaţă socială din răsturnarea guvernământului nobiliar şi înlocuirea lui prin democratismul Constituţiei româneşti.

SECŢIUNEA II

Proprietatea rurală în Ardeal
(Vechiul Regim)

Pe urmele „Daciei Felix" de odinioară, se pravălesc invaziile barbare, dar nu reuşesc să desfiinţeze populaţia autochtonă şi nici să-i schimbe obiceiurile. Aşa se explică cum şi în Transilvania, organizarea socială îmbracă aceleaşi forme, ca în Principate: egalitate cârmuită de cnezi, voevozi, etc.

Dreptul este reglementat de obiceiul învechit şi rămâne când larg şi general — *jus Valachicum* —, când local şi întărit: *ritus et vetera huius terrae Fogarasiensis consuetudo* 1).

1) Acest obiceiu cuprindea Făgăraşul şi împrejurimile lui. Vezi şi M. Constantinescu *op. cit*, pag. 180 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Cu vremea, năvălirea Ungurilor și Cumanilor și fixarea lor în platoul Transilvaniei, provoacă învestirea proprietății cu caracteristicele proprietății medievale. Supremația religioasă din acel timp deslănțuise expansiunea *cordoanelor* religioase și cruciadele, iar printre suverani o adevărată manie de ocrotirea lor. Așa se explică cum regii unguri întețesc în Ardeal colonizări repetate cu „Cavaleri Teutoni" (în regiunea Brașovului de astăzi), cu Saxoni, etc., cari aveau să influențeze vechea concepție a proprietății românești; explicația o putem culege și din viața catolică a regilor și conducătorilor Ungariei.

Fapt este că legătura cu occidentul infiltrează și în regiunile Transilvaniei civilizația medievală. Suveranii risipindu-și viața la Sfântul-Mormânt, papalitatea excedează limitele rituale ale bisericii născând o suveranitate religioasă, care pune în fruntea categoriilor sociale pe *cler*. Acesta își folosește puterea, ajungând până acolo, încât ià *dijmă* dela cnezii români, învederând ce putere pământească ajung să reprezinte clericii chiar față de suverani. Până aci însă, *vetera consuetudo* românesc rămâne neînrâurit, chiar dacă dijmele îngreuiază pe locuitori.

Papalitatea ațâțând, însă, sentimentul religios războinic în contra Mahomedanilor, a provocat o pregătire militară specială, care situiază toată civilizația vremii pe baze noi. Așa cum scriam într'un articol recent, papalitatea voind să facă sfinți cu plată, a făcut cavaleri cu platoșă. O seamă de războaie agită și Transilvania sub dinastia An-

www.dacoromanica.ro

gevinilor, la cari Românii contribuesc cu vitejia lor. Conform unui obiceiu atunci în floare, suveranii răsplăteau cu onoruri și moșii pe cei cari se distingeau în luptă. Era firesc ca — luptând pentru Ungaria — să merite asemenea răsplăți și Românii. O diplomă din 1409 ni-l arată pe Sigismund învestind pe un șerb Ion Voicu cu titluri nobiliare și cu cetatea Huniad, devenind astfel Ion Corvin de Hunedoara, al cărui fiu — Matei — ajunge steaua istoriei ungurești.

Este lesne de înțeles că acest obiceiu are un dublu efect: întâi., el sparge unitatea Românilor, pentrucă mulți ajung să primească ridicări de ranguri și proprietăți, drept preț al vitejiei; apoi, — și aci ne interesează — el mărește numărul seniorilor feudali, chiar printre Români, instaurând regimul de drept al *seniorilor* și *vasalilor*, care schimbă structura socială a Transilvaniei.

In boerimea din Moldova noi trebuie să găsim influențele acestui regim al *cavalerilor*, cari alcătuiesc o roată în jurul cneazului, de unde își primesc privilegiile.

Dar schimbarea persoanelor e și schimbarea lucrurilor. Proprietatea din egală tuturor ajunge să fie în mâna unora. Grosul poporului — țărănimea Transilvaniei — își înmulțește stăpânii și sarcinile.

Incet, încet condiția socială a țărănimii scoboara. Inrâurirea *colonatului* roman transformă grosul populației în *iobagi* — țăranul devine și aci *adscriptus glebae*, el datorind stăpânului $^1/_{10}$ din produse, corvezi, dări, etc. Pentru pământ alții

www.dacoromanica.ro

plătesc în bani stăpânului, iar unii în servicii la curtea seniorului; propriu spus, aceştia din urmă, curialiştii, munceau la curte ca să li se deà pământ.

O situaţie tristă şi nomadă au zilierii — „inquilinii" şi mai ales „sub-inquilinii" a căror situaţie socială este o adevărată sclavie.

Vom raportà, dar, şi aci constatările facute cu prilejul cercetării situaţiei agrare din Vechiul Regat. Această stare deslănţuie şi în Ardeal conflictul dintre boeri şi ţărani, degenerând într'o formă de grupări războinice clasele sociale de mai înainte: în timpul domniei lui Albert [1]), asistăm la alianţa dintre nobilii maghiari şi saxoni împotriva *„ţăranilor cei foarte infami" (nefandissimi rustici)*.

Starea aceasta bizuită pe un trist pact social, deşi nu avea nici o lege drept bază, asupreşte din ce în ce pe Români — pentrucă majoritatea ţăranilor erau ei — până când îşi află consacrarea în *„Decretum Tripartitum"* a lui Verböczi, răspuns la revolta sătenilor din Iulie 1814.

Acest decret transformă pe săteni în sclavi. Dupa cum în dreptul roman, sclavul abia ajunge să aibă un peculiu „din furtul pântecelor" şi alt nimic, la fel ţăranii nu pot dobândì nimic: *Rusticus est possidendorum bonorum incapax,* sau *Rusticus nihil habet* [2]).

Starea aceasta, întărită şi agravată de Rakoczy II şi de „Compilaţiunile" din 1669, ne arată că regimul agrar din Transilvania aparţine *exclusiv*

1) Vezi M. Constantinescu, *op. cit.*, pag. 188.
2) *V. Decretum Tripartitum*, 30 § 1; § 6; § 7 şi urm.

www.dacoromanica.ro

stăpânilor, nobilii, și că țărani — nefiind nici subiecte de drepturi — nu pot în niciun caz fi subiecte agrare.

Condiția juridică 1) și socială a țăranilor în acest timp merită desigur calificativul atribuit de istorie acela de „împilare"; ea se datorește faptului că — așa cum am spus — majoritatea țărănimii o formau Românii, în contra cărora se duceà lupta de *desnaționalizare*, sub masca deposedării de pământuri, aceasta mai ales după autonomizarea Ungariei.

Triumful lui Mihai Viteazu, devenit Principe al tuturor pământurilor Valachiei, Transilvaniei și Moldovei, nu este decât mirajul de o clipă al îmbunătățirii situației țăranilor ardeleni; odată stins, aceiași cruntă iobăgie îi amenință, ei trebuind să stăvilească și politica prigonitoare ungurească și interesele stăpânilor. Lupta de desnaționalizare nu se mulțumeà să considere inexistenți pe Românii din Ardeal în fața Maghiarilor, Secuilor și Saxonilor, ea ajunge să considere religiunea ortodoxă drept o rătăcire nepermisă și exercitau asupra populației românești toate torturile posibile.

O schimbare produsă în organizarea internațională prin pacea dela Carlovitz vine în sprijinul Românilor: Impăratul Austriei devine principe al Transilvaniei; și nefiind încintat de sentimentele asupritoare ale regilor unguri, o stare de egalitatea supușilor începe să domine imperiul.

Iosef II dă la 1781 Edictul de Toleranță, întărit

1) Tot stăpânii moșteneau pe țăranii morți abintestat.

www.dacoromanica.ro

la 20 August 1783 şi prin care decretă libertatea conştiinţei, adică desfiinţând injustiţia religioasă consacrată de Unguri; deasemenea, prin decretele din 1781 şi 1784 şterge nedreptatea *Aprobatae*-lor din 1653, punând şi pe Români pe picior de egalitate civică cu ceilalţi.

In ce priveşte drepturile civile, Iosef II înlocuieşte incapacitatea iobagilor cu drepturi de dobândirea patrimoniului, cu acela de a se căsătorì fără învoirea „stăpânului", de-a părăsì pământurile şi altele. Deasemenea, Iosef II nu admite deposedarea de pământuri a ţăranilor, decât pe temeiul unei hotărîri judecătoreşti, ceiace desigur are o deosebită importanţă în starea agrară de atunci.

La 1784, însă, izbucneşte revolta care ani de-arândul mocnise în desnădejdea Transilvănenilor. Sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan, mişcarea îşi fixează astfel ideologia: Desfiinţarea privilegiilor şi egalitatea de îndatoriri şi drepturi; *restituirea pământurilor*, pădurilor şi păşunilor *răpite* de *stăpâni;* desfiinţarea dijmei şi a iobăgiei; izgonirea tuturor nobililor şi funcţionarilor unguri, veniţi fără drept în Ardeal 1).

Mişcarea aceasta — căreia i-am puteà asemuì pe a lui Tudor Vladimirescu în Muntenia urmăreà îmbunătăţirea situaţiei politice, sociale şi economice a sătenilor, constituind un stâlp sângeros al românismului.

Dacă revoluţia lui Tudor a avut drept consecinţă răsturnarea domnilor nepământeni, adică un efect

1) Vezi şi M. Constantinescu, *op. cit.*, pag. 211.

www.dacoromanica.ro

de ordin public, cea din Transilvania schimbă eticheta socială a țărănimii, transformându-i din iobagi în coloni [1]).

Dacă pe roata ispășirii Horia, Cloșca și Crișan fertilizau cu sângele lor glia românească, nu acelaș lucru îl face pe patul de moarte Iosif II, prin decretul „Revocario ordinationum" din 1790, pentrucă el nimicește toate îmbunătățirile aduse Românilor.

Acest lucru face pe Ardeleni să adreseze faimosul „Supplex Libellus Vachorum" în care cer reintegrarea drepturilor civile, politice și religioase, cari le fuseseră recunoscute de Edictele lui Iosif II.

Deși suflul de libertate cucerise lumea, *Urbariul*, venit să „amelioreze" starea țăranilor, nu reprezintă decât un efort statistic al stabilirii suprafețelor rurale, lăsat la îndemâna stăpânilor. Situațiunea rămâne aceiași, ba mijloacele de abuz se înmulțesc astfel, încât zilele de corvoadă — de exemplu — trec de o sută.

Mișcarea dela 1848 și urmările ei.

Curentul de liberalism care răsturnase întreaga alcătuire socială a occidentului, străpungând în toate țările, vine să agite la 3 Maiu 1848 și românimea adunată pe „Câmpul Libertății dela Blaj".

Aci Simion Bărnuțiu rostește memorabilul discurs, care s'a înrădăcinat în istoria patriei și ale

1) Edictul din 22 August 1785.

www.dacoromanica.ro

cărui vederi le oglindeşte *moţiunea* vorbind în numele „Naţiunii Române”.

Sunt prea cunoscute elementele ei, ca să mai insistăm asupră-le. Amintim numai că ele cereau desfiinţarea iobăgiei şi a dijmelor, „obstacolul desvoltării economice”; că se urmărea verificarea drepturilor de proprietate asupra pământului şi pădurilor şi a libertăţii religioase.

Mişcarea legiunilor lui Avram Iancu corespunde reculegerii continentale, care voià să răstoarne prin forţă instituţiunile de până atunci. Luptând pentru libertate, ea ajunge, însă, să fie în serviciul împăratului, pentrucă lupta în contra Ungurilor, răsculaţi şi ei.

Efectul acestor mişcări româneşti, a fost abolirea sarcinilor grele de până atunci:

„corvezile, dijma şi toate celelalte sarcini şi plăţi... *sunt şi rămân* desfiinţate” zice legea votată de Dieta Transilvaniei. Iar § 4 al aceleiaşi legi dispune că „locuitorii satelor, vechii coloni sau iobagi, nu vor puteà fi turburaţi în folosinţa pământurilor ce le posedă astăzi, oricare le-ar fi origina, fără o intervenţie judecătorească, după cum nu li se va puteà restrânge sau limità folosinţa actuală a păşunilor, pădurilor, etc....” Toate plângerile şi acţiunile sătenilor intră în competenţa jurisdicţiei ordinare; iar conflictele agrare dintre proprietari şi ţărani vor fi judecate de o instanţă specială, până la a cărei hotărîre foştii iobagi nu vor fi executaţi 1).

Aceste dispoziţiuni îmbunătăţeau — desigur

---

1) Vezi art. 5 al Legii, M. Constantinescu, *op. cit.*, pag. 231.

www.dacoromanica.ro

starea Ardelenilor, chiar dacă — alături — se consacrau şi unele reminiscenţe feudale, privilegii speciale pentru seniori. Distincţiunea pe care o lăsà legea din 1848 între pământurile iobagiale și alodiale, cele dintâiu fiind singurele cari acordau drepturi ţăranilor, derivând din colonat, — această portiţă a deschis abuzurile seniorilor, cari voiau să transforme toate proprietăţile în alodiale. Tribunalele administrative creiate pentru vidarea litigiilor agrare au pornit, însă, dela prezumţia legală că toate bunurile sunt iobagiale, ţinând pe stăpân să probeze contrariul, ceiace a îngreuiat nesaţiul stăpânilor. Iar Patentele din 1854 şi 1858 considerau ca *urbariale* (— iobagiale), toate terenurile aflate la 1 Ianuarie 1848 în posesia ţăranilor.

Cărţile funduare introduse la 1870 și rămase până astăzi în vigoare, vin să fixeze „inventarul general al tuturor proprietăţilor" 1) din Transilvania, situaţia lor juridică şi schimbările ce s'ar operà. Dar acestea devin un nou mijloc de spolierea ţăranilor, pentrucă li se ià pământul bun în schimbul altuia sărăcăcios, în numele prevederilor technice agricole, în realitate pentrucă comisiile de executare erau formate din unguri și saxoni.

Astfel, cu o mască abilă, ţăranii ardeleni sunt din nou lipsiţi de pământurile lor, sau acestea micşorate până la nefolosinţă.

Dacă la aceste consideraţiuni, cari ne arată sta-

1) Vezi şi M. Constantinescu, *op. cit.*, pag. 249.

www.dacoromanica.ro

rea economică strâmtorată a Transilvănenilor, mai adăogăm persecutaţiunile ungureşti şi lupta de desnaţionalizare, vom înţelege uşor toată desnădejdea Românilor robiţi.

Marea proprietate domină situaţia rurală din Ardeal. Magnaţii Unguri risipiţi în occident sau sălăşluind la Buda-Pesta, îşi conservă pământurile întinse fără nici-o grije şi le cultivă automat prin ţăranii obidiţi de biciul jandarmului.

Starea aceasta se infiltrează până şi în literatură. Poeţii cântă plaiurile Transilvaniei, plângând asuprirea şi râvnind zadarnic bogăţia pe care o culege alţii. Iar dacă ne referim şi la organizarea politică a Statului Austro-Ungar dinainte de războiu, cu acea întârziată Cameră a Magnaţilor, lângă Camera deputaţilor, aleasă prin 5 colegii, ne vom explicà de ce drepturile Românilor din Ardeal abia ajung să fie apărate de câţiva deputaţi români în Parlamentul Ungar.

SECŢIUNEA III

Noul regim agrar din Ardeal.

Socotesc de prisos să mai insist asupra evenimentelor ultimului războiu, cari au realizat idealul de unitatea tuturor Românilor.

Voiu amintì numai că la 18 Noembrie 1918 Adunarea Naţională dela Alba-Iulia a hotărît alipirea Transilvaniei şi celorlalte provincii la Vechiul Regat.

In paragraful II al *Rezoluţiei* Adunării, se spune: „Adunarea Naţională rezervă teritoriilor

www.dacoromanica.ro

sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza *votului universal*"; iar în § 3, art. III, după ce se enunţă principiul libertăţii de cult,etc., rezoluţia cere: „Infăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieţii publice. *Votul obştesc direct, egal*, secret, pe comune în mod proporţional, pentru ambele sexe în vârstă de 21 ani la reprezentarea în comune, judeţe ori parlament".

Ca o consecinţă firească a libertăţii şi dreptului cetăţenesc de pretutindeni, constatăm cum Adunarea Naţională păşeşte la forma democratică a votului universal, cât şi a libertăţii de întruniri şi exprimarea gândului (§ 4).

Am arătat relaţiunea strânsă ce există între egalitatea civică şi dreptul de proprietate. Cum nivelarea şi echilibrul social nu este conceptibil fără echilibrul proprietăţii; cum anomalia latifundiilor alături de lipsa totală a pământului nu ar lăsà să subsiste un regim politic bizuit pe egalitate, pentrucă aservirea economică înseamnă limitarea voinţei.

Aceleaşi principii au cârmuit şi hotărîrea Adunării dela Alba Iulia, care leagă votul universal şi libertăţile publice de „Reforma *agrară radicală*" (acelaş articol § 5) „Se va face conscrierea tuturor proprietăţilor, în special a *proprietăţilor mari* — zice rezoluţia: „In baza acestei conscrieri, desfiinţând fideicomisele şi în temeiul *dreptului de a micşorà* după trebuinţă *latifundiile*, i se va face posibil, ţăranului să-şi *creieze* o proprietate (ară-

www.dacoromanica.ro

tor, păşune, pădure) cel *puţin* atât cât s'o poata muncì el şî familia lui".

„Principiul *conducător* al acesteî politici agrare e pe deoparte *promovarea nivelării sociale,* pe de alta potenţarea *producţiunii*".

Unirea consfinţită prin decretul No. 3631 din 13 Decembrie 1918, organizarea Transilvaniei e lăsată provizor Consiliului Dirigent emanat din Adunarea Naţională dela Alba Iulia 1), care — conform art. 5 al decretului — „are în primul rând misiunea de a ne prezentà în cel mai scurt timp, pentru ţinuturile asupra cărora se întinde administraţia lui, proectul de *reformă electorală* pe baza *votului universal* şi proectul de *reformă agrară*".

În acest scop, Consiliul Dirigent a ţinut 32 şedinţe, a desbătut şi fixat proectul spre a-l supune şi Marelui Sfat Naţional dela Sibiu[2]) şi la 12 Septembrie 1919 apare decretul-lege No. 3911, completat în ce priveşte executarea şi finanţarea exproprierii prin decretul No. 4167 din 12 Septembrie 1919.

Reţinem, dar, evidenţa eloquentă a acestor deciziuni cari arată că:

1) Votul universal ca şi Unirea, au fost hotărîte de voinţa autonomă a poporului transilvănean.

2) Tot acesta, liber pe destinele şi aspiraţiunile sale a *voit* „reforma agrară *radicală*", iar Sta-

1) Vezi decretul pentru organizare No. 3632/918 publicat în *Monitorul Oficial* No. 212 din 13 Decembrie 1918.

2) Vezi şi broşura domnului C. Osvadă, *Reforma agrară* pag. 10.

www.dacoromanica.ro

-tul Român nu a făcut decât să reglementeze — în virtutea dreptului său de suveranitate şi a indicaţiilor Consiliului Dirigent — condiţiile şi normele de *aplicare* ale exproprierii. Mai mult chiar, pe temeiul aceloraşi sugestiuni a încredinţat la început realizarea, mijlocirea financiară a exproprierii Băncii agrarè, care va face „răscumpărarea proprietăţilor şi despăgubirea proprietarilor" (art. 40). Aşa dar, Statul constitue unui terţ, societate particulară, pentru intermedierea financiară dintre proprietari şi ţărani 1).

Decretul No. 3911 pentru expropriere este emis *nu pe textul Constituţiei româneşti,* ci în conformitate cu § 5 al articolului III din Rezoluţia Adunării, ceiace întăreşte dreptul de a dispune al Adunării dela Alba-Iulia.

El dispune exproprierea de utilitate publică: „Pentru a sporì, a completà şi integrà economiceşte proprietăţile rurale ţărăneşti;

„Pentru a promovà intensificarea economiei rurale lăsându-le ori creindu-se după împrejurări proprietăţi mijlocii şi ferme model";

Pentru a desvoltà industria şi a se creià gospodării pe seama muncitorilor şi celor cu mijloace de traiu modeste, etc.; acestea sunt consideraţiunile decretului de expropriere.

---

1) Desigur că Statul Român puteà face aceasta fără nicio impietare asupra suveranităţii sale, aci aplicându-se regulele obişnuite în materie de concesiuni; exproprierea în România a îmbrăcat mai curând forma unui interes social, decât unui public, aşa că mai uşor a putut fi concesionată unei Societăţi particulare. (Vezi şi Polier, *De l'expropriation pour cause d'utilité sociale,* citat de M. Hauriou, *Droit administratif,* pag. 807).

www.dacoromanica.ro

Mai toate principiile decretului-lege privitor la exproprierea din Vechiul Regat se pot regăsì şi în Decretul pentru Ardeal, la ele adăogându-se dispoziţiuni noi mai perfecţionate şi adaptate situaţiunii locului.

In articolul 2 se consacră un principiu nou: *„Exproprierea atinge proprietatea fără privire la calitatea proprietarului, capacitatea lui juridică sau caracterul imobilului expropriat"*.

Am văzut cum toate decretele şi legile de expropriere loveau integral proprietatea streinilor, în conformitate cu vechiul text constituţional român şi cu indicaţiile Consiliului Dirigent.

Legea din 1921 schimbă criteriul de expropriere, dela subiect la obiect şi nu izbeşte imobilul decât ca atare. Ea anulează în principiu toate înstrăinările făcute dela 1 Decembrie 1918, cu excepţia celor mai mici de 10 jugăre şi în cari cumpărătorii au situaţia de îndreptăţiţi la împroprietărire.

Repetând principiile referitoare la exproprierea persoanelor juridice, etc., legea face o inovaţie: expropriază în întregime proprietăţile rurale mai mari de 50 jugăre ale *absenteiştilor* [1]).

Măsurile acestea au provocat diferendul româno-ungar, care alcătuieşte obiectul Titlului II.

Justificarea măsurii este deplină. Trecutul agrar român erà de mult înveninat de regimul feudal al cultivării pământului dela distanţă. Intr'o ţară

---

1) Legea (art. 6 § 9 lit. c) consideră ca absenteişti pe aceia car dela 1 Decembrie—30 Iulie 1921 au lipsit din ţară, fără însărcinări oficiale.

www.dacoromanica.ro

agricola, bogaţia ei fiind cultivarea câmpului, neglijarea proprietăţii înseamnă reducerea quantumului producţiei şi un atentat nepermis la economia naţională.

Statul român, răsturnând concepţia proprietăţii burgheze, absolutismul ei intangibil este înlocuit prin elasticitatea modernă a „funcţiunii sociale"; pe temeiul ei, Statul poate *garantà* proprietatea, dar o investeşte cu anumite sarcini, cari, fara să ştirbeasca din puterea ei, o fortifică prin îngrijirea producţiei.

Domnul profesor Emanuel Antonescu adaptà această concepţiune chiar pentru împroprietăriţi, propunând să nu li se deà acestora titlul definitiv de proprietate, decât după ce într'un termen anumit, vor fi făcut dovada că au *sporit* producţia realizată pe aceiaşi întindere de vechiul proprietar. Mai mult chiar, tot Domnia-Sa propuneà să li se ià pământul înapoi, dacă într'un al doilea termen mai lung — producţia va fi rămas aceiaşi. Concepţia nouă a proprietăţii este legătura permanentă dintre proprietar şi fondul sau, este intensificarea veşnică a producţiei, adică sprijinirea întregii concepţii de proprietate pe o baza economică.

Daca ne raportam la trecut, nu vom uità să menţionăm încăodată regimul dezastruos din România Veche şi din provinciile noi — după care proprietarul este beneficiarul din depărtare al robiei ţaranului sugrumat de arendaşi; nu vom neglijă să amintim nici revoltele dela 1848 şi mai ales dela 1907 a căror primă ţintă erà desfiinţarea

www.dacoromanica.ro

arendășiei, deci chemarea la ogor a proprietarului. In Transilvania sistemul latifundiar ținea pe *magnați* la Budapesta în timp ce țăranii gemeau de asuprire în muncă pe *pământul lor*. Decretul din 1918 legă îndrituirea la împroprietărire de *„munca pe moșia expropriată”* învederând mai mult că dreptul de proprietate izvorăște și din muncă. Iar legea din 1921, prin clauza exproprierii absenteiștilor voià să *desființeze* regimul dureros și anacronic al privilegiilor, după cum expropriind moșiile arendate, multă vreme izbeà cu asprime neglijența proprietarului, până și în trecut.

Cine obligă pe proprietar să trăiască în depărtare și să nu se ocupe câtuși de puțin de fondul său? A izbì pe proprietarul care *în trecut* și-a neglijat obligațiunile de stăpân, arendându-și terenurile pe ani mulți; și a nu izbì pe acela care *în prezent* își nesocotește obligațiile de proprietar modern — iată cea mai mare anomalie. Deaceia, legiuitorul *bine* a făcut mergând în direcțiunea nouei concepții a proprietății; dispozițiunile sale afectând proprietatea prin expropriere se sprijine nu numai pe o respectare a trecutului și o consequență în noile concepte sociale, dar și pe o *corelație* decisivă între dispozițiunile legii sale ultime.

Dar, trebuie să ne gândim, cui au fost atribuite pământurile rezultate din expropriere?

Țăranii muncitori de pe ele, *servitorii* și muncitorii agricoli 1), cari au fost mobilizați, inva-

---

1) Astfel a dispărut și diferențierea grea ce se făceà sub regimul unguresc între zilieri, inquilini, subinquilini etc., și s'a remediat și neajunsul legilor dela 1848 cu bunurile alodiale de cari am vorbit mai sus

www.dacoromanica.ro

liții, văduvele și familiile celor morți în războiu. Aci stă marea perfecțiune a legii agrare române. Ea profită tuturor muncitorilor țărani din Ardeal, oricare le-ar fi origina și mai ales ea nu păstrează nici-o aversiune oștenilor cari au luptat în contra Statului român, ci constitue, din contră, un criteriu în sprijinul lor.

Necesitatea exproprierii erà cu atât mai mare, cu cât mai bine de ³/₄ din numărul total al populației din Transilvania, etc., se ocupă *numai* cu agricultura. In timp ce unii n'aveau pământuri, mii de mari proprietăți dela 500 jugăre în sus, prilejuiau titularilor lor o sursă veșnică de abuzuri.

Pe temeiul legii — creindu-se tipul maxim de 500 jugăre, s'au expropriat din Ardeal 1.598.450 ha., din care 745.000 pământ arabil; 388.200 ha. păduri; 381.570 ha. izlaz; restul fânețe și locuri de casă.

La împroprietărire sunt îndrituiți 530.694, dintre cari 134.352 sunt cei de *alte naționalități*. Din aceștia au fost împroprietăriți 246.695 Români și 883.379 diferite naționalități — pe o suprafață de 438.271 ha. Pe temeiul Decretului-lege, integral se exproprià și se *puteà* exproprià:

a) Proprietatea streinilor, sub acest raport considerându-se și toți cei cari ar optà — în baza nouei legi de cetățenie pentru cetățenia străină; 1)

1) Acest principiu a fost modificat prin art. 2 al decretului din 22 Iunie 1920.

www.dacoromanica.ro

b) proprietatea tuturor persoanelor juridice, institutiuni, corporații, etc.

c) proprietățile cari prezintă interes științific.

d) cele imobiliare trecute proprietarilor după 1 Noembrie 1917, în baza ordonanțelor guvernului ungar, privitoare la restrângerea liberei circulații a imobilelor.

După ce precizà excepția pentru păduri, pășuni de munte, etc., în art. 3 se statornicеà:

„Se va puteà exproprià întreg terenul cultivabil: In comunele rurale peste 30, în comunele urbane peste 10 jugăre — din moșiile cari între 1900—1918 au fost arendate 12 ani consecutiv.

După o „cheie" de 20 la sută, se vor exproprià, proprietățile rurale — „oricine ar fi proprietarul lor", pornind dela 200 jugăre până la un tip maxim de 500 jugăre cadastrale.

Dispozițiuni cari izbesc pe proprietar, ci nu numai proprietatea [1]) considerându-se mai multe moșii drept una în ce privește cota de exproprierea sub 200 jugăre; excepțiunea pentru vii, grădini, etc., cari nu sunt atinse de expropriere, creiare de izlazuri, pășuni, etc.; — acestea toate dau un relief cumpănit și serios decretului din 12 Septembrie 1918.

Organizarea procedurii de expropriere este dată consiliului superior agrar și diferitelor comisii, în cari interesele proprietarilor și ale sătenilor, cât și cel suprapus al agriculturii, sunt egal reprezentate. Cârmuirea lor de magistrați dă o notă

---

1) Vezi articolul 6 al Decretului.

www.dacoromanica.ro

de imparțialitate și obiectivitate lucrărilor efectuate de ele. Prețul de expropriere se determină cu *drept de apel* la Curtea din Cluj — „prin *orice elemente de apreciere*”.

Articolele 31 și următoarele ale decretului, se ocupă de împroprietărire indicând pe cei îndreptățiți și preferați. Legea preferă pe foștii mobilizați — invalizii și familiile lor — cari în ultimii doi ani dinaintea mobilizării *au muncit pe moșia expropriată*.

La prețul de cumpărare, Statul contribue până la 35 la sută și dă Băncii Agrare 25.000.000 lei fără dobândă, pentru a înlesnì operațiunile exproprierii.

La 30 Iulie 1921 se promulgă *legea Garoflid* „pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș”, prezentată în expunerea de motive ca o reformă cu criterii sociale și economice.

Invocând acelaș § 5 al art. III din Rezoluția dela Alba-Iulia, legea urmărește în primul loc[1]) sporirea și completarea proprietății rurale țărănești, precum și a izlazurilor și pădurilor comunale, ca și desvoltarea industriei, etc., ceiace urmăreà și vechiul decret.

Deasemenea s'au mai dat 381.579 pășuni și 388.190 păduri comunale; rămânând de repartitizat la 1 Noembrie 1925 (după statisticele guvernului) încă 320.565 ha.

Nu trebuie să uităm colonizările făcute în re-

---

1) Articolul I § 1 și 2 ale legii.

www.dacoromanica.ro

giunile cu populație rară, lucru de mare însemnănătate, mai ales în restul Ardealului unde au fost aduși 14.057 coloniști din țară și 481 refugiați din Ungaria și Jugoslavia; li s'au făcut case, li s'a dat hrană și sămânță.

Tot astfel trebuie să amintim ca s'a plătit dejà până la 1 Noembrie 1925 suma de 38.840.535 lei în contul exproprierilor din Ardeal, fără să mai vorbim de activitatea Cassei de Improprietărire, care organizează cooperative și obști venind și mai mult în sprijinul țărănimii.

Putem, oare, încheià aceste cercetări fără a constatà că — astfel întreprinsă — opera de împroprietărire a venit tocmai la vreme, pentrucă un curent de superioritate schimbase radical însăși mentalitatea țăranilor; participarea lor la viața publică învederează ce prețioase au fost reformele ultime, prin răsturnarea ordinei sociale preexistente și înlocuirea cu cea de astăzi.

www.dacoromanica.ro

CONCLUZIUNE
(Titlul I)

„Dreptul țăranilor la pământuri decurge din dreptul de a trăi și a se desfășură al Societății și al Statului însuș; din interesul general, căruia Statul îi este reprezentant și păzitor.
N.Basilescu, „Discursuri Parlamentare

Din capitolele anterioare, credem că se poate desprinde adâncimea problemei agrare române și trecutul ei.

Vine rândul acum să răspundem tuturor insinuărilor făcute de apărătorii tezei ungare, și anume:

Intâiu, cà reforma agrară are un trecut recent, născut din făgăduiala dată soldaților pe câmpul de luptă.

Am arătat cum starea claselor noastre sociale de-alungul vremii, își desfășoară o adevărată luptă în jurul pământului; deoparte, boerii siluind drepturile țărănești, de cealaltă țăranii, rezistând uneori cu răbdare, alteori prin forță, la abuzul stăpânilor. Revoluția[1]) pandurului Tudor la 1821, mișcarea dela 1848 culminând în Constituția dela Izlaz, și cea a lui Avram Iancu, provocând legea din Ardeal; ne-au înfățișat nu numai ascuțimea

1) D. Profesor Dașcovici analizând elementul social al mișcării lui Tudor o consideră ca o reacție firească la abuzurile claselor privelegiate (*V. Principiul Naționalităților*, pag. 49).

www.dacoromanica.ro

procesului agrar român, dar și mersul Națiunii Române în ritmul de progres social din lumea întreagă. Și tot astfel revoluția dela 1907, ne arată puterea de voință colectivă a țăranilor obidiți de arendași, acești intruși în starea agrară românească, pe care n'au fertilizat-o decât cu abuzul. Mișcările noastre agrare prezintă o însușire de directivă vastă, ele luptând când de jos în sus, când printr'o ideologie puternică de sus în jos, ceiace ne arată că întreg poporul participă la convulsiunile noastre sociale și agrare.

Legiuirile dela 1907 au fost nu acordate, ci cucerite. Atunci — pentru prima dată în țara noastră — proprietatea apare nu numai ca un drept nelimitat și intangibil, ci ca o obligație de a facilità desvoltarea tuturor categoriilor sociale și mai ales a țărănimii. Legea de limitarea dreptului de arendă marchează prima trunchiere a absolutismului proprietății burgheze. Dar, micile îmbunătățiri aduse nu însemnau epuizarea problemii. Ani de-arândul partidele politice au clocotit în aflarea remediului, până când toate și-au înscris în program: exproprierea și împroprietărirea, ca reforme de o oportunitate imperioasă. Discuțiunile din parlament în anii anteriori războiului, arată că reforma trăià în cugetele conducătorilor politici, tot atât de vie ca și în sufletul țărănimii și apărătorilor ei. Alături de problema agrară se agită ideia introducerii votului universal, ca o consacrare a egalității civice întronată în toate statele civilizate ale Europei.

Războiul nu a făcut decât să suspende exe-

www.dacoromanica.ro

cutarea. Este inexact că s'a făgăduit soldaţilor pământuri. Apărătorii optanţilor Unguri o ştiu tot atât de bine ca şi noi. Mişcarea, care ne-a dus pe noi în concertul războinic al alianţei latine a fost ideia unităţii tuturor Românilor. Nimeni nu s'a gândit la *pământul* teritoriilor aflate sub jug strein, ci la cei de sub lanţuri. Nici nu se puteà altfel, pentrucă toţi ştiau că pământul acela e al celor asupriţi. Literatura, acest exponent al sufletului mulţimii, n'a înregistrat nicicodată vre-o pasiune românească imperialistă, sau satisfacerea instinctului de proprietate, ci lupta „pentru neam şi pentru lege". Atât. Declaraţia de razboiu din 14 August, proclamaţia suveranului catre popor, ordinul de zi către armată, toate se referă la trecutul nostru de tradiţie şi dreptate: „In noi, în vitejia noastră — ziceà proclamaţia din 1916 — stă putinţa de a le *redà dreptul* ca România *întregită* şi *liberă*, dela Tisa până la Mare, să *propăşească în pace potrivit datinelor şi aspiraţiunilor gintei noastre.*

Iar la 28 Octombrie 1918, M. S. Regele, spuneà: „Români! Când la 14 August 1916 v'am chemat la luptă pentru *desrobirea fraţilor* voştri am avut credinţa nestrămutată că *dreptatea* cauzei noastre va biruì..." şi încheià: „Liberi şi uniţi, o viaţă sănătoasă şi puternică se asigură întregului popor român. Copiii copiilor voştri vor binecuvântà străduinţele voastre şi vor slăvì pe cei ce s'au jertfit pentru *idealul* neamului; iar soldaţilor le spuneà: „Regele vostru vă chiamă

www.dacoromanica.ro

din nou la luptă ca să înfăptuiţi *Visul* nostru de atâtea veacuri: *Unirea tuturor Românilor*", etc.

Nicăeri, aşa dar, nu a existat la noi o singură formă de îmbărbătare prin făgădueli de foloase materiale. Războiul nostru a purces dintr'un ideal naţional, ci nu dintr'o pornire de cuceritori antici; iar insinuarea Ungariei, că s'a făgăduit răsplătirea bravurei cu pământ, rămâne o jignire gravă adusă poporului nostru în lupta lui pentru unitate şi nimic altceva. Dealtfel orice vrea, ştie că războaiele moderne nu se pot duce cu mercenari, ci ele sunt şi rămân luptele ideilor. Tratatele de pace ne stau pildă.

Problema reorganizării vieţii sociale a fost întreruptă — ci nu provocată de ultimul războiu. Prima hotărîre după încetarea lui, a fost acordarea votului universal, ca un omagiu adus ţărănimii că-şi făcuse încă odată dovada iubirii de patrie. Chemarea la viaţă a ţăranilor erà însăşi viaţa Statului, care trăise prin ei. Am vorbit, însă, de conexiunea strânsă, ce există între regimul proprietăţii şi egalitatea civică. A fi spus ţăranilor că au votul universal, dar rămân aserviţi proprietarilor, însemnà numai o reformă de drept, un fel de îndemn „ia-ţi patul tău şi umblă!", fără putinţă de realizare efectivă. Dealtfel nici nu este conceptibilă o înaintare politică fără desfiinţarea tuturor instituţiunilor sociale ale trecutului îndărătnic.

Că proprietarii au consimţit, sau au tăcut în tot cazul, aceasta se datoreşte presiunii revoluţiei ruseşti, care ameninţă răsturnarea întreagă a

www.dacoromanica.ro

proprietății individuale. Era, dar, în interesul marii proprietăți să-și cimenteze drepturile prin legarea de pământ a tuturor claselor sociale din stat, deci și a țărănimii.

In al doilea rând, s'a susținut de teza ungară că reforma agrară a fost introdusă în Transilvania prin importul cuceritorilor, cu alte cuvinte că acolo n'a existat o problemă agrară. In secțiunea privitoare la situația agrară din Ardeal, am văzut toate luptele sociale, care s'au dat acolo, începând cu Gheorghe Doja, continuând cu Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, alături de ideologia „inteligențelor" cârmuitoare.

Dar, rezoluția luată de Adunarea Națională dela Alba-Iulia e decisivă. In virtutea dreptului de autonomie și liberă dispoziție, ea dispune alăturarea la Vechiul Regat cu condițiunea întronării *votului universal* și a unei *exproprieri radicale*. Neînrâurit decât de trecutul și aspirațiunile sale, poporul ardelean a hotărît el însuși și pentru sine o organizare socială pe care suveranitatea Vechiului Regat n'a făcut decât să o consacre. Se mai poate vorbi, oare, de un import? Firește că nu.

In al treilea rând, s'a pretins că reforma agrară se bizue pe o concepție socială strâmtă și îngustă luând proprietarilor dreptul, dincolo de voința lor.

Instituțiunile sociale, oricari ar fi ele, sunt supuse unei evoluții veșnice, care obligă *dreptul obiectiv* să se adreseze în permanență celui subiectiv, idealului.

Secolul XIX marchează răsturnarea idealului

www.dacoromanica.ro

individualist, egoist și înlocuirea lui prin cel solidarist, colectiv. Această schimbare manifestă în ordine generală: armonia socială. Pe temeiul ei, relațiunile, cari sprijină comunitatea internațională devin pacifice și închegate, preparând ideia armoniei universale.

In ordinea specială, internă, noul ideal de drept are o dublă față;

In ordinea publică, el statornicește o egalitate perfectă, dispunând participarea tuturor claselor sociale la cârmuirea statului.

In ordinea privată, el înseamnă *nivelarea* drepturilor patrimoniale, cu scopul de a realiză o egalitate de forțe sociale, noul catechism de existență al națiunilor. Tradiția e înlocuită cu capacitatea, cu munca. Baza proprietății devine economică, societatea un laborator al producției.

„In orice stare a omenirii — zice Auguste Comte — fiecare cetățean este un functionar public, ale cărui atribuțiuni mai mult sau mai puțin definite, îi determniă totdeodată și obligațiunile și pretențiunile.

„Acest principiu universal trebuie să se întindă desigur, până la proprietate, în care pozitivismul vede mai ales o *funcțiune socială* indispensabilă, destinată să formeze și să administreze capitalurile în cari fiecare generație pregătește lucrările celei următoare. Ințelept concepută, aceasta apreciere normală înobilează posesiunea ei, fără a-i restrânge justa libertate și o face mai bine respectată” 1).

1) Vezi și G. Tașcă, *op. cit.*, pag. 186.

www.dacoromanica.ro

Statul român a adoptat cu consequență acest punct de vedere, inserând în Constituția din 1923 principiul proprietății *funcție socială*. Acelaş lucru l-au făcut toate Statele, ca un omagiu adus progresului şi civilizației.

A pretinde astăzi intangibilitatea proprietății, este a ține acest progres pe loc.

Dovadă că aceste idealuri au cârmuit şi legislația exproprierii sunt dispozițiunile sale:

Statul român nu este decât un intermediar, care înlesneşte şi contribue la nivelarea forțelor sociale.

El împroprietăreşte pe țăranii cari *au muncit* pe moşia expropriată, fără *nici-o* deosebire de naştere 1).

Ca o respectare a trecutului nostru agrar, el pedepseşte pe cei cari au arendat mai mulți ani de-arândul moşia, cu alte cuvinte nu şi-au împlinit *datoria* de proprietari.

Am arătat că revoluția din 1907 a izbucnit în contra trusturilor de arendaşi abuzivi. Atunci s'a limitat dreptul de a arendà; astăzi foştii stăpâni şi-au văzut pământul *luat*, pentrucă — la timp — nu şi-au ținut îndatoririle de titulari ai dreptului.

Ar fi fost o anomalie ca, izbind pe cei neglijenți *în trecut*, să nu lovească şi pe aceia cari *astăzi* disprețuiesc sarcinile lor de proprietari.

Aşa se explică şi istoriceşte şi în consequență cu concepția modernă a proprietății că legiuitorul român expropriază *integral* proprietatea *absen-*

---

1) Astăzi țăranii unguri din Transilvania au pământul lor, pe când cei din Regatul Ungar, muncesc pe moşia stăpânilor.

www.dacoromanica.ro

teiştilor, al celor cari trăiesc departe de fondurile lor.

„In starea pozitivă, care nu mai admite titluri căzute din cer, ideia de drept dispare în chip irevocabil — zice Auguste Comte [1]). Fiecare din noi aveau datorii faţă de toţi ceilalţi, dar nimeni nu are drept propriu-zis. Cu alte cuvinte, nimeni nu mai posedă alt drept *decât de a-şi face veşnic datoria.*

Acesta este spiritul larg, democratic şi nou al ultimilor legi de expropriere.

Vom vedeà, totuşi, în titlul următor, cum tocmai perfecţiunea aceasta a provocat procesul cunoscut sub numele: chestiunea optanţilor unguri.

---

1) Vezi Auguste Comte, *Système de politique positive,* pag. 361.

www.dacoromanica.ro

TITLUL II

Chestiunea Optanților Unguri

Inainte de a intrà în cercetarea chestiunilor, cari alcătuiesc obiectul acestui titlu, amintim bazele principale ale celui anterior, și anume:

A. Exproprierea ultimă este punctul culminant al procesului agrar românesc, început cu o gravă luptă a forțelor sociale încă din veacul XVIII.

B. Ea corespunde mișcărilor sociale de pretutindeni, pentrucă toate țările au schimbat concepția absolută a proprietății burgheze, înlocuind-o cu aceia de *funcție socială,* întrucât caracteristicele acesteia se adaptează și satisfac mai bine ideia de egalitate. Proprietatea trebuie ocrotită și respectată, dar numai întrucât servește și interesul colectivității, cât și mersul ei spre progres. Toate Constituțiunile Europei noi, consacră acest principiu.

Astfel Constituția germană din Weimar 1919 prin articolul 7, acordă *imperiului* dreptul de a legiferà asupra exproprierii, asupra socializării bu-

www.dacoromanica.ro

nurilor, etc. Articolul 151 urmăreşte ca: „Organizarea vieţii economice să răspundă principii- de dreptate şi să asigure fiecăruia condiţiile de existenţă demne de un om”.

Iar articolul 153 spune: „Proprietatea e garantată de Constituţie. Obiectul şi *limitele* sale sunt stabilite prin legi. O expropriere nu poate aveà loc decât pentru binele colectivităţii şi în condiţii legale. Ea are loc în schimbul indemnităţii potrivite, *întrucât o lege a Imperiului nu dispune altfel*, iar art. 155, „imobilele a căror dobândire e necesară pentru a satisface nevoile locuinţei, pentru a înlesnì colonizarea şi punerea valoare, pentru ridicarea agriculturii *pot fi expropriate*”.

Aceleaşi dispoziţii alcătuesc baza Constituţiei cehoslovace, care în articolul 109 dispune: „Exproprierea nu este posibilă decât în virtutea unei legi şi în schimbul unei indemnităţi, întrucât o lege nu stipulează astăzi sau în viitor *că această indemnitate nu trebuie dată*. Prin legea de expropriere din 16 Aprilie 1919 în articolul 9 a şi dispus confecţionarea unei legi în baza căreia se expropriază *fără indemnitate* bunurile foştilor supuşi inamici, ale fundaţiunilor sprijinite pe titluri de nobleţe, etc.

Constituţia jugoslavă, deasemenea, *garantează* proprietatea, adăogând în articolul 37: „Din proprietate decurg *obligaţiuni*. Uzul proprietăţii nu trebuie să nesocotească interesele colectivităţii... Exproprierea pentru utiltiate publică e admisa; iar în art. 43: „Exproprierea marilor proprietăţii

www.dacoromanica.ro

funciare și împărțirea lor la cei cari muncesc pământul vor fi reglementate de o lege... Nici-o indemnitate nu se va dà pentru marile domenii ale fostei dinastii streine, nici pentru cele dăruite de dominația străină cuiva"; art. 41, deasemenea: „Marile păduri particulare vor fi expropriate după lege și devin proprietatea Statului sau a corpurilor autonome.

Constituția federală austriacă din 1 Octombrie 1920, prevede și ea în articolele 102, 6 și 12 § 6: *Exproprierea;* „Reforma funciară, în special operațiunile agrare și noua colonizare", adăogând în art. 129 § 3, că „nu există violare de drept, când autoritatea puteà după dispozițiile legii să ià o decizie sau dispozițiune, după libera sa apreciere și când a uzat de această putere discrețională în sensul legii".

Și tot astfel Constituția din 1921 a republicii polone recunoaște — prin articolul 99 — orice proprietate individuală sau colectivă și nu admite „*abolirea* proprietății individuale sau colective decât în cazurile prevăzute de legi, pentru rațiuni de utiltiate publică"; deasemenea și „limitarea dreptului cetățenilor și asociațiilor juridice, recunoscute de a exploatà pământul, etc..."

Dezinvestirea proprietății de acel clasic, „*jus abutendi*" și adaptarea ei la noile forme de societate, este prin urmare, operă generală, spre a nu mai vorbi de Constituția sovietică, după care proprietatea solului *e abolită* fără *indémnitate* [1]).

---

1) Vezi și G. Plastara, *Curs de Drept Civil*, vol. II, pag. 317.

www.dacoromanica.ro

C. In al treilea rând, trebuie să amintim că:

Legea noastră agrară din 1921, atunci când dispune exproprierea integrală, consideră în această categorie și proprietățile cari — în trecut — au fost multă vreme arendate, ca un ecou sancționator al acelora cari au prilejuit revoluția dela 1907 și proasta stare a țăranilor, prin neglijența cu care și-au părăsit fondurile în mână arendașilor abuzivi; și ca o conșequență a principiului utilității sociale, după care proprietatea involvă anumite obligații, nerespectate de unii dintre cei cari o suportă.

Deasemenea, când ea izbește cu aceiași măsura pe absenteiști, nu face decât să sancționeze pe aceia cari în *prezent* o părăsesc, fără a-și împlinì sarcinile de proprietar care impun legătura permanentă cu fondul.

Problema *absenteismului* e veche.

Ea s'a pus în nenumărate țări și cu multe comentarii în Franța.

Un reputat economist 1) spuneà că *„absenteismul este flagelul marii proprietăți*, după cum ipoteca este flagelul celei mici".

Cu date statistice impresionante, se arătă încă dela 1857 că marii proprietari din Franța nu pricep că „proprietatea dă drepturi, dar impune și datorii" 2).

La 1902, Flour de Saint-Genis recomandà: „In locul legilor neputincioase și instituțiunilor costi-

1) V. Flour de Saint-Genis, *Propriété Rurale en France*, pag. 237, 241.

2) V. de Tracy, *Lettres sur l'Agriculture*.

www.dacoromanica.ro

sitoare, să înnoim mai bine obiceiurile noastre rurale. Abseinteismul a fost plaga celor două secole din urmă; el a fost moda veacului XIX şi desfiinţarea lui înseamnă salvarea celui care începe". Autorul citează o scrisoare a lui Bussy-Rabutin, răspuns la tânguirea d-nei de Sevigné, că nu-i rentează pământurile: *„Faitez-vous exiler, belle cusine, vous y gagnerez"*; şi se întreabă — cu drept cuvânt: — „Cine este cel mai vinovat, ţăranul care se expatriază, sau proprietarul care dezertează? Cei cari se absentează sunt mai puţin necredincioşii pământului, decât aceia cari se declasează? Nu sunt ei declasaţii agriculturii, aceşti proprietari cari nu văd în posesiunea unui domeniu de cât o ocazie de vilegiatură — sau un mijloc de influenţă electorală?"

Intr'adevăr, regimul absenteismului provoacă intervenţia unui mijlocitor între proprietari şi ţărani. De ce sunt capabili aceşti intruşi, mai bine decât oricine, o ştim noi Românii, pentrucă revolta dela 1907 a pornit în contra arendaşilor monopolizatori.

Deaceia, o repetăm, dispoziţia legii agrare consacră un principiu sprijinit nu numai pe opinia economiştilor şi pe noua concepţiune a proprietăţii, dar chiar pe experienţa trecutului nostru agrar.

Dacă la această explicaţie a rigorii legii noastre agrare ne referim şi la epoca în care ea consideră absenteismul, vom înţelege şi mai bine rostul ei.

www.dacoromanica.ro

Intr'adevăr, perioada aceasta începeà tocmai la 1918, adică tocmai atunci când începem şi lucrările de expropriere. Ori, dacă nici în acest moment greu al proprietăţii, titularul ei nu vine să-şi manifeste calitatea lui, şi continuă să rămână departe, prin ce, oare, îşi mai arată legătura lui cu fondul şi obligaţiile sale de proprietar?

---

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

DIFERENDUL ÎN FAȚA SOCIETĂȚII NAȚIUNILOR (1923)

SECȚIUNEA I

Izvoarele litigiului româno-ungar.

În conformitate cu principiile de drept internațional, s'a acordat, prin Tratatul dela Trianon, locuitorilor fostei monarhii — în massă — de plin drept și cu pierderea naționalității ungare — naționalitatea respectivă a Statului care dobândește teritoriul fostei monarhii Austro-Ungare. Prin articolul 63, însă, se aducea o excepție la această dobândire colectivă de naționalitate, prevăzându-se că: „Persoanele mai mari de 18 ani..., vor avea facultatea, în cursul unei perioade de *un an dela punerea în vigoare a tratatului...*" să opteze pentru naționalitatea veche 1).

In urma acestei dispozițiuni, au și optat unii, preferând să-și păstreze naționalitatea ungară.

1) Principiul opțiunii a fost introdus pentru întâia oară printr'un tratat dela 1785; asemenea dispoziții se regăsesc apoi în tratatul dela Viena, dela Paris, dela Francfort, etc.

www.dacoromanica.ro

In secțiunea IV a aceluiași tractat, sub titlul: *Bunuri, drepturi și interese*, articolul 232, litera b, edictează: „Sub rezerva dispozițiunilor contrarii cari ar puteà să rezulte din prezentul tractat, Puterile aliate sau asociate își rezervă dreptul de a *reține* și *de a lichidà* toate bunurile, drepturile și interesele cari aparțin la data punerii în vigoare a prezentului tractat, supușilor (ressortissants) fostului regat al Ungariei sau unor societăți controlate de ei și cari se găsesc pe teritoriul lor...”, etc., etc.

„Lichidarea va aveà lor conform legilor Statului aliat sau asociat interesat, iar proprietarul nu va puteà să dispună de aceste bunuri, drepturi și interese, nici să le greveze cu vre-o sarcină, fără consimțământul acestui Stat”.

Cari sunt acele dispozițiuni contrare?

Articolul 63 din tractat, vorbind de persoanele care — optând — trebuie să-și strămute domiciliul, adaogă: „Ele vor fi libere să-și păstreze bunurile, imobilele ce posedă pe teritoriul celuilalt Stat, unde își avusese domiciliul mai înainte de opțiunea lor”. Iar articolul 250 adaogă:

„Contra dispozițiilor art. 232 și Anexii Secțiunii IV, bunurile, drepturile și interesele supușilor (ressortissants) unguri, sau ale societăților asupra cărora ei au controlul, situate pe teritoriile fostei monarhii austro-ungare, nu vor puteà fi *confiscate* sau *lichidate* în conformitate cu aceste dispozițiuni. Aceste bunuri, drepturi și interese, vor fi restituite celor în drept, libere de orice măsuri de *acest* fel sau de orice altă mă-

www.dacoromanica.ro

sură de dispoziție, de administrație forțată sau de sechestru luate dela 3 Noembrie 1918, până la intrarea în vigoare a tractatului de față. Ele vor fi restituite în starea în care se găseau înainte de aplicarea măsurilor în chestiune".

Față de această contradicțiune a principiilor tratatului dela Trianon, se cuvine să ne întrebăm ce au urmărit confecționatorii lui și care este spiritul pe care se sprijină aceste texte opuse?

Intâiu, trebue să spunem că articolele citate mai sus au fost introduse în toate tratatele de pace din 1919; că ele au fost trecute în tratatul dela Trianon, dupăce formaseră obiectul unor discuții vii, cu prilejul alcătuirii Tratatului dela Saint-Germain, discuții cari ne dau însăși explicația lor.

Prin articolul 177 al acestui din urmă tratat, în partea VIII, *Reparațiuni,* Austria își recunoaște responsabilitatea „pierderilor și pagubelor din războiu" suferite de guvernele aliate și asociate și de naționalii lor; iar prin articolul 178, guvernele aliate și asociate — deși recunosc că „resursele Austriei nu sunt îndestulătoare", cu toate acestea cer, iar Austria își ià angajamentul ca să repare toate pagubele cauzate populațiunii civile a fiecăreia din Puterile aliate și asociate, cum și bunurile ei" pe timpul războiului.

In vederea realizării sumelor datorite, printre alte mijloace, statele aliate își rezervau dreptul de a *sechestrà* și *lichidà* averea supușilor austriaci de pe teritoriile anexate, *în contul reparațiunilor.*

In momentul confecționării tratatului, delega-

www.dacoromanica.ro

ţia austriacă a înaintat conferinţei de pace un memoriu, în care — arătând dificultăţile financiare ale Austriei — cereà, ca un sprijin al fortificării resurselor sale, să se scoată bunurile supuşilor de sub lichidare, pentrucă aceasta ar constituì încă o nevoe de plată, Statul fiind ţinut să-şi desdăuneze supuşii pentru proprietăţile lichidate în contul datoriei *lui*.

Apreciind „că resursele Austriei sunt neîndestulătoare", printr'o scrisoare din 2 Septembrie 1919, aliaţii răspund 1):

„Puterile aliate şi asociate nu doresc deloc să agraveze situaţia tristă a Austriei; dimpotrivă, ele doresc cu tot dinadinsul să facă tot ce le stă în putinţă, pentru a înlesnì poporului său să se acomodeze nouei sale situaţii şi să-şi regăsească prosperitatea, cu condiţia totuşi, ca aceasta să nu se facă de fel pe seama noilor State ieşite din fostul imperiu".

„Dar, pe temeiul observaţiilor prezentate de delegaţia austriacă, puterile aliate şi asociate — ţinându-se în totul în liniile generale ale tratatului, au introdus modificări *considerabile* în stipulaţiile sale economice.

Astfel a luat naştere articolul 267 al Tratatului dela Saint-Germain; (devenit apoi articolul 250 Trianon).

„Contrar dispoziţiunilor articolului 249 şi Anexii Secţiunii IV, bunurile, drepturile şi interesele supuşilor austriaci sau ale societăţilor asupra că-

---

1) Vezi în volumul *Reclamations des optans hongrois de Transilvanie*, luminoasa pledoarie a domnului Rosental.

www.dacoromanica.ro

rora ei au controlul, situate pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare, *nu* vor puteà fi *confiscate* sau lichidate în conformtiate cu acele dispoziţii", ci ele vor fi restituite celor în drept „libere de orice măsuri de acest fel", etc.

Intre timp, a intervenit legea de expropriere cehoslovacă, dispunând exproprierea *integrală fără* îndemnitate a supuşilor streini (art. 9 al legii din 16 Aprilie 1919) şi decretul de reformă agrară română din 1919, care hotărăşte exproprierea streinilor, pe baza Constituţiei noastre, principiu la care s'a renunţat apoi prin legea din 1921, introducându-se alte criterii.

Atunci guvernul ungar adresează şi el conferinţei un memoriu şi 2 anexe, prin care:

„Delegaţia ungară roagă Conferinţa de pace să binevoiască a împiedicà lovitura adusă de Consiliul dirigent dela Alba-Iulia burgheziei şi proprietarilor unguri locuind Transilvania şi părţile Ungariei ocupate de România şi solicită intervenţiunea principalelor puteri, cu scopul ca reforma agrară decretată în Transilvania să nu poată servì României ca mijloc de deposedarea proprietarilor unguri, dând bunurilor lor Românilor" [1]).

Asupra articolului 250, memoriu ungar insinuà:

„Se pare că înaltele puteri aliate şi asociate, ele înşile aveau intenţia de a exclude întrebuinţarea unor asemenea mijloace ca acele ale legilor în chestiune, că bunurile resortisanţilor noştri aflate

1) *Idem* pag. 28 şi 84.

www.dacoromanica.ro

pe teritoriul unora dintre cele două State 1) să nu fie supuse rechiziţiei şi lichidării arătate în secţiunea IV.

„Faţă de tratamentul Ungurilor de către statele cuceritoare, din timpul ocupării, *ne îndoim* dacă articolul 250 acordă *toată protecţia necesară*, mai ales în contra legii române, care prevede în general exproprierea proprietăţii streinilor, dar ceiace spune special împotriva ungurilor, nu e destinat să fie aplicat decât în paguba acestora din urmă.

„Mai mult, după părerea noastră, dispoziţiile cuprinse în articolul 250, pot fi *eludate* prin mijlocul unor dispoziţii legale 2), cari, în principiu, se aplică — *ce e drept* — *propriilor resortisanţi ai Statului legislator*, dar care, în practică, nu-şi vor găsì aplicarea decât faţă de naţionalii noştri.

„Deci, pentru a atinge sopul vizat de primul aliniat al articolului 250, cerem o declaraţie liniştitoare, hotărînd că niciun bun aparţinând resortisanţilor noştri, şi aflându-se pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare, să nu fie sechesfrat, lichidat sau *expropriat*, pe temeiul unei dispoziţii legale sau prin mijloace speciale, cari în aceleaşi condiţii nu se aplică şi Statului legislator".

La aceasta, conferinţa păcii răspunde..., lăsând articolul 250 în vederea lui redacţiune, adică bunurile supuşilor unguri nu vor puteà fi *confiscate* sau *lichidate*; ea adaogă numaî că pentru nemulţu-

1) Adică Cehoslovacia şi România.

2) Constatăm — pentru un moment — numai întorsătura pe care o încearcă memoriul delegaţiei ungare, oferind numai o sfruntată contrazicere.

www.dacoromanica.ro

mirile decurse din acest articol, *din lichidare și confiscare*, să se poată adresà Tribunalului Arbitrar mixt, spunând: „Puterile aliate nu au de altfel nici-o obiecție contra recursului la Tribunalul Arb. Mixt, *propus* de delegația ungară... ; ele sunt de acord să se completeze acest articol prin cuvintele următoare: „Reclamațiile cari ar puteà fi introduse de resortisanții unguri pe temeiul prezentului articol, vor fi arbitrate de T. A. M...." [1]).

Ca nu cumva, însă, să mai existe o singură urmă de echivoc, cu posibilitatea de a fi mai târziu interpretat drept o acceptare, sau măcar o omisiune, în scrisoarea de răspuns, puterile aliate lămuresc că „dacă n'au relevat punct cu punct *pentru a le respinge* — toate argumentele ridicate de nota ungară adresată" conferinței, aceasta nu înseamnă recunoașterea lor ca întemeiate ; tăcerea nu ar puteà în niciun caz să fie interpretată drept aprobare..." sau „o adeziune" la teza ungară. Mai mult, chiar, scrisoarea aliaților trimițând modificările introduse — și de cari am vorbit mai sus — arată că acestea *„însemnează limita extremă a concesiunilor lor"*.

Așa dar, textul clar și definitiv al tratatului completat cu nota conferinței de pace, statornicește în mod definitiv și fără echivoc că bunurile supușilor unguri vor fi scoase de sub regimul confiscării și lichidării „și lăsate proprietarilor, a-

---

1) Insăși nota ungară, care solicità putința de a se adresa Tribunalului Arbitral spune că acesta va statuà asupra: „Diferendelor ivite cu privire la *obligația de restituire* prevăzută de articolul 249".

www.dacoromanica.ro

dică ele nu vor fi *transformate în bani*, în contul reparaţiilor datorite de Ungaria, pentru a-i înlesnì acestia putinţa de a face faţă obligaţiilor de desdăunarea aliaţilor; şi spre a nu-i posibilità pretextul insolvabilităţii, pentrucă „a trebuit să achite pe supuşii săi cu bunuri *lichidate*".

Deasemenea, nici-o îndoială că confecţionatorii tratatului dela Trianon n'au înţeles să introducă *exproprierea*, ca o atingere a proprietăţii prohibită, de articolul 250, pentrucă a face o asemenea împiedicare însemnà nu o împietare asupra puterii legislative şi a Suveranităţii Statului, ci o violare flagrantă a principiilor de drept internaţional.

Cât de adevărat este acest lucru ne-o învederează şi o scrisoare lămuritoare a Conferinţei de pace către d-nul Beneş. Domnia-Sa, ca ministru de externe al Cehoslovaciei, la 8 August 1919, cereà ca tratatul să menţioneze *expres*: „bunurile supuşilor unguri vor fi supuse aceluiaşi regim ca bunurile supuşilor cehoslovaci", adăogând că — deşi îşi dă seama cât de inutilă e o asemenea clauză, lucrurile înţelegându-se dela sine — totuşi e mai bună specificarea pentru a nu provocà vre-o interpretare posterioară eronata. La care, conferinţa răspunde că e în acord perfect cu interpretarea d-lui Beneş şi că socoteşte de prisos să mai facă o menţiune specială, în sensul că regimul proprietăţii supuşilor unguri e supus legii cehoslovace „fără nici-o preferinţă de nici-un fel".

Astfel s'a risipit, desigur, orice interpretare po-

www.dacoromanica.ro

sibilă, adică, însăşi redactorii tractatului *au lămurit* sensul textului lor, ceiace, după cum vom vedeà, constitue un fel de autoritate de lucru judecat.

Vom vedeà, cu toate acestea, că pretenţiunile optanţilor unguri — sprijiniţi de guvernul lor — punându-se pe o bază falsă şi nejustificabilă, au provocat o dispută repetată, purtând în interiorul pletoriilor pornirea lor de aţâţare alături de obiectivitatea constantă şi dreaptă a Statului Român.

Deşi restricţiunile aduse Statului Român, în ceiace priveşte *lichidarea* şi *confiscarea* sunt limitate categoric de tractat, iar scrisorile lămuritoare răspund tot atât de categoric că nimeni nu s'a gândit să considere exproprierea ca o atingere prohibită, cu toate acestea guvernul ungar, la 16 August 1922, adresează Conferinţei Ambasadorilor un protest.

Ce se petrecuse între timp:

Legea de expropriere română din 30 Iulie 1921, despre care am vorbit deja, schimbând criteriul de apreciere pentru proprietăţile expropriate în întregime, rămân în această categorie, conform articolului 6, persoanele juridice, asociaţiunile, etc. şi *absenteiştii,* când proprietatea acestora *întrece* 50 jugăre.

In conformitate cu aceste dispoziţii au fost expropriaţi — printre alţii — şi un număr de optanţi unguri, cari se aflau în străinătate. S'a spus însă, că legea agrară erà imposibil de respectat în

www.dacoromanica.ro

fapt, fiindcă pe de o parte se cere prezența în țară, iar pe de alta, Tractatul dela Trianon prevedeà că cei cari optează pentru naționalitatea ungară, trebuie să părăsească țara. Da, desigur; numai că se uită un lucru: legea cere prezența în țară dela 1 Decembrie 1918, până la Iulie 1921, pe când tratatul cere părăsirea teritoriului în termen de un an, începând dela 23 Iulie 1921, adică dela ratificare. Intre prezența obligatorie în țară și constrângerea de părăsirea ei se poate ușor vedeà că nu este nici-o legătură, termenul de strămutare *începând* abia după ce *expirase* dejà cel al Legii Agrare 1).

Legea din 1921 în articolul 2 mai prevedeà ca: „Exproprierea atinge proprietatea fără privire la calitatea proprietarului, capacitatea lui juridică sau caracterul imobilului expropriat".

Prin dispozițiunea exproprierii absenților, se expropriază însă 272 de absenteiști și din numărul infinit al expropriaților aceștia, găsesc să se plângă.

Guvernul ungar le sprijină cererea și 'n numele absenteiștilor începe lupta.

Inaintea Conferinței Ambasadorilor.

La 16 August 1922, el înaintează un proiect în contra exproprierii române, care izbise pe absenteiști. Plângerea sa se bizuià la această dată mai mult pe principiile dreptului internațional asupra proprietății și pe tratatul minorităților.

---

1) Vezi art. 63 Trianon și art. 6, litera c din Legea Agrară, 1921

www.dacoromanica.ro

La 31 August 1922, Conferința Ambasadorilor răspunde că: „Reclamațiile ungare înaintate de guvernul ungar în notele sale, se referă pe de-antregul la stipulațiile tratatului dintre principalele puteri aliate și România privitoare la *minorități* și trebuiesc adresate — în conformitate cu acest tratat — Societății Națiunilor". Conferința ambasadorilor arătà, printre altele, că acest mod de a nu se amestecà în astfel de afaceri, a fost constant respectat de ea.

Cu toată insistența guvernului ungar, la 27 Februarie 1923, Conferința Ambasadorilor își declină din nou competința.

Inaintea Societății Națiunilor (1923).

La 15 Martie 1923, Ungaria se adresează, într'adevăr, Societății Națiunilor, bizuindu-se pe articolul 11 § al pactului acesteia:

Articolul 11 § 2:

...„In afară de aceasta, se mai declară că orice membru al Societății Națiunilor, are dreptul — în mod amical — să atragă atenția Adunării, sau a Consiliului, asupra oricărei împrejurări de natură să atingă relațiunile internaționale și care amenintă în urmă să turbure pacea, sau buna înțelegere între națiuni, de care depinde pacea".

Așa dar, Ungaria nu solicită atenția Societății Națiunilor pe baza tractatului minorităților, care prevedeà în articolul 12, aliniatul 3, această ipoteză, pentru cazul vreunei „divergențe de opinii asupra chestiilor de drept sau de fapt".

www.dacoromanica.ro

SECȚIUNEA II

Exproprierea și proprietatea streinilor.

Guvernul ungar se întemeià pe articolul 63, Trianon, a cărui cuprindere am citat-o dejà și care dispuneà că optanții au dreptul să-și păstreze imobilele din România, adică, o repetăm, să nu fie *lichidate* sau *confiscate*.

Care erà, însă, interpretarea Ungariei asupra acestui text: Pe temeiul unor principii curioase de drept internațional, dar eludând intențiunile tractatului, ea pretinde că proprietatea streinilor în general și a supușilor săi — în special — ar fi fost transferată celorlalte state cu obligațiunea *perpetuă* și *absolută*, de a nu le atinge *nici-odată*.

Se pretindeà — cu alte cuvinte — că Statul Român, atingând cu exproprierea și pe resortisanții unguri, prin aceasta a violat tractatul dela Trianon, întrucât acesta prevedeà în articolul 63 o situație *excepțională* și de *privilegiu* pentru optanții unguri; adică exproprierea puteà să izbească oricât pe cetățenii români, dar n'aveà dreptul să se atingă de proprietatea optanților.

Am văzut din interpretațiunea dată de însăși confecționatorii tratatului ce s'a înțeles prin clauza: „persoanele cari optează, vor fi libere să-și păstreze bunurile", etc. Inainte de a vedeà care a fost răspunsul magistral și obiectiv al domnului ministru Titulescu, să vedem cum sună unanimitatea părerilor atunci când vorbește de bunurile streinilor într'o țară streină.

www.dacoromanica.ro

§ 1. Proprietatea streinilor şi legile Statului.

Pentrucă regretatul profesor Pillet a fost apărătorul cauzei ungureşti înaintea Tribunalului Arbitrar Mixt, ne vom îngădui să începem chiar cu citarea savantelor sale păreri.

„Condiţia internaţională a proprietăţii imobiliare este fără îndoială în dreptul internaţional privat, punctul care prezintă cea mai mică dificultate..., *toţi* sunt de acord — *în doctrină ca şi în practică* — asupra regulii principale, teritorialitatea legilor imobiliare. Legile cari au drept obiect bunurile imobiliare sunt *teritoriale*. Ele se aplică *fără distincţiune* streinilor ca şi naţionalilor" [1]).

Apoi Pillet arată toate motivele sprijinitoare şi merge mai departe:

„Egalitatea între proprietari este regula aci; dar, dacă prin excepţie legea situaţiei face o diferenţă între streini şi naţionali, de exemplu sa oblige pe primii de a-şi aliena imobilele într'un anumit termen, desigur că *numai* de această lege se ţine seamă [2]).

Aşa dar, statul român, în virtutea dreptului conferit de constituţia sa, poate chiar să nu tolereze proprietatea streinilor. Dar, profesorul Pillet, vorbeşte chiar de expropriere:

„Numai numele de expropriere arată suficient care este scopul acestui drept *rezervat* de stat; exproprierea e zisă de utilitate publică...." este

1) Pillet, *Traité de Droit international privé*, vol. I pag. 702, 705.
2) Citează chiar afacerea Zappa, vezi pag. 705.

www.dacoromanica.ro

vorba desigur de *singura* utilitate publică a Statului, pe care se află situat imobilul. Deci, *legile acestui Stat vor determinà în ce condiții se va operà*".

Să mergem și noi mai departe. Weiss, reputatul profesor, comentează regula după cari drepturile patrimoniale sunt supuse la *lex rei sitae*. „Intr'o vorbă, dreptul de proprietate, considerat în el însuși, făcând abstracție de cel care îl exercită și de interesul său particular, este *totdeauna* guvernat, în întinderea lui, de legea țării unde se găsește obiectul, pentrucă el poartă asupra *intereselor vitale* ale Statului, regimului său economic și dreptului său public [1]).

F. Despagnet [2]), deasemenea, ne spune: „Aplicarea legii locale în ceeace privește proprietatea mobilelor și imobilelor se înalță ca necesară..." „orice proprietar al unui bun, oricare ar fi naționalitatea sa, trebuie să respecte limitările aduse dreptului său, de către legea locului, căci aceste limitațiuni sunt întotdeauna sprijinite pe interesul colectiv, așa cum îl înțelege legislatorul acelei țări".

Acest principiu figurà și în concepția lui de Martens [3]), cum stă și la baza celor mai recente opere, ca acelea ale lui Fauchille și J. de Louter

Autorii mai vechi, ca P. Fiore, spuneau. *Quidquid est in territorio est etiam de territorio*, înțelegând prin aceasta că fiecare suveran are o pu-

1) A. Weiss, *Droit International privé*, pag. 507.
2) T. Despagnet, *Droit International privé*, pag. 768.
3) F. de Martens, *Droit International*, pag. 452.

www.dacoromanica.ro

tere exclusivă de imperiu și de jurisdicție asupra teritoriului întreg 1).

Și tot astfel profesorul dela Utrect, J. de Louter, completează:

„Numai autoritatea Statului cârmuiește persoanele și bunurile, cari se găsesc pe teritoriul său" 2) după ce vorbind de subiectele de drept internațional, afirmase: „In Statele civilizate ale societății națiunilor, streinul nu poate pretinde o protecție a persoanei sau bunurilor sale, mai mare decât aceia asigurată propriilor sale subiecte. Statul, care, în împrejurări normale ar pretinde mai mult dela guvernul unui Stat strein, *s'ar face vinovat de aroganță și injustiție*, pentrucă ar nesocoti suveranitatea și egalitatea Statelor. La dreptul de excluderea oricărei autorități streine se adaogă pentru fiecare Stat, acela de a dispune de teritoriul său, după bunul său plac".

In proectul său „Cod de Drept Internațional Privat", un erudit internaționalist consideră că: „Proprietatea de familie inalienabilă, scutită de sarcini și nesechestrabilă *este reglementată de legea situației*" 3).

Nu numai doctrina 4), dar și jurisprudența a fixat aceleași reguli: „în virtutea dreptului său de suveranitate indivizibilă, legislatorul francez

1) P. Fiore, *Droit International privé*, pag. 318.

2) F. de Louter, *Droit International public positif*, vol. I pag. 327 și pag. 296.

3) Antonio Sanchez de Bustamente Y. Sirven, pag. 116.

4) In acelaș sens: Fauchille sur Bonfils, vol. I, No. 442; Pr. Borchaert, *Cours* professé Academie Haye, vol. 3 pag. 19, Articolele recente ale profesorilor: Le Fur, Prudhome, Bartin, Picard, Wahl, Duguit, Jèze, Politis, Basdevant etc.

www.dacoromanica.ro

prin articolul 3 cod civil — a declarat supuse legii franceze toate imobilele, chiar şi acelea posedate de streini" 1).

Vom vedeà că şi Curtea dela Haga, că şi Tribunalele Arbitrare Mixte, că şi Comitetul Chamberlain şi chiar delegatul Ungariei — au recunoscut acest drept suveran de dispoziţie al Statului, în organizarea bunurilor de pe teritoriul său.

Pe ce se sprijină oare acest drept?

Răspunsul este cel dat de toţi, adică pe *suveranitatea* Statului. Trebuie să recunoaştem, desigur, că această noţiune a evoluat, transformând odată cu ea cortegiul instituţiunilor corespunzătoare.

§ 2. Limitele puterii legislative.

In prima ei formă, suveranitatea nu distinge — propriu vorbind — acele perspective de mai târziu: suveranitatea externă, suveranitatea internă. Ea este concepută ca un bloc absolut, intangibil şi neflexibil. Legea este ceva imperativ, care striga bunul sau plac: *Sic volo, sic jubeo*. Poporul sau suveranul nu face decât să-şi întemeieze Statul pe baze mari, în cari personalitatea individului, propriul său supus şi abia contează; de personalitatea individului ca *individ*, dincolo de hotarul naţionalităţii, nici nu se poate vorbì.

Incet, încet, coeziunea internaţională creşte, Statul se subordonează unei norme noi, *pars jurisprudenţiae longe nobilissima,* care-l obligă să nu

1) Decizia din 11 Iunie 1906 a Curţii din Pau, publicată în *Journal de Droit International*, 1907, pag. 156.

www.dacoromanica.ro

izbească în Statul vecin, iar mai apoi să-l respecte.

Prin aceasta ideia de absolutism capăta o micşorare înlocuindu-se cu independenţa. Inlăutru, însă, puterea suverană stă tot în supremaţie. Legea externă intră în echilibru, cea internă rămâne în autoritate: *ubi societas, ibi jus*.

Influenţele creştineşti al milii şi doctrina individualistă, ca şi fărâmarea suveranităţii de puterea medievală a pontificelui, pregătesc o nouă întorsătură în concepţia suveranităţii. In afară de hotar, statele sunt *egale;* Egalitatea duce la înţelegere; raporturile internaţionale merg la *comitas gentium,* adică suportă streini pe teritoriu, leagă filieră diplomatică fixă, stabilă, etc. Ideia de independenţă presupuneà ceva negativ, ceva care nu poate fi subordonat. Cea de egalitate înjghebează relaţii internaţionale, dar nu le face obligatorii; protecţia diplomatică depinde încă de voinţa Statului. Cu vremea înţelegerile internaţionale capătă o tarie noua: *pacta sunt servanda.* Obligaţiunea odată contractată, trebuie să fie respectată. In tot acest timp suveranitatea internă rămâne aceiaşi şi nimic mai normal: colectivitatea presupune organizare, iar aceasta voinţă; voinţa Statului este supremă şi necontrolabilă, pentruca: *sic volo, sic jubeo sit pro rationae voluntas* sau *salus reipublicae suprema lex esto.*

Noua organizare actuală a comunităţii internaţionale a introdus un element nou: *iterdependenţa.* Dacă independenţa şi egalitatea erau o condiţie statică a coeziunii sociale, interdependenţa este

www.dacoromanica.ro

puterea dinamică a societății internaționale. Până ieri, dezechilibru dintre State, erà la dispoziția oricui; astăzi, dacă *accept* echilibrul, nu mai am dreptul să-l răstorn. Un pact social, prin care m'am legat singur, îmi limitează acțiunile externe, punându-le în funcție de interesul suprem la care am consimțit. O pluralitate de autolimitări, a determinat interdependența, bizuită tot pe egalitate, căci la o renunțare solidară corespunde un beneficiu colectiv și solidar; eu accept să-mi limitez bunul plac, dar nu în folosul unuia, ci în folosul comun. Insăși ideia de autolimitare presupune voință organizată. Dar, interdependența s'a resfrânt ea și asupra suveranității interne?

Ideia de interdependență dacă țese suveranitatea externă, în vederea creierii uneia internaționale, unice, apoi ea garantează și mai mult suveranitatea în general și pe cea interioară în special. Suveranitatea înseamnă inteligență, voință și tarie, putere. Care din aceste elemente se resimte din noul pact social. Voința? Nu, pentrucă înseamna organizare; lipsa ei duce la anarhie; Inteligența?; oarecum și vom vedeà în ce măsură. Forța?, nu; *libertatea* forței *în exterior* este coordonată însă, cu pactul la care am consimțit; în interior rămâne aceiași, pentrucă este sancțiunea voinței, care rămâne neschimbată.

Cu aceasta, ajungem la partea care ne intereseaza în special.

Prin ce se traduce, în Stat, ideia de inteligență și de voință? Prin lege. Aceasta oglindește atât *înțelegerea* necesităților poporului, cât și voința

www.dacoromanica.ro

de a le traduce în realizări. Vedem, prin urmare, că voința este un cadru înlăuntrul căruia se schimbă veșnic tabloul, după nevoie. Forța în interior este si ea o permanență a dreptului, fiindcă e în serviciul veșnic al voinței, pe care o sancționează. Poate fi conceput un aparat social, lipsit de aceste elemente? Desigur că nu. Ideia de interdependență a înrâurit pe vreunul din ele? Da! *Ințelegerea*.

„Legea este — după declarația dela 1879, adoptată de toată lumea — *expresiunea voinței generale*", spre deosebire de concepția regalistă:. *Lex consensu populi fit et constitutione regis* (care e și la noi). După cum și voința a avut formele ei de evoluțiune, emanând dela suveran, dela suveran și popor și apoi nu mai dela acesta din urmă, cu alte cuvinte a fost înrâurită de faptul social al mentalității publice, desigur că însăși această mentalitate, în ordinea privată a avut evoluțiunea sa.

In statele vechi, cetatea e legea; în cele medievale începe frământarea, dospirea, pentrucă mentalitatea nouă să accepte două tendinte: individualismul și solidarismul.

Individualismul consacrat de „declarația drepturilor" conține punctul culminant, introdus în toate legiuirile statelor. Acest element a provocat *baza* legii interne, considerarea individului, consacrând egalitatea lui universală. De aci dreptul streinului de a se bucurà de o situație egală cu a naționalului.

Dar interdependența, noua formă de coheziune între state a înrâurit acest *vinculum* juridic, a

www.dacoromanica.ro

schimbat baza legii interne? Pentru cei cari ar pretinde că el a sporit puterea individului, răspundem că el — dimpotrivă — a micşorat-o. Intr'adevăr tendinţa solidaristă se apropie mai mult de vechea idee, că legea e a colectivităţii, dar nu a cetăţii sau a statului, nici chiar a naţiunii, ci a umanităţii.

Legea devine *socială*. Ea consideră statul şi individul în funcţie de *interesele sociale*. De aci se naşte influenţa interdependenţii, care în domeniul public dusese la pactul social al respectării reciproce efective; în domeniul privat, ea duce, de exemplu, la desinvestirea proprietăţii de atributele absolute ale proprietăţii burgheze şi adoptarea proprietăţii funcţie socială; considerarea individului ca om, oriunde, s'ar află, etc.

Inteligenţa, elementul subiectiv al suveranităţii capătă o caracteristică obiectivă. Statul devine *jandarmul social* al solidarităţii. Interdependenţa concepută altfel ar însemnă ştirbirea suveranităţii. Dar în folosul cui?

Nu! Interdependenţa înseamnă cel mult substituirea suveranităţii necontrolabile, cu aceia socială, în folosul colectivităţii. Insuşi Demogue, cel mai mare adversar al ideei că Statul e monopolizatorul legii 1), admite această *socializare*.

Puterea legislativă are în concepţia modernă singura sarcină de a fi şi ea o funcţie sociala. Şi nimeni nu admite controlul legilor, ci doreşte ca ele sa servească interesele mari ale umanităţii.

1) Vezi R. Demogue, *Notions fondementales du Droit privé*, pag. 568.

www.dacoromanica.ro

Dar cine e chemat să respecte acest vestigiu al umanităţii. Tot Statul.

Statul e un *mijloc,* al cărui scop este să atingă ordinea favorabilă desvoltării progresive a facultăţilor omeneşti. Drepturile de putere publică sunt date Statului ca să împlinească aceste funcţiuni; dreptul de suveranitate n'are drept scop în noua concepţie — decât să menţină ordinea pe teritoriul său [1]).

Norma socială, în ansamblul ei, cuprinde normele economice, morale şi juridice, cari sunt partea cea mai înaltă a normei sociale [2]).

Dealtfel Vattel spusese de mult, că scopul sau ţelul societăţii civile este de a procurà cetăţenilor toate lucrurile de cari au nevoie pentru o viaţă convenabilă. Iata singura limitatiune adusă puterii legislative. Numai de această auto-limitare se poate vorbì.

Cum se oglindesc aceste principii în pactul Societătii Naţiunilor, noua instituţie pozitivă a solidarităţii?

Ca să facă parte din Societate, i se cere să fie un stat liber, aşa dar, dela început constatăm că ideia de suveranitate nu numai că nu e înlăturată, dar constitue o condiţie esenţială a pactului [3]).

Conform rezoluţiunii Viviani, se cere unui stat să aiba: sufragiu universal, libertatea pressei şi guvern responsabil. Acestea sunt singurele clauze impuse.

---

1) Vezi şi M Pillet, *Recherches sur les droits fondamentaux des Etats;* Geouffre de Lapradelle, Cours 1919—20.

2) Vezi L. Duguit, *Traité de Droit Constitutionnel,* vol. I pag. 26.

3) Vezi şi G. G. Meitani, *Cours de doctorat, Soc. Naţ.,* pag. 29.

www.dacoromanica.ro

Dar libertatea Statului de a dispune cum crede este ea exclusă, şi în ce condiţii?

E adevărat că orice diferend ivit obligă pe Stat să-l supună întotdeauna arbitrajului, pentrucă aşa s'a *angajat* el însuşi. Când însă? Răspunde articolul 13 al pactului: „dacă s'ar ivì între membrii un diferend susceptibil *după părerea lor* la o soluţie arbitrală". Aşa dar, Statul poate refuzà arbitrajul atunci când *crede* că litigiu nu e susceptibil de o asemenea vidare. Mai mult chiar „dacă una din părţi pretinde şi dacă consiliul recunoaşte — zice art. 15, aliniat 8 — că diferendul atinge o chestiune pe care dreptul internaţional *o lasă la competinţa exclusivă a acelei părţi,* Consiliul va constatà această printr'un raport, fără a recomandà însă vre-o soluţiune".

Aşa dar, există un *domeniu rezervat,* care pune de-adreptul problema: respectul *suveranităţii interne.* Atunci când dreptul internaţional atribue Statului cântărirea exclusivă a unui act oarecare, ideia de interdepedenţă *întăreşte* respectul ce i se cuvine normei.

Acest principiu se întemeiază pe un drept fundamental: dreptul de existenţă a Statului. Societatea Naţiunilor cerând guvern responsabil, vot universal şi libertatea presii, a întărit prin această prezumţia de drept că actele guvernului vor fi legale, modul lor de control fiind acordat propriilor sale instrumente sociale; prin aceasta se apără şi norma modernă că legile trebuie să fie naturale, adică nu în contra firii lucrurilor.

Să trecem la cazul nostru:

www.dacoromanica.ro

Am arătat că universalitatea principiilor de drept internaţional acordă Statului dreptul de a expropria atunci şi aşa *cum crede*. Că imobilele sunt supuse la regula *lex rei sitae;* şi că situaţia juridică a streinilor — în cel mai fericit caz — este *egală* cu aceia a naţionalilor.

Am învederat că cele mai noi tendinţe ale dreptului internaţional, ideea de interdependenţă, nu se opune acestui domeniu rezervat exclusiv statului.

Mergând până acolo încât să admitem că acel *imperium*, unanim recunoscut, trebuie să se flexioneze în faţa folosului social, adică să se subordoneze idealurilor umanităţii — ceiace desigur este tot o problemă internă, depinzând de nivelul mentalităţii publice locale vom conchide că:

Nu numai vestigiile vechii suveranităţi oarbe şi nelimitate, dar chiar structura nouă a suveranităţii reflectate, nu se pot adaptà ideei că legea internă e controlabilă şi că — în speţă un strein ar puteà pretinde o situaţie excepţională. Aceasta ar însemnà, întâiu, nimicirea ordinei sociale, sprijinită pe *egalitatea* şi unitatea legislativă; apoi, ea ar violà dreptului Statului — de concepţie modernă — de a-şi adaptà instituţiunile în faţa noilor tendinţe sociale.

Am arătat că legea română de expropriere izbeşte proprietatea, independent de calitatea juridică a proprietarului naţional sau strein — (art. 2), adică ea respectă principiile dreptului internaţional; deasemenea că ea serveşte un interes social — pe cari toate naţiunile l-au consacrat, — astfel că ea întruneşte şi calitatea cea mai excesivă, aceia de a fi o lege socială. Dar chiar dacă

www.dacoromanica.ro

alte State n'ar fi făcut-o, era absolut trebuincios ca România — în cea mai strictă vecinătate cu proprietatea colectivă a Rusiei sovietice — să consolideze instituția proprietății individuale și aceasta chiar în folosul organizării generale a Europei, căci — de n'ar fi făcut-o — periclită însăși existența Statului Român.

§ 3. Dreptul Convențional și Puterea legislativă.

Dar apărătorii optanților unguri și-au sprijinit cauza și pe un principiu vechiu, după care dreptul convențional are un fel de preeminență asupra dispozițiilor puterii legislative, cu alte cuvinte, că principiile unui tratat trebuiesc respectate și de aceasta. Am arătat însă realitatea dispozițiilor dela Trianon, cari nu prevedeau restricții speciale.

Desigur că nimeni n'a uitat adagiul *Pacta sunt servanda;* nici declarația dela Londra din 19 Februarie 1831 și cea dela 1871 după care „nici-o putere nu poate să se libereze de obligațiunile unui tratat, nici să-i modifice dispozițiile, decât cu consimțământul părților contractante"; astfel că întrebarea contelui Appony, din ședința Societății Națiunilor (1923): de ce se mai fac tratate, dacă ele se ocolesc apoi prin acte legislative?, este inutilă, mai ales, pentru noi, Românii [1]).

Pentruca puterea legislativă, care emană dela

1) Nu tot atât de inutilă, este pentru Ungaria amintirea acestui principiu, pentrucă ea l-a violat în 1908, când a anexat Bosnia și Herțegovina, în contra tratatului dela Adrianopol; și tot ea încearcă să-l deuțeze, urmărind cu atâta larmă revizuirea tratatelor.

www.dacoromanica.ro

națiune și rege (la noi), să accepte o asemenea limitațiune a drepturilor sale suverane, se cere ca tot ea să fii consimțit la aceasta, printr'un act categoric, printr'un tratat ratificat.

Și se mai cere ca o asemenea încălcare, dincolo de limitele dreptului comun, să fie expres consacrată într'un asemenea tractat.

Astfel de dispoziții au fost înserate în tratatele de pace ultime, ori de câte ori s'a voit o limitare a puterii legislative.

Astfel preambulul Societății Națiunilor, prevede că Statele semnatare se obligă „să respecte principiile dreptului internațional, recunoscute de acum ca regulă de conduită efectivă a guvernelor" 1).

Tratatul dela Versailles fixează care anume convenții și tractate vor rămâne în vigoare și vor fi respectate. Deasemenea articolul 211: „la expirarea unui termen de trei luni dela data intrării în vigoare a acestui *tractat, legislațiunea germană va trebuì modificată* și menținută de Statul german, *în conformitate cu acest tratat.* (articolul 156 Saint Germain; art. 101 Neuilly sur Seine; art. 140 Trianon).

Tot măsură de restricție este și aceia indicată de articolul 73 Trianon: Independența Ungariei este inalienabilă atât timp cât Consiliul Societății Națiunilor n'a decis altfel. In consecință, Ungaria se obligă să se *abție...* dela *orice act* care ar

---

1) Pe temeiul acestei clauze, Constituția germană din 1919 a și introdus, în articolul 4, că: „Regulele de drept internațional generalmente admise sunt socotite ca *parte integrantă obligatorie* a Imperiului german. *Idem,* Austria, Constituția 1920 art. 9.

www.dacoromanica.ro

puteà compromite direct, sau *indirect* și pe *orice* care ar fi, independența sa".

Recunoaștem că și România a consimțit la respectarea tratatului minorităților și că s'a angajat să nu-l restrângă, „din propria ei voință", dar toată lumea știe că acest tratat urmareà egalitatea de drepturi pentru evrei.

Așa dar, pentru a fi vorba de prioritatea dreptului convențional trebuie ca el să existe consacrat undeva. Tractatul dela Trianon am văzut ce cuprinde: dispozițiuni de drept internațional, depășind norma generală recentă, adică a lichidării, dar nicidecum o situație de privilegiu a supușilor ungari; restricțiuni aduse puterii legislative, nu există în acest tractat.

Am spus că singura obligație a României a fost respectul tratatului minorităților; dar aceia purtà asupra vechilor supuși evrei și presupune păstrarea bunurilor tot în limitele lui *lex rei sitae;* ar fi fost extraordinar și nepotrivit ca principiul sancțiunii și responsabilității războiului, care a urmărit constant puterile centrale, să se întoarcă în contra României, impunându-i-se clauze împovărătoare și aceasta în folosul... ungurilor. Dealtfel, vom vedeà că Ungaria nici n'a susținut numai în temeiul tratatului minorităților, ci mai mult pe art. 63 și 250 Trianon. Dealtfel, principiul dreptului convențional presupune un contract violat de una din părți. 1). Ori, Ungaria n'a participat la tratatul minorităților, el încheindu-se

---

1) Vezi și *Reclamations des Optans*, pag. 24.

www.dacoromanica.ro

între Anglia, Franța, Japonia și Statele Unite de oparte, iar România de cealaltă 1).

Netemeinicia tezei ungare apare, dar și din acest punct de vedere.

§ 4. Proprietatea și Anexiunea.

S'a susținut — în al treilea rând — că dreptul excepțional al supușilor unguri de a-și menține la infinit proprietatea absolută, în contra oricărei atingeri, ar rezultà și din principiile de drept internațional, în materie de anexiune. Această teză susținută puțin înaintea morții, de regretatul Pillet, pe lângă că se sprijină pe argumente istorice neasemănătoare cu cazul nostru, dar porneà și dela baze complet false.

Intr'adevăr, fostul profesor de drept internațional privat, făceà eroarea să considere că ceeace a izbit pe optanții unguri este o sechestrare, pentru calitatea lor de streini 1); de aci, greșeala de a invocà clauza Tratatului dela Paris din 1914, stipulând restituirea pământurilor ducelui de Richemond „căruia îi fuseseră *confiscate*"; aceia de a invocà Tratatul din Francfurt din 1871; dela Turin din 1860; decizia Chambery din 1880; în sfârșit a bunurilor Chartreaux, când toate vorbesc de confiscațiuni, pe când la noi e vorba de o expropriere, pe care o suportă streinii și românii în acelaș grad.

---

1) Desigur că articolul 12 dă o posibilitate Ungariei, devenită între timp membră la Societatea Națiunilor, dar și in acest caz nu poate fi vorba de violarea unui tratat între ea și România.

2) Vezi A. Pillet, aviz, publicat în *Revue de Droit International public*, pag. 2 și urm. 6 — A se vedea *infra*, Cap. III, Secțiunea *Expropriere și lichidare*.

www.dacoromanica.ro

Care este adevăratul principiu, în materie de anexiune? Este ideea de continuitate a suveranităţii, adică o substituire integrală a drepturilor fostului stat în favoarea celui anexator, principiu de care până şi Grotuis vorbeşte în tratatul său[1]).

Nicăeri nu rămâne mai asemănătoare teoria moştenirii romane, încadrată în formula: *hereditas personam defuncti sustinet,* ca în materie de anexiune. Teritoriul şi persoana umană nu pot subsistà decât într'un mediu organizat de o autoritate, prin acel *imperiu* cu care e întărită. Substituirea suveranităţii vechi prin cea nouă constitue o trăsătură de continuitate unică. Nu toţi internaţionaliştii sunt de acord asupra comparării acestei succesibilităţi a statului cu analogonul ei din dreptul privat [2]); dar toţi admit că Statul e *nemuritor,* cu aceleaşi drepturi, chiar dacă suveranitatea se schimbă.

„S'a admis de doctrină — zice profesorul Louter [3]) — că există o succesibilitate pentru state, ca şi pentru persoanele private, cu alte vorbe că drepturile şi obligaţiunile unui subiect dispărut sau desfiinţat ar trece sub anumite condiţii de drept succesorului său cu *titlu universal*".

Vorbind de efectele acestei absorbiri de drepturi a suveranităţii noi, se întreabă, cari sunt consecinţele ,dacă „prinţii detronaţi, foştii funcţionari

1) Vezi *Droit de la guerre et de la paix,* vol. II pag. 98, 99, 233 şi urm.

2) Profesorul Gidel nu admite eticheta de analogie — *succesiune* — dar subscrie la ideea ca Statul anexator dobândeşte plenitudinea drepturilor (*Des effets de l'annexion,* pag. 12, 18 şi urm.

3) Louter, *op. cit.,* vol. I pag. 225, 298.

www.dacoromanica.ro

și particularii au drept să-și conserve proprietățile, sau dacă trebuiesc despăgubiți?" Și răspunde categoric: „Cu tot interesul ce-l prezintă chestiunea în ea însăși, ea rămâne *în afară* de limitele dreptului internațional, afară *numai* dacă un tratat nu conține dispoziții contrarii" Și mai departe adaogă: „dreptul pozitiv nu recunoaște privilegii streinilor; în definitiv, a admite responsabilitatea guvernului [1]), adică principiu unei indemnități, ar fi să se creeze un privilegiu exorbitant și funest, mai ales favorabil Statelor puternice, și năruitor celor slabe, ar fi să se stabilească o neegalitate nejustificată între naționali și streini, să se aducă o profundă atingere jurisdicțiunii teritoriale".

Vorbind de dreptul de *opțiune* [2]) la vechea naționalitate, principiu derivat din *beneficium emigrandi*, profesorul Louter citează cazuri de asemenea alegeri de naționalități, arătând că printr'unele tratate s'a permis păstrarea bunurilor, alteori au fost vândute; și închee spunând că condiția bunurilor trebuie prevăzută în tratate. „In lipsa unei asemenea reglementări, Statul dobânditor are dreptul să obțină puterea de Stat completă, adică sa se servească numai cum va crede de cuviință" [3]).

---

1) E vorba de daunele cerute de streinul care ar suferi pagube pe teritoriu unui stat.

2) Prima oară introdus la 1785, printr'un tratat franco-spaniol.

3) V. Louter, *op. cit.*, vol. I, pag. 368. Vezi și Fauchille-Bonfils, *op. cit.* vol. I No. 427, 429 și urm.; Calvo, *op. cit.* § 3129—3136—3140; Heffter, *Droit International*, § 182; Bluntschli, *Droit Int. Cod.* sub art. 55; Cavaglieri, *Dottrina della successione di Stato a Stato* etc.

Aşa dar, nu numai că anexiunea nu constitue privilegii perpetue şi imuabile supuşilor fostului Stat, ci dimpotrivă, recunoaşterea drepturilor acestora e subordnoată unei stipulaţii categorice.

Dar, să presupunem că Statul român nu are dreptul excepţional de a dispune de bunurile streinilor, decât în baza aceloraşi drepturi pe cari le-a avut suveranitatea anterioară — deşi ar fi o erezie să presupunem o asemenea restricţie în serios, — oare, reforma agrară română care a izbit pe optanţii unguri este ea o pornire locală? Am văzut că toate statele au nivelat proprietăţile pentru o cât mai efectivă egalitate a supuşilor. Această nevoe de pământ s'a manifestat în Cehoslovacia, în Serbia, în Franţa, pretutindeni, căpătând în Germania eticheta de *Bodehunger* adică ea erà o necesitate socială, pe care şi Statul Ungar trebuià să o respecte.

Mai mult chiar, pe temeiul principiului că imobilele suportă norma *lex rei sitae,* adică a considerării lor în funcţie de legea locului, oricât de liberă sau de restrictivă ar fi ea, vom conchide că Statul român, în conformitate cu Constituţiunea sa puteà chiar să nici nu *tolereze* proprietatea streinilor.

Aşa dar, din toate principiile vechi şi noi, reiese neîndoelnic dreptului Statului de a-şi adaptà instituţiile nevoilor pe care crede să le consacre, limitând proprietatea, a oricui ar fi ea, pentrucă Statul rămâne jandarmul absolut al organizării sale sociale.

www.dacoromanica.ro

SECŢIUNEA III

Desbaterile Societăţii Naţiunilor (1923)

Am spus că la 15 Martie 1923, Ungaria s'a adresat Societăţii Naţiunilor, solicitându-i „să statueze asupra fondului afacerii în modul cel mai adaptat situaţiei..." ; să decidă că dispoziţiunile legislative şi administrative 1), ale Regatului României sunt contrare tratatului dela Trianon ; să asigure, deasemenea, pentru viitor că atitudinea, atât a legislaţiei cât şi a guvernanţilor, să fie conformă cu dispoziţiunile cerute de tratat ; să ordone ca bunurile imobiliare ale optanţilor unguri izbite de măsurile confiscatorii ale reformei agrare efectuată astăzi în România, să fie restituite în starea lor de mai înaintea măsurilor în chestiune ; deasemenea să fie păstrate şi *in viitor* în această stare, scutite de orice sarcini contrare dispoziţiilor tratatului".

Vedem, dar, că teza ungară pretinde că Tratatul dela Trianon a învestit proprietatea optanţilor cu o prerogativă de intangibilitate perpetuă. Numai trei ani după confecţionarea tratatului şi se „uitase" cari erau dispoziţiunile lui fixate — am zice în contradictor — după ce Ungaria îşi înaintase petiţiunea pretenţiilor ei şi mai ales după ce ea însăşi propusese introducerea în textul tratatului a unei clauze de ocrotirea minorităţilor etnice de limbă şi religie din România.

1) Exproprierea.

www.dacoromanica.ro

Acest text *cerut* de guvernul ungar prin memoriul adresat conferinței de pace, ca o limită a aspirațiilor sale, sună:

„Persoanele fizice și morale aparținând minorității sus menționate, nu vor fi supuse nici în drept, nici în fapt la nici-un tratament *diferit*, din punct de vedere al intereselor, de acela al resortisanților români, aparținând naționalității române [1]).

Trecând, peste regulele fundamentale ale proprietății în dreptul internațional și invocând superioritatea dreptului convențional asupra puterii de dispoziție legislativă, contele Appony se întrebă: „de ce mai sunt tratate?”, fără să se gândească că nu există nici-o dispoziție expresă care să aducă o învestițiune specială proprietății optanților.

Noi am arătat pe ce se întemeiază dreptul Statului de a *reglementa* proprietatea de pe teritoriul său.

„Autoritatea unui Stat asupra propriului său teritoriu — zice profesorul Louter — este în definitiv de o natură cu totul diferită și n'are nici-un raport cu proprietatea privată. El recunoaște și protejează, reglementează și modifică această proprietate *ex plenitudine potestatis*”.

In sensul dreptului public, această autoritate însemnează competența de a exercita toată puterea la care Statul are dreptul asupra persoanelor și a lucrurilor [2]). In sensul dreptului internațional,

---

1) V. *Reclamations* etc. pag. 80.

2) Germanii disting Personalhoheit, de Gebietshoheit.

www.dacoromanica.ro

ea înseamnă dreptul absolut de a cârmuì acest teritoriu şi de a dispune de el după voinţă; ea cuprinde dreptul de dispoziţie, de excludere şi alte diferite influenţe 1).

Aşa dar, Statul — în orice stare a civilizaţiei — este prevăzut cu puterea de a-şi reglementà instituţiunile, pentrucă tot el e încărcat cu răspunderea acordurilor sociale. Dar, am arătat deopotrivă, că nici tratatul de pace dela Trianon nu conţine vre-o dispoziţie care să consacre 2) o restricţie pentru Statul român şi un privilegiu excepţional pentru proprietatea optanţilor.

Deaceia, cu drept cuvânt, domnul profesor N. Titulescu, îşi exprimà uimirea înaintea Consiliului Societăţii Naţiunilor, adunat 3) în sesiunea 1923 zicând:

„Teza guvernului ungur înseamnă să pretinzi că tratatele de pace ar fi schimbat noua hartă a Europei în fortăreaţă de drepturi private intangibile, cari ar fi în viitor şi pentru totdeauna în raport cu Statele suverane, ceiace au fost cândvă, în Evul Mediu, numai, fiefurile seniorilor faţa de rege".

Deaceia, d-nul Titulescu arată care este — într'adevăr — sensul articolului 63 al tratatului, spunând că el nu *puteà* să treacà o servitute statului român, scoţând regimul proprietăţii optan-

---

1) F. de Louter, *op. cit.*, pag. 318.

2) Vezi Secţiunea I, sub acest Titlu.

3) V. *Journal Officiel de la Société des Nations*, Session du Conseil, 1923, *procesele verbale; idem, Resamé mensuel des travaux de la Société des Nations*, 1923.

www.dacoromanica.ro

ților din regulele comune ale dreptului internațional.

Tratatul dela Trianon, spuneà domnia-sa, a voit să menție o regulă care e de drept comun de mult, în toate tratatele internaționale: prelungirea toleranții internaționale față de streini, permițându-le să fie proprietari, garantând pe optanți în contra unei confiscări a bunurilor... Dar, dreptul de proprietate poate fi modificat ulterior de Statul suveran... Tratatul nu a putut să creieze în România insuli de proprietate individuală, pe cari legea română nu le mai puteà atinge de-alungul vremii, fără sancțiuni internaționale". Cu o eloquență impresionantă, domnia-sa indică anomalia unei construcții de proprietate *sui-generis,* ca aceia pretinsă de teza ungară că ar fi fost concepută la Trianon: proprietatea unui optant nu e nici ca a unui strein în România, nici ca a unui ungur în Ungaria.

„Nimic asemănător cu proprietatea unui optant ungur. Acesta are un tratat, care, luând în considerare situația dela un moment dat, îi fixează dreptul său pentru *eternitate.* Și cum un optant ungur este prin definiție un supus ungur, care trăiește în Ungaria, el nu suferă nici exproprierea legii ungare, fiindcă are imobilele dincolo de frontieră, în România, și nici pe exproprierea românească, fiindcă e protejat de un tratat.

Reprezentantul nostru învederà că legea agrară română este o mare reformă socială, cu un trecut de neînlăturat; că exproprierea a fost o dispoziție legală, care izbește orice proprietate de pe

www.dacoromanica.ro

teritoriul Statului român; în sfârşit, că ea s'a aplicat în afară de condiţia juridică a proprietarului, astfel că a izbit în mod egal pe optanţi, ca şi pe supuşii români. Domnia-Sa insistà asupra oportunităţii legii agrare, spunând că este o reformă socială atât de importantă şi de vitală, încât punea în cumpănă însăşi existenţa Statului român.

Contele Apponny a propus atunci să se supună diferendul Curţii Superioare de Justiţie dela Haga, lucru la care d-nul nimistru Titulescu s'a opus, şi — desigur — cu drept cuvânt.

SECŢIUNEA IV

Diferendul Româno-Ungar şi Curtea dela Haga.

Mai întâiu, am arătat că însăşi organizarea internaţională post-belică, sprijinită pe două instituţii de seamă, Societatea Naţiunilor şi Curtea dela Haga, nu înseamnă abolirea suveranităţii Statelor, ci tocmai întărirea ei; cu alte cuvinte, că, deşi Societatea Naţiunilor exercită un control comun şi solidar al relaţiunilor pacifice dintre State, tot de membrii săi, aceasta nu înseamnă amestecul ei în trebile interioare. Am pomenit de acel „domeniu rezervat” al fiecărui membru din Societate; şi amintim aliniatul 8 al art. 15:

„Dacă una din părţi pretinde şi dacă *Consiliul* recunoaşte că diferendul atinge o chestiune pe care dreptul internaţional o lasă la competinţa

www.dacoromanica.ro

exclusivă a acestei părţi, Consiliul va constatà aceasta printr'un raport, fără a recomandà însă vre-o soluţie".

Cu alte cuvinte, Societatea Naţiunilor respectă dispoziţiunile interioare, cari poartă asupra existenţii Statului, pentrucă atingerea lor ar periclità însăşi existenţa organizării Comunităţei internaţionale.

Ori reforma agrară, mai ales în situaţia noastră, prezintă toate elementele unei chestiuni interioare.

Aşa dar Consiliul Societăţii Naţiunilor este *singurul* care poate *judecà* întrucât diferendul poartă, sau nu, asupra unei chestiuni de competenţa exclusivă a Statului, şi dacă da, atunci Consiliul îşi declină competenţa.

Dar, Curtea dela Haga are ea această prerogativă? Mai întâiu, trebuie să amintim textul articolului 14 al Pactului:

„Această Curte va fi competentă să judece toate diferendele *cu caracter internaţional*, ce părţile i le *vor supune*. Ea va dà, deasemenea, avize consultative asupra oricărui diferend sau oricărui punct ce va fi adus înaintea ei de către adunare".

Aşa dar, Competenţa Curţii de Justiţie dela Haga este: *contencioasă* (judiciară) şi *consultativă*, dar în ambele cazuri ea este subordonată, de consimţământul părţilor, libere să o recunoască, sau nu.

In principiu arbitrajul este liber, neimpus. El devine, însă obligator ori de câte ori o convenţie sau un tratat, anticipând posibilitatea diferendelor, prevede expres că parţile recunosc compe-

www.dacoromanica.ro

tența Curții pentru judecarea lor; de exemplu: diferendele de muncă, de comunicații, etc., cari au fost trecute prin ultimele tratate ale Curții dela Haga.

Cu alte cuvinte, și în acest caz, competența Curții este tot *compromisorie*, pentrucă părțile s'au angajat prin tratat să-i supună eventualele litigii, ipoteză în care reclamantul adresează o cerere, citând înaintea instanței pe Statul pârît, care e *obligat* să se prezinte, putând la ne-urmare să fie judecat în lipsă. Nu aceasta e ipoteza noastră, nefiind vorba de un tratat care să fii prevăzut competența Curții dela Haga în diferendul româno-ungar.

Să vedem acum cum operează Curtea în ipoteza cealaltă, adică în calitate de jurisdicția contencioasă *voluntară*. Pentruca sa poată ajunge un diferend înaintea Curții dela Haga, trebuie mai întâiu ca ambele părți să fi *voit*, adica să-și fi consfințit într'un compromis dorința de a fi judecate de această Curte.

Așa dar, în orice situație ne-am aflà, arbitrajul Curții dela Haga, ca orice jurisdicție internațională este și rămâne compromisor, lăsat la voința părților.

Ori, firește, că reazemul tezei române fiind o puternică pârghie de dreptate socială, la a cărei realizare guvernul român reflectase îndeajuns, d-nul Titulescu a refuzat să primească arbitrajul Curții dela Haga, spunând:

„E vorba aci de o dispoziție constituționala de ordin abstract? Nu!... E vorba de un Stat care reprezintă milioane de țărani, de un Stat care e

www.dacoromanica.ro

totalul a milioane de mici interese individuale, de proprietari și contribuabili.

Vreți ca un arbitru să poată decide că ceeace țăranul posedă, nu posedă cu titlu definitiv, și că poate va fi ținut mâine să restitue o parte din pământul pe care-l deține astăzi, sau că-și va păstrà pământul platind daune mari, în aur. Dar, atunci prețul fixat de legea agrară ar fi susceptibil de o sporire în urma unui asemenea aranjament?"

D-nul profesor Titulescu prezentà refuzul de a se supune deciziunii Curții dela Haga ca pe o problemă psichologică, dar ea este și o amenintare a existenții Statului Român. Ori, deși respectul pentru Curtea dela Haga este constant, totuși, o problemă ca aceasta nici nu trebuie să fie pusă într'o nouă discuție atunci când — conform pactului — consiliul este cel dintâiu chemat să o videze. Intr'adevăr, spre deosebire de Curtea dela Haga, care este învestită cu putere de arbitraj judiciar, scăpând de sub controlul ei chestiunile politice, firește că cel chemat să statueze asupra lor, nu poate fi decât consiliul Societății Națiunilor, care este nu numai o instanță jurisdicțională ci — în acelaș timp — și un aparat politic de guvernare pacifică.

Dealtfel, incompetența Curții în chestiunile politice și competența exclusiva a Consiliului pentru aceste diferende, a format obiectul nu numai al părerii doctrinarilor [1]), dar și al discuțiunilor Consiliului Societății, care o crease.

1) Vezi O. Hoijer, *La Solution pacifiques des litiges internationaux* și *Le Pacte de la Soc. Nations;* N. Politis, *La Justice Internationale* pag.157; *Les Nouvelles Tendances du Droit International*, pag.170.

www.dacoromanica.ro

„Curtea nu e un corp politic zicea domnul Salandra, reprezentantului Statelor Unite şi juriştii cari o compun, statuiază ca magistraţi..." A trimite Curţii chestiunile *politice* este a-i atribui *o competenţă pe care nu i-o conferă statutul.*

Deasemenea, Lordul Robert Cecil, obiectivul reprezentant al Angliei la Societate, spunea: „Curtea *n'a fost instituită ca să tranşeze chestiunile politice*"; ea ramâne un organizm judiciar, caruia îi scapa controlul afacerilor cu o latură politica, acestea aparţinând numai „Consiliului, singurul judecator în materie"[1])

Chiar presupunând ca litigiul ar fi ajuns sa fie judecat de Curtea dela Haga, aceasta n'ar fi putut sa intre in cerceta ea fondului diferendului, decâ dupa ce în prealabil s a ocup t daca afacce ea este, sau nu, de domeniu in ern, adică dacă după principiile dreptului internaţional, probl ma nu e lasată la competinţa exclusiva a Statului [2]).

Acest mod de apreciere a fost consfinţit şi de Curte, prin decizia din 4 Octombrie 1922, purtand asup a unui diferend franco-englez asupra naţionalitaţii, cand in urma cererii părţilor, a judecat mai intaiu dacă afacerea nu aparţine domeniului interior al Statului. Dar aci se aplica şi principiile generale în materie de arbitraj.

Este ştiut ca în urma discuţiilor dela Bruxelles din 1920, cu prilejul alcătuirii Statului Curţii,

1) *Journal Officiel* 1923, proc. verb. ale Consiliului 26-a Sesiune.
2) Aceasta conform art. 15, al. 8 al Pactului.

www.dacoromanica.ro

s'a admis punctul de vedere al d-nului Léon Bourgeois, raportorul, după care părţile unui diferend au alegerea între procedura arbitrală judiciară şi concilierea înaintea Consiliului Societăţii Naţiunii.

Dealtfel, însuşi articolul 12 ,pe temeiul căruia a fost sesizată Societatea Naţiunilor, spune: „Toţi membrii Societăţii convin că dacă se iveşte între ei un diferend susceptibil, să aducă o ruptură, îl vor supune fie procedurii arbitrului, *fie examinării consiliului*. Ei mai convin că în niciun caz nu trebuie să recurgă la războiu înainte de expirarea unui termen de 3 luni dela darea sentinţei arbitrilor, sau după *raportul Consiliului...*"

„Când va fi susceptibilă de arbitraj o afacere?, se întreabă Fauchille 1), şi când va face — dimpotrivă— obiectul unui examen al Consiliului?" După art. 13, *avizul* părţilor va decide; părţile interesate, au libertatea de *a spune ele înşile dacă consideră* litigiul ca arbitral, sau nu. Dacă ele nu ajung să se înţeleagă asupra acestui lucru, *diferendul va fi adus înaintea Consiliului*.

Aşa fiind, uşor se poate vedeà că ceeace s'a urmărit, a fost soluţionarea pacifică, părţile având *să aleagă* între sentinţa arbitrului şi soluţia politică, pentru care au venit înaintea Consiliului 2); ori, în speţă, afacerea fiind esenţialmente politică, fireşte că competenţa acestuia e categorică.

1) Vezi P. Fauchille *op. cit.*, tom. I, partea III, *paix*, pag. 635.

2) Vezi in acelaş sens, comentarea domnului Olof Hoijer sub art. 14, în *Le pacte de la Société des Nations*, pag. 238.

www.dacoromanica.ro

Când ne vom ocupà de principiul interpretării tratatelor, vom vedeà că necesitatea rezolvorii diferendului româno-ungar de către Consiliu, este cu atât mai imperioasă, cu cât caracterul său de instrument pacific, având la dispoziție și mijloace juridice, îi dau o întâietate specială în litigii de acest fel.

Prin urmare, punctul de vedere român, admițând competința Consiliului, cel dintâiu învestit cu dreptul de a judecà dacă un diferend aparține, sau nu, domeniului domestic al Statului, înlăturà prin aceasta și punerea suveranității române sub un control nejustificat și întârzierea inerentă ducerii litigiului înaintea Curții.

Atunci, s'a enunțat ideia de a se cere *avizul* Curții dela Haga, la care d-nul Titulescu iarăși s'a opus.

Prerogativa acordată Curții de a fi organul consultativ al Consiliului sau a Adunării Societății Națiunilor este și ea tot *compromisorie*, adică Statele în litigiu pot să se opună la aceasta.

Iar, dacă Consiliul ar nesocotì acest principiu, Curtea nu poate luà în considerare o problema în lipsa uneia dintre părți, arbitrajul fiind — conform Statului întotdeauna *facultativ*, dacă un tratat nu a decis altfel între părți. Acest mod de a vedeà al Curții a fost consacrat prin decizia din 3 Iulie 1923, cu prilejul unei cereri de aviz a Consiliului Societății: „Articolele 10 și 11 ale tratatului de pace între Finlanda și Rusia, semnat la Dorpat în 1920 ca și declarația delegației ruse anexată, purtând asupra autonomiei Ca-

www.dacoromanica.ro

meliei orientale, constituiesc ele engajamente de ordin internațional obligând Rusia fața de Finlanda la executarea dispozițiilor ce cuprind?"

Consiliul voià să știe dacă masurile luate de guvernul rus fac parte dintre cele rezervate competinții exclusive a Statului. Dar, Rusia a refuzat să participe la formele procedurale cerute pentru darea avizului; atunci Curtea dela Haga fiind lipsita de informațiile cari presupun consimțatul și aderarea la arbitraj a parților, *a refuzat* să-si deà avizul Motivarea acestui refuz este ca ea aplica un principiu de bază al dreptului internațional: independența Statelor. Nimeni nu e obligat spun consid rentele sá-si supuna diferendele sale cu alții la mediat'u e, rbitraj, au o alta procedură de soluție pacifi a 1); lips consímțamantului lipsește Curtea de dreptul de a statuà, chiar și pe cale de aviz, asupra litigiului.

In afară de aceasta, procedura pentru aviz fiind aceiași, ca și pentru orice afacere contencioasa, Curtea dela Haga însemnà să ia în discutie mai întâiu daca e vorba de competința exclusiva a Statului român, lucru pe care îl puteà face di ect, și Consliiul, fãra sa mai prilejuiasca o întârziere, menita sa rascolească spiritele în România.

Pentru aceste motive d nul Titulescu a r fuzat atat arbitrajul, cât și consultarea Curtii de Justiție 2).

1) Vezi și Bustamente, *La Cour Permanente de justice*, pag. 269.

2) Soci ta ea Națiunilor, în afară de principiul categoric că orice arbitraj e compromisor, n'ci n'ar fi putut trece peste opunerea delegatului României, întrucât deciziunea trebuia luată cu majoritate de voturi, presup inând chiar că n'ar fi cazul de unanimitate.

www.dacoromanica.ro

Dar, să presupunem că litigiul aveà să fie dedus — cu consimțământul României — înaintea acestei Curți; că ea aveà să statueze dacă tratatul dela Trianon — oprind lichidarea — permiteà totuși, exproprierea.

Care erà punctul ei de vedere, pe care l-a și afirmat mai târziu, cu prilejul unui litigiu germano-polonez?

Vom vedeà — cu prilejul cercetării diferendului înaintea Tribunalului Arbitral — întreaga speță si modul cum a fost soluționată de Curte. Deocamdată, menționăm că în avizul No. 7 din 1926 se spune: „Măsurile interzise [1]) sunt numai acelea pe care dreptul internațional *comun* nu le permite să fie luate față de streini; *exproprierea pentru utilitate publică*, lichidarea judiciară și actele asemănătoare *nu sunt oprite de convențiune* [2]).

Așa dar, Curtea, cercetând care este sensul restrictiv al unei lichidări de bunuri, a admis că în ce privește *exproprierea pentru utilitate publica*, aceasta nu poate fi împiedicată în fața proprietății streinilor.

Iată dar cauza românească judecată de Curtea dela Haga.

In fața refuzului României de a supune diferendul acestei Curți, Consiliul Societății Națiunilor decide să amâne afacerea până la o altă sesiune, cu îndemnul ca — între timp — părțile să încerce

1) Vom vedeà că textul pe care se intemeia diferendul este mult mai restrictiv decât tratatul dela Trianon.

2) *Recueil* 1926, pag. 32; vezi și *Reclamations...* pag. 54.

www.dacoromanica.ro

o înțelegere; în acest scop — prin rezoluția dela 23 Aprilie, el însărcinează pe raportorul chestiunii, ambasadorul Japoniei, Contele Adatci, sa alcătuiască bazele viitoarei deliberari, însărcinându-l să patroneze încercarea de acord pe care părtile o vor face până atunci 1).

1) Vezi *Journal Officiel* 1923, procesele verbale ale Consiliului

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

NEGOCIERILE ŞI ACORDUL DELA BRUXELLES

Ne vom ocupà în acest capitol de tratativele urmate la Bruxelles, în vederea realizării unei înţelegeri; de modul cum s'au desfăşurat şi de urmările lor, statornicind în acelaş timp şi baza juridică a mandatului diplomatic.

SECŢIUNEA I

Acordul Bruxelles şi nerespectarea Ungariei.

La 27 Maiu 1923, se întâlnesc la Bruxelles, delegaţii României şi Ungariei sub mediaţiunea ambasadorului Adatchi, raportorul Consiliului, care îi convocase.

România este reprezentată prin d-nul N. Titulescu; Ungaria prin contele Csacky şi consilierul Gazjago; tratativele au loc la Palace-Hôtel, Bruxelles, în prezenţa domnilor: Adatchi; Van Hamel, directorul secţiei juridice a Societăţii Naţiunilor; Mantoux, directorul secţiei politice; Aca-

www.dacoromanica.ro

rets și Montenach, membrii ai secretariatului[1]).

Delegatul Ungariei, contele Csacky, erà investit cu *depline puteri*, ca și delegatul auxiliar

Intr'adevăr, iată textul lor:

„Subsemnatul ministru regal ungar al Justiției, însărcinat cu girarea Ministerului Afacerilor Streine, certific prin aceasta că guvernul regal al Ungariei a însărcinat pe Excelența Sa, Contele Emery de Csacky, fost ministru al afacerilor streine, în calitate de delegat și pe d-nul Ladislav Gazjago, consilier ministerial la Ministerul afacerilor streine, în calitate de delegat auxiliar, *de a reprezentà* Regatul Ungariei la negocierile ce vor fi angajate cu privire la exproprierea bunurilor imobiliare ale optanților unguri, la 26 Maiu, anul curent, la Bruxelles, între Regatul Ungariei și Regatul României.

Delegații mai sus menționați, *sunt investiți cu depline puteri de a tratà și semnà*, în numele guvernului regal ungur, stipulațiile Convenției ce s'ar încheià".

Așa dar, delegații Ungariei aveau *depline puteri*. Vom vedeà însemnătatea lucrului.

Discuțiile încep, luându-se ca bază reclamația Ungariei depusa la Societatea Națiunilor, iar ca metodă fiecare punct al ei, pe rând. Dupa încheierea lor se redactează o dare de seamă a lucrarilor și a *acordului* la care s'a ajuns asupra principalelor probleme ale litigiului, proces-verbal care

---

1) Vezi *Reclamations*, pag. 44 și 134.

www.dacoromanica.ro

e semnat de reprezentanții Ungariei, în semn de aprobare.

Cea dintâiu chestiune a reclamației ungare, cea mai importantă, este tranșată prin acordul comun al părților. Cererea Ungariei solicită Consiliul Societății Națiunilor să declare „incompatibilitatea" legii agrare române cu dispozițiile tratatului Trianon, cari ar fi dat dreptul optanților să păstreze bunurile imobiliare în teritoriile alipite României.

Am arătat că dreptul acesta nu puteà însemnà decât scoaterea proprietății optanților de sub regimul de confiscare și lichidare, întronat de dreptul comun internațional în forma lui ultimă și de spiritul tratatelor de pace, această *concesiune* făcându-se cu scop de a-i înlesnì Ungariei achitarea reparațiilor de războiu la care s'a obligat prin tratatul dela Trianon. Deasemenea, am prezentat unanimitatea doctrinei și jurisprudenței care lasă regimul proprietății streinilor sub puterea legii locului, adică proprietatea acestora poate fi izbită de expropriere. In asemenea condiții, desigur ca legea de expropriere română, care atinge proprietatea optanților, independent de calitatea juridică a titularului, este în perfect acord cu tractatul dela Trianon.

Primul punct al acordului dela Bruxelles, purtând asupra pretinsei incompatibilități de care am vorbit mai sus, se închee sub semnătura tuturor părților:

...„Este admis și *reprezentanții unguri nu o contestă că tratatul nu se opune la o expropriere*

www.dacoromanica.ro

de bunuri ale optanţilor, pentru cauză de utilitate publică, aci intrând şi necesităţile sociale *ale unei reforme agrare*" 1).

Aşa dar, delegaţii Ungariei au *recunoscut* că sensul tratatului dela Trianon nu prohibeşte atingerea proprietăţii optanţilor printr'o reformă agrară. Cu alte cuvinte, delegaţii Ungariei, sub proprie semnătură, interpretează tratatul astfel, încât legea română nu numai că nu e o violare a lui, ci — mai mult — ea intră perfect în cadrul legal al prevederilor contractuale.

Asupra celui de al doilea cap de cerere, care voià o retribuţie de expropriere specială pentru optanţi — nu s'a putut ajunge la o înţelegere, fiindcă — cum bine constată d-nul Titulescu — aceasta echivalà tot cu un privilegiu, pus sub o altă formă. Legea română nu puteà prevede doua moduri de despăgubire: unul pentru cetăţenii români, altul pentru cei ungari. Dar, nici guvernul nu puteà răsturnà o lege acordând un preţ de expropriere diferit, mai ales că dispoziţiunile legii agrare se înserează între timp în Constituţia românească din 23 Martie 1923; şi ea nu puteà fi violată în niciun mod 2). Pe de altă parte a recunoaşte că tratatul lasă dreptul de expropriere Statului român, *ipso facto,* înseamna a spune ca modalităţile de expropriere aparţin tot acestuia, conform regulei *lex rei sitae.*

Pe temeiul înţelegerilor dela Bruxelles — cari fixează principiul pozitiv că *exproprierea e com-*

1) Vezi încheierea dela Bruxelles.

2) Vezi articolul 131 din Constituţie.

www.dacoromanica.ro

patibilă cu tratatul, dar neînțelegându-se în privința prețului, acesta rămâneà să fie discutat apoi, în continuare, — Ambasadorul Adatchi își închee raportul și îl înaintează Societății Națiunilor, anexându-i și procesele verbale *semnate,* în cari — o repetăm — se spune:

„E admis, și reprezentantul ungar nu o contestă, că tratatul *nu se opune* la o *expropriere* a bunurilor optanților.

„E cazul să se observe și reprezentantul Ungariei nu o contestă, că perioada de absență cerută de legea română nu coincide cu termenul fixat de Tratat. Astfel, *n'a fost o imposibilitate legală* pentru optanți de a fi prezenți în teritoriile cedate în perioada cerută de legea agrară în Transilvania".

Alături de raport, d-nul Adatchi înaità și un proect de rezoluție, pentru Consiliul Societății, care trebuià să videze definitiv diferendul româno-ungar.

„Consiliul luând act de diferitele declarații cuprinse în procesul-verbal anexat la raportul reprezentantului Japoniei, speră că cele două guverne vor face tot posibilul pentruca chestiunea optanților să nu devină o cauza de turburarea raporturilor de bună vecinătate, dintre cele două țări;

El e convins ca guvernul ungar, după eforturile facute de o parte și de cealaltă, pentru a *înlăturà* orice *înțelegere* greșită cu privire la chestiunea optanților, se va străduì cât mai mult cu putință să liniștească spiritele resortisanților. Și că

www.dacoromanica.ro

guvernul român, în ce-l priveşte, credincios tratatelor şi principiului de justiţie pe care declara că l-a pus la baza legislaţiei sale agrare, va dovedì bunavoinţa sa faţă de interesele optanţilor unguri".

Intre timp, însă, se petrece un lucru, carè va trece desigur în istorie, cu toată aprecierea ce o merita.

La 12 August 1923, Ambasadorul Japoniei, d-nul Adatchi, primeşte o scrisoare dela ministrul de externe al Ungariei care, *negând* dreptul reprezentantului ungar la Bruxelles de a se semnà gvre-o înţelegere, spune că acesta „s'a lasat mânat sa parafeze o parte din textul rezoluţiei, în condiţii cari nu erau apte sa asigure o matură chibzuire, ceruta de un act extrem de serios" 1).

Guvernul Ungar trimite în acelaş timp Consiliului Societatii Natiunilor o întâmpinare:

„Guvernul Regal al Ungariei a aflat de acel raport la care a luat parte unul din cei doi delegati aí săi, în urma *esuarii* negocierilor cu reprezentantul Regatului României, raport elborat deasemenea la Bruxelles de domnii funtionari ai Societatii Natiunilor, pentru raportor, Excelenţa sa d-nul Adatchi..., în vederea *continuarii* discutiei înaintea Consiliului 2).

„Mai întâiu, reprezentantul nostru a luat parte aci cu *titlu particular exclusiv*".

Asemenea nesocotiri, desigur, că nu s'au po-

1) Vezi *Journal Clunet*, 1 27 pag. 848.
2) Vez' şi pledoaria documentală a domnului Rosental.

www.dacoromanica.ro

menit în analele politice, nici în vremea negocierilor lui Ramses III. A substitui reaua credința în metodele diplomatice, înseamnă nu numai a desființà diplomația, dar a răsturnà toată morala raporturilor internaționale. Ungaria dăduse reprezentantului ei *„depline puteri* de a tratà și semnà în numele guvernului ungar".

Vom vedeà în secțiunea II a acestui capitol, care este natura juridică a mandatului diplomatic și dacă e admisibilă o dezavuare. Pentru un moment asemanam atitudinea Ungariei cu purtarea fostului împărat Wilhelm, care considera tractatele drept „petice de hârtie bune de svârlit la coș". Numai că pentru această dispreţuire fostul Kaiser a fost pus sub „acuzaţie publica pentru ofensă suprema în contra moralei internaționale și a autorității sacre a tratatelor" 1).

Fata de aceasta atitudine a guvernului ungar, d-nul Adatchi trimite un nou memoriu Societații Națiunilor, intarind pe cel dintâiu:

„Departe de a fi eșuat, cum lasa sa se înțeleaga comunicarea ungara, discuțiunile cari, zile întregi au fost conduse la Bruxelles sub auspiciile d-lui Adatchi.., au dat anumite rezultate cari pot contribuì la soluționar a dificultaților pendinte între cele doua țari, constituind *puncte* asupra carora reprezentanții celor două guverne *au căzut de acord*".

...Punctul cardinal este că.. reprezentanții celor două părți, *perfect autorizați în acest sens..*, au ajuns *de comun acord la unele concluzii,* for-

1) Vezi art. 227 al tratatului dela Versailles.

www.dacoromanica.ro

mând baza cererii ungare... Aceste puncte de acord au fost recapitulate într'o dare de seamă care a obţinut *aprobarea* formală a părţilor.

In acelaş raport, ambasadorul Japoniei vestejeà atitudinea nesocotitoare a Ungariei.

„E clar — zice el — că activitatea Societăţii Naţiunilor, în vederea păstrării bunelor relaţii, ce le separă un diferend, ar devenì *imposibilă* dacă, *în contra oricărui uzaj internaţional*, delegaţii trimişi de părţi şi perfect autorizaţi de ele pentru a negocià sub auspiciile unui membru al Consiliului ar puteà fi în urmă dezavuaţi de guvern[1]).

După acestea, chestiunea ajunge să fie din nou discutată de Consiliul Societăţii Naţiunilor.

Atunci d-nul Adatchi explică toată desfăşurarea deliberărilor dela Bruxelles. Domnia-sa declară că Contele Csaky „erà într'o perfectă stare de judecată" şi că „a răspuns întotdeauna după o matură chibzuire, la toate chestiunile. El erà convins că in interesul ţării sale trebuià sa semneze şi a semnat. Toate expresiunile acestui document, cum am spus-o şi în expozeu, au fost examinate amănunţit de către cele două părţi, cari, natural, aveau libertatea să-i facă modificări..." că al doilea delegat n'as emnat şi el, pentrucă d-nul Gazjago a răspuns că nu mai e nevoie".

La discuţiunile Consiliului, în afară de d-nul Titulescu şi de contele Appony, au luat parte: lordul Robert Cecil, G. Hanotaux, reprezentantul Franţei şi Huymans[2]).

---

1) Vezi *Reclamations* etc., pag. 129 şi urm.

2) Vezi *Journal Officiel*, 1923, procesele verbale ale Şedinţelor Consiliului, pag. 885, 888, 1009 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Procesele verbale ale ședințelor, relatând deliberările, spun:

„Consiliul a ascultat expozeul celor petrecute la Bruxelles și Lordul Cecil crede că nu-i mai aparține Consiliului de a se îndoì că un acord a fost încheiat" ....ci „crede că un acord de acest fel trebuie respectat, dat fiind că Societatea Națiunilor se întemeiază pe respectul contractelor..." judecând și puterile cu care erà învestit delegatul ungar, Lordul Cecil crede că „Consiliul poate admite că acordul a fost acceptat de reprezentantul Ungariei și ar fi *extrem de regretabil ca Consiliul să nu se alăture la acest contract*".

Cu toată pledoaria Contelui Appony — care a încercat o diversiune îndemnând din nou să se trimită afacerea Curții dela Haga [2]) — rând, pe rând se asociază la propunerea lordului Robert Cecil: delegații Suediei, Franței, etc. Atunci d-nul Titulescu rostește un discurs memorabil, arătând că pentru guvernul român procesele verbale dela Bruxelles nu sunt o simplă tentativă de conciliere, ci un contract cu forță obligatorie. Discutând toate ipotezele adverse, repetând nejustificarea trimiterii diferendului la Haga, d-sa arată că Consiliul trebuie să țină seamă de înțelegerea dela Bruxelles, ca să nu oblige și pe România de a o negà.

După aceasta, Consiliul, mulțumind pentru „sprijinul devotat pe care eminentul reprezentant al Japoniei, l-a dat cercetării afacerii și e-

1) Asupra posibilităților unei asemenea recurgeri vezi secțiunea III a Capitolului anterior.

www.dacoromanica.ro

forturile de conciliere", își însușește propunerea de încheere a acestuia 1):

„Aprobând raportul cu toate anexele și luând act de diferitele declarații cuprinse în procesele verbale, speră cu guvernele celor două părți se vor strădui ca chestiunea optanților să nu provoace o rupere a raporturilor dintre Ungaria și România.

In numele guvernului român, d-nul ministru Titulescu a acceptat rezoluția, mulțumind că poate vedeà în „recunoașterea tezii noastre că declarațiunile făcute la Bruxelles au o valoare și nu sunt literă moartă. Această rezoluție *sancționează* acordul dela Bruxelles; astfel și toate chestiunile asupra cărora am ajuns la un aranjament, p in acest acord, se află rezolvate".

Reprezentantul Ungariei, însă, printr'o întampinare în procesul-verbal al ședinții, „își rezervă dreptul de a face ulterior toate demersurile permise de tratate și pactul Societații Națiunilor, cu scopul de a obține dreptatea pentru aceia pe cari are dreptul și datoria să-i reprezinte 2).

Astfel se sfârșește prima oară diferendul româno-ungar, dus înaintea Societății Națiunilor.

SECȚIUNEA II

Baza juridică a acordului Bruxelles. Natura juridică a mandatului diplomatic.

Am văzut în secțiunea precedentă ca la Bruxelles s'a încheiat un proces-verbal, admițând că

---

1) Vezi *supra*, raportul Adatchi.
2) *Idem*, vezi *Journal Officiel*, precitat.

www.dacoromanica.ro

„Tratatul nu se opune la o expropriere a bunurilor optanților unguri". Așa dar, punctul de plecare a fost tratatul dela Trianon. Se cuvine acum, să ne întrebăm care este baza juridică, natura acestui acord?

Vom răspunde că el este o convențiune de *interpretare* a tratatului de pace româno-ungar.

Intr'adevăr, formula „tratatul nu se opune..." ne învederează că printr'un acord al părților, s'a admis lămurirea, care purtà asupra unui punct pus în îndoială de una din părți.

Care este valoarea lui și întrucât este el valabil? Mai întâiu trebuie să amintim că tratatele sunt contracte politice încheiate între două suveranități, printr'o manifestare simultană de voință [1]).

Așa dar, structura juridică este aceiași ca și în dreptul privat: „Contractul este acordul între două sau mai multe persoane, spre a constituì sau a stinge între dânșii un raport juridic" [2]).

Deosebirea este numai în ce privește capacitatea subiectelor, suveranitatea, care dă și materiei elementul politico-social, spre deosebire de convențiile private.

Dupa cum o convențiune particulară poate cuprinde adesea clauze îndoelnice, echivoce, tot asemenea și un tratat poate să se preteze la neînțelegere.

1) Vezi Louter, *op. cit.*, pag. 463; Bonfils, *op. cit.*, § 792 și urm. Grotius *op. cit*, vol. II, p. 237. Heffter, *op. cit.*. § 82 și urm. F. de Martens *op. cit.*, vol. I, pag. 556. G. G. Meitani, *Curs* licență.

2) Vezi art. 942 cod. civ. rom.; 1101 cod. civ. francez; 1098 cod. civ it.

www.dacoromanica.ro

In domeniul privat „interpretațiunea contractelor se face după intențiunea comună a părților contracte". (art. 977 cod. civ. rom.). Dar, pe când în dreptul privat avem un judecător care să statueze asupra oricărei neînțelegeri, în dreptul internațional, situația este mult mai dificilă, căci aci: *Maximum interpretationis juridicae mysterium*.

Aci neexistând judecătorul apreciator, interpretarea se face numai de contractanți prin organele lor.

Curtea de Casație franceză, printr'o decizie din 13 August 1920 a statuat[1]): „Când e vorba de o convențiune diplomatică, constituind un act dela guvernământ la guvernământ, ea nu poate fi interpretată decât de însăși guvernele".

Rațiunea ne-o arată toți autorii de drept internațional, dela Grotius până la Fauchille. Acesta consideră principiul ca evident; „nimeni nu poate știi mai bine decât contractanții să explice care le-a fost voința. Ele singure au dreptul..."

„Această interperetare plurilaterală a semnatarilor, are într'adevăr, un caracter oficial și *face parte din forța obligatorie* a actului la care se încorporează: orice tratat având la baza sa un acord de voințe, nu s'ar puteà concepe că acest acord ar puteà fi modificat prin voința unilaterală a puterilor contractante". Acelaș principiu îl consfințesc toți internaționaliștii.

Inainte de a vedeà care este modalitatea acestei

---

1) Vezi Fauchille, *op. cit.*, tom. I, partea III, pag. 374.

www.dacoromanica.ro

interpretări ,se cuvine să ne întrebăm prin cine se face o asemenea operaţie.

Atât unanimitatea doctrinei, cât şi practica, admit că interpretarea se face prin delegaţii guvernului regulat învestiţi cu puteri.

Este ştiut că competenţa delegaţilor internaţionali este sau generală sau specială. Este generală pentru trimişii ordinari şi este specială pentru cei extraordinari: prima competinţă poate fi asimilată cu a procuratorului general din ordina privată; cea de-a doua, cu a mandatarului special, pentru o cauză determinantă.

După cum în dreptul privat mandatarul special are o putere determinată de voinţa mandantului, tot astfel trimisul extraordinar îşi deţine puterile dintr'un *act scris*, care ià numele de *depline puteri*, când acordă drepturile mai largi.

Care este cazul nostru.

Am citat în întregime textul *deplinelor puteri*, cu cari au fost învestiţi delegaţii unguri la Bruxelles. Amintim sfârşitul:

„Delegaţii sus menţionaţi sunt învestiţi cu depline puteri *de a tratà şi de a semnà* în numele guvernului regal ungar, stipulaţiile Convenţiei ce s'ar încheià".

Aşa dar, depline drepturi de a tratà şi încheià o convenţiune.

Ori, este generalmente admis că — după cum spuneà Wicqefort 1) — „deplinele puteri nu pot fi limitate şi nici nu ar trebuì să se ţină seamă

1) V. Wicquefort, *L'Ambassadeur et ses fonctions.*

www.dacoromanica.ro

nici de instrucții, caci dacă ar fi condiționate n'ar mai fi depline puteri".

Inainte de a cercetà care este consecința acestui principiu, convine să ne întrebăm în prealabil, care este natura juridică a mandatului diplomatic?

Quasi unanimitatea doctrinei admite ca structura juridica a mandatului diplomatic și a deplinelor puteri, în special, este aceia a mandatului din dreptul comun: mandatul civil.

Recunoaștem că unii au emis ideia analogiei cu *gestiunea de afaceri,* deci cu un quasi contract· dar, aceasta teorie, născuta numai din ispita originalității, a căzut repede pentruca pornea dela o baza falsă. Intr'adevar, quasi contractul presupune necunostința titularului dreptului (art 978 cod. civ.), pe când deplinele puteri si mandatul diplomatic în general nu iau naștere deca printr'un act formal al mandantelui, Statul.

Mandatul în dreptul civil este un contract in puterea caruia o persoană se obligă sa faca ceva pe seama unei alte persoane, dela care a primit însarcinarea (art. 1532 cod. civ. rom.; art. 1984 cod. civ. francez).

La fel, deplinele puteri sunt o însarcinare contractuală, prin care trimisul diplomatic se obliga sa facă ceva în seama Statului (mandant).

Așa dar, regulele cari reglementează regimul contractual al mandatului privat își vor află aplicațiunea și în dreptul internațional.

Cu alte vorbe, un mandat poate fi izbit pentru vițiile de consimțământ, eroare, dol sau violența

www.dacoromanica.ro

Dar numai rareori s'au întâmplat asemenea cazuri în domeniul dreptului internațional. Așa Napolen I a silit pe regele Spaniei, în 1807, să semneze un tratat.

In principiu, însă, mecanismul mandatului internațional fiind supus unui multiplu control, el nu mai poate fi susceptibil de infectare pentru viții.

„Instrucțiile date mandatarului, vigilența puterilor, interesul unei națiuni întregi, atenția miniștrilor publici în permanentă veghe — zice prof. G. Bry — *nu permit niciodata* să se presupuna ca negociatorul ar fi putut să se lase ușor înșelat'' 1).

Ori, în speța noastră, guvernul ungar n'a negat niciodata mandatul dealtfel nici nu puteà, el fiind scris și parafat legal.

Deasemenea mărturia celor cari au luat parte la acordul dela Bruxelles, învedereaza deplinătatea judecății și maturitatea libera a hotărîrii delegatului ungur. Așa dar, din acest punct de vedere, mandatul ramâne valabil, cu atât mai mult, cu cât o parte din rezoluție a fost scrisă de însași mâna mandatarului.

Dar, când mai poate fi izbit de nevalabilitate un mandat? Atunci când el depașește limitele drepturilor ce i-au fost încredintate.

Articolul 1546 cod. civ. român (1998 francez), zice: „Mandantul este obligat a îndeplinì obligațiunile contractate de mandatar în limitele puterilor date....''

1) Vezi G. Bry, *Precis de Droit International*, pag. 400.

www.dacoromanica.ro

Este acesta cazul nostru? Nu.

Delegatul Ungariei, contele Czacky erà învestit cu *depline puteri* de a tratà şi de a semnà stipulaţiile convenite ce s'ar încheià.

Incheind acordul care admite că exproprierea română nu este incompatibilă cu tratatul dela Trianon, el nu a făcut decât să uzeze de drepturile ce-i fuseseră conferite. Iată dar că mandantele nu poate opune excepţia depăşirii limitelor contractului, contele Czacky nefăcând decât să exercite dreptul încredinţat.

Dar, să presupunem — prin absurd — că delegatul Ungariei şi-a depăşit... deplinele puteri, cari îi fuseseră întovărăşite (?) de anumite instrucţii.

Cui prodest? Aci nu mai e vorba de interesele particulare a două persoane, nici de raportul juridic susceptibil de control judecătoresc, ci de interesele superioare a două suveranităţi, cari îşi sunt ele înşile judecători. A nimicì acordurile internaţionale, pentru motive neserioase de invalabilitatea mandatului, înseamnă a intronà în raporturile internaţionale reaua credinţă, nimicind singura pârghie a diplomaţiei.

„Cu bună credinţă reciprocă şi o dorinţă sinceră de aranjament, guvernele sunt întotdeauna în stare de a-şi regulà amiabil diferendele pe calea discretă şi calificată a diplomaţiei" — zice Olof Hoijer[1]).

Şi din contră — adăogăm noi, a substituì bunei credinţe arbitrariul, este a răsturnà întreaga moralitate a raporturilor dintre State.

1) V. Olof Hoijer, *op. cit.* pag. 216.

www.dacoromanica.ro

„A separà[2]) politica de morală, este a recunnoaşte omului de Stat, că poate să se conduca după reguli amorale, cu singura preocupare a succesului. Este a face din diplomaţie *un cod ipocrit de crime,* a cărui regulă supremă ar fi reuşita, pentru care nu e nevoie decât de adresă şi de forţă".

Deaceia doctrina şi practica admit că „depăşirea limitelor instrucţiilor date unui delegat, n'are consecinţe *de cât pentru ambasadorul* însuşi, dar *nu nimiceşte întru nimic actele săvârşite de el*[3]).

Istoria ne spune ca la pacea dela Versailles din 1783, contele d'Aranda, ambasadorul Spaniei, a cedat Angliei Gibraltarul, în schimbul Floridei, facând aceasta *în contra* instrucţiilor sale. Protestarea Spaniei n'a putut schimbà nimic.

Aşa dar, o repetam, în niciun caz nu poate fi izbit de nevaliditate acordul încheiat de reprezentantul ungur, el urmând în totul limitele mandatului său.

Acţiunea Ungariei de a-l dezavurà este asemanatoare cu aceia a unui justiţiabil, care, după ce a dat procură perfectă de reprezentare unui avocat, dar din nefericire s'a pierdut procesul, ar venì în urmă să spună: „Nu! Eu nu ţi-am dat mandat decât ca să-l câştigi..."

Dar, ceiace interesează mai ales, este transformarea în *obligatorie* şi *definitivă* a încheerii dela Bruxelles.

---

1) *Idem Solution pacifique,* pag. 17.

2) Vezi Louter, *op. cit,* vol. II pag. 33. Vezi şi de Martens, *Precis du Droit des Gens,* vol. I, § 48

www.dacoromanica.ro

Inainte de a cercetà toate ipotezele posibile în materie, amintim că la Bruxelles nu s'a făcut un tratat nou, ci numai *interpretarea* aceluia dela Trianon.

Cari sunt modalitățile realizării unei asemenea interpretațiuni?

Recunoaștem că uneori interpretarea se poate face și printr'un tratat nou; dar aceasta se întâmplă foarte rar, și în cazuri când stipulațiile unui tratat periclitează ordinea suveranității sau când tratatul inițial stipulà o clauză oarecum suspensivă. Așa a fost cazul tratatului franco-englez din 11 August 1870, care a reglementat neutratralitatea Belgiei, asigurată încă dela 1831.

Și tot astfel, conferința dela Paris din 22 Maiu 1858 a „interpretat" tractatul dela Paris, pe când în realitate voià să reglementeze ordina în Principate, cari între timp își schimbaseră așezămintele.

In generalitatea cazurilor, însă, nu se pune în discuție ca bază, decât vechiul tratat, care trebuie să rămâna în ființă. Interpretarea nu este născătoare de drepturi, ci ea reglementează numai execuțiunea lor.

Modalitatea cea mai frequentă a interpretărilor este o declarație. Așa a făcut Franța și Italia [1]) la 16 Iulie 1873, pentru interpretarea unui tratat din 1870. Dar, interpretări s'au făcut și prin telegrame între guverne, sau prin protocoale-anexe.

Astfel, la 9 August 1870, marchizul de Lavalette, ambasadorul Franței la Londra, prezentà

1) V. Louter, *op. cit.*, vol. I, pag. 497 și Bonfils, *op. cit*, tom. I, partea III, pag. 374.

www.dacoromanica.ro

o telegramă adresată Lordului Granville, interpretând tratatul de garanția asigurării Belgiei; și tot așa, la 1904, printr'un protocol alăturat convenției franco-italiene de muncă s'au interpretat clauzele acesteia.

Așa dar, principiul este că guvernele interpretează; modalitatea, pe care și-o aleg ele: declarație, telegramă, etc.

Acum convine să ne întrebăm: aceste interpretațiuni mai au nevoie să fie ratificate?

Noi răspundem prin negativa. Interpretațiunile — o repetăm — nu sunt constitutive de drepturi, reglementează numai exercițiul lor. Tratatul odată ratificat, interpretarea clauzelor ambigui aparține guvernului, fiindcă el este însărcinat cu executarea lor. Nici n'ar aveà vre-un sens necesitatea ratificării, pentrucă interpretarea nu este decât opera guvernului responsabil în general, față de parlament și a consimțământului reciproc al parților semnatare ale tratatului.

„Această interpretare plurilaterală a semnatarilor — zice Bonfils-Fauchille 1) — are, într'adevăr, un caracter oficial și face parte din *forța obligatorie* a actului însuși, la care s'a încorporat".

Intr'adevăr, ratificarea presupune un element nou, un raport juridic de sine stătător, ci nu o încadrare lămurită a voinței exprimate mai dinainte. Tratatul este contract; interpretațiunea este o modalitate a lui, făcând parte din executare. Dovadă că este așa, e cà ea devine obligatorie prin

1) V. Fauchille, *op. cit.* tom. I, partea III, pag. 373.

www.dacoromanica.ro

actul, prin tratatul la care s'a încorporat. Ea se naşte prin acordul părţilor, şi devine *obligatorie* din momentul manifestării voinţei, oricare i-ar fi forma. Pentrucă, după cum constată Heffter[1]), chiar pentru tratate, nici-o formă precisă nu este prescrisă pentru constatarea voinţei. „Ea există din moment ce una din părţi s'a angajat să facă ceva, cu intenţia de a se considerà legată prin acceptarea celeilalte şi când această acceptare e suficient constatată".

Dealtfel, regretatul Fauchille pune problema în proprii termeni, atunci când vorbeşte de ratificare: „... d) Nu se cere ratificarea pentru un acord care nu face decât să afirme un tratat precedent".

Faţă de aceste principii categorice, opiniunea contrară a prof. Barthelemy, enunţată înaintea Trib. Arb. Mixt [1]), rămâne o simplă invenţiune de circumstanţă.

Acordul dela Bruxelles satisface cu prisosinţa cerinţele valabilităţii, atât din punct de vedere al fondului, cât şi al formei. El rămâne *abligator* şi *definitiv*, constituind astăzi adevăratul sens al tratatului dela Trianon.

Dar, nu trebuie uitat că la interpretarea lui s'a asociat şi Consiliul Societăţii Naţiunilor. De-ar fi să negăm elementele de drept ale acestei interpretări, presupunând că Consiliul n'ar

1) Vezi Heffter, *op. cit.*, pag. 174.
2) V. Pledoaria în *Recueil* Lapradelle, vol. IV.

www.dacoromanica.ro

aveà căderea să o facă [2]) şi încă rămâne puterea şi dreptul de lămurire al părţilor contractante, la Trianon, constituind elementul fundamental al interpretării: intenţiunea părţilor. La aceasta trebuie adăogată şi semnificaţia lucrărilor pregătitoare, cari sunt în perfect acord cu interpretarea dela Bruxelles.

Interpretarea aceasta este dar definitivă şi obligatorie. Dar, să mergem atât de departe, încât să presupunem că acordul convenţional dela Bruxelles ar mai fi fost susceptibil de ratificare.

Nu socotim folositor să mai invocăm doctrina şi jurisprudenţa, cari au reglementat principiul ratificării.

Nici nu mai amintim interesanta discuţie datorită d-lui profesor G. G. Meitani, din parlamentul nostru de acum 6 ani, în calitatea d-sale de senator.

Toată doctrina admite că ratificarea e obligatorie, când reprezentantul statului nu şi-a depăşit puterile; iar unii au considerat că nici nu mai e necesară [1]). Puffendorf, Vattel [2]) de Martens, Heffter, Philimore, Blunschli, Klüber, Fauchille, deşi diferiţi în argumentări, consideră că semnarea protocolului definitiv, sau a unei încheeri

1) Această presupunere este numai o ipoteză de argumentare; pentru că nimeni nu se indoeşte de capacitatea de interpretare a Consiliului, care i-a dat dreptul să statueze în nenumărate ocazii: Diferendele: Insulele Aland; frontierele Polono-Lituaniene; afacerea Sileziei etc.

2) Vezi *Grotius, op. cit*, vol. II, cartea II, cap. XVII.

3) Vezi Vattel, *op. cit.*, c. II, cap. XII; Heffter *op. cit.*, cap. III — § 81; Bluntschli, *op. cit.* c. VI; Klüber, *Droit des Gens modernes* cap. II No. 142.

www.dacoromanica.ro

a tratatului de către reprezentanții legali și normali ai unui Stat îl *obligă* pe acesta; și că numai stipularea *expresă* a ratificării poate să o mai facă necesară; din contră, refuzul ei de către un stat este un ultragiu al convenienţelor și moralei internaționale, o violare a legăturilor de prietenie dintre state și poate provocà nu numai ruperea relațiunilor, dar însăși războiul.

Chiar și aceia cari socotesc necesară ratificarea, cum sunt[3]) Holtzendorf, P. Fiore, Calvo, Despagnet și Pillet, consideră că ratificarea este o obligație morală categorică și refuzul, nu numai că el ar rupe ordina obiceiurilor internaționale, dar ar aveà drept efect izolarea statului care practică asemenea procedee arbitrare.

Refuzul ratificării nu e admisibil, decât cum am văzut la cercetarea mandatului — pentru vitii de consimțământ și depășirea puterilor — cu alte cuvinte, regulile de nevalabilitatea mandatului pe cari le-am văzut dejà, vor fi singurele aplicabile. Bineînțeles că numai în cazuri de depășirea puterilor și anume când aceasta se poate perfect *dovedì*, numai atunci va fi cazul să se invoace o neratificare. Fauchille mai admite refuzul: când a dispărut obiectul tratatului; când e o imposibilitate fizică de executare, etc., adăogând: „Refuzul unui Stat de a ratificà este desigur inadmi-

1) Vezi von Holtzendorf, *Handbuch des Wölkerrechts*, t. III, cap. II § 3; P. Fiore, *op. cit.*, p. 450 și urm.; Calvo, *op. cit*, pag. 656 și urm.; Pillet, *Cours*, pag. 140 și urm. P. Vexler, *De l'obligation de ratifier les traités* pag. 148. Bonfils-Fauchille v, I, p. III, pag. 330. Pillet, *La Guerre et le Droit*, pag. 138 și urm.

www.dacoromanica.ro

sibil, mai ales dacă e datorit unui fapt sau unei greşeli a statului însuşi, care l-a emis". (pag. 330).

„A refuză ratificarea unui tratat — zicea prof Pillet la cursul său — este a aduce atingere creditului său; mai multe refuzuri succesive ar împiedică să se mai trateze cu Statul care le-a opus şi aceasta mai ales pentrucă suveranul are astăzi multe mijloace de a urmări negocierile angajate Dacă dispoziţiile adoptate nu-i convin, el nu va aşteptă — pentru a-şi arătă dezaprobarea — momentul ratificării".

Intr'adevăr, negocierile diplomatice se desfăşoară azi cu liniştea şi perfecţiunea cea mai înaltă; iar reţele telegrafice leagă aproape instantaneu cu centrul orice manifestare de voinţă Ceiace nu convine unui stat poate fi oprit la vreme. A acceptà o condiţie şi a-i refuză apoi aplicaţiunea, este a întronà arbitrariul, care în nici-un caz nu mai poate fi suportat de mentalitatea publică de astăzi.

Căci, o repetăm, aci nu e vorba de concursul a două interese private, ci de echilibrul superior al statelor care se întemeiază pe respectul angajamentelor internaţionale.

Vorbind de valoarea unui tratat neratificat, profesorul Pillet continuă: „într'adevăr acesta nu e decât un proect de tratat, numai că să observăm, e un proect cu termeni perfect definiţi şi fixaţi, la care, prin urmare, nu mai poţi *schimbà nimic*".

Cu prilejul unui proces judecat de Casaţia franceză, aceasta a admis ideia că: „ratificarea de suveran a unui tratat trecut de reprezentanţii săi,

www.dacoromanica.ro

nu *este necesară* decât pentru a-l face definitiv, nu pentru a-i dà forță obligatorie" 1).

Prin aceasta Casația franceză întărind analogia ce există între dreptul internațional și dreptul privat în ceiace privește mandatul, consideră și ratificarea drept un analog al ratificării din ordina privată.

Iată dar motive serioase, susținute de unanimitatea practicei și doctrinei, cari ne îndreptățesc să spunem că: chiar dacă s'ar presupune că interpretarea dela Bruxelles nu erà o simpla modalitate de executarea tratatului, ci erà o convențiune de sine stătătoare, chiar și în acest caz ea ramâne obligatorie, întrucât a fost perfectată printr'un reprezentant capabil și cu mandat regulat

Incheerea dela Bruxelles este, însă, definitivă și executorie, pentrucă întrunind toate elementele legale ale unei interpretări între părți, se bucură în plus de calitatea de a fi consacrată și de Consiliul Societății Națiunilor.

1) Vezi *Revue de droit International Public*, 1894, pag. 65 și urm

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

DIFERENDUL ÎNAINTEA TRIBUNALULUI ARBITRAL MIXT DELA PARIS

Optanţii unguri — văzând că Societatea Naţiunilor nu face decât să respecte intenţia contractuala a confecţionatorilor tratatului dela Trianon şi acordul posterior de interpretare; şi cum pe de altă parte nădăjduiau că s'au uitat între timp lucrările pregătitoare ale tratatului — sesizează Tribunalul Arbitral Mixt dela Paris pe temeiul art. 250 al Tratatului.

Dar ce erà acest tribunal şi cum funcţionà el?

SECŢIUNEA I

Generalităţi.

Spre deosebire de concepţia veche a războiului, astăzi este aproape unanim admis că — aşa cum susţinea însuşi prof. Pillet1) — războiul nu se mai poartă dela Stat la Stat, ci dela individ la individ.

O consecinţă firească a acestui concept nou, a

1) Vezi Pillet, *Le traité de paix de Versailles.*

www.dacoromanica.ro

fost că niciodată n us'a adus atâta atingere drepturilor private, mai mult decât în ultimul războiu [1]).

Nu numai interzicerea raporturilor normale de comerţ, etc., dar chiar sechestrarea bunurilor inimice, ne învederează mersul conceptiei războiului „dela individ la individ" până şi în domenitul responsabilităţii.

Intr'adevăr, să ne amintim în această ordine de idei de propunerea prof. Pillet [2]), sub eticheta „industria prizonierilor de războiu", prin care îndemnà să fie reţinuţi în Franţa şi în Belgia toţi prizonierii — dela ingineri până la lucrători — pentruca cu ajutorul lor să se refacă toate edificiile distruse de războiu [3]). Şi să nu uităm unul din principalele izvoare ale *reparaţiilor* de războiu, inaugurat prin tratatul dela Versailles [4]) — alături de privilegiu în rangul I asupra tuturor bunurilor şi resurselor Germaniei (art. 248) — adică măsura după care: „principalele puteri aliate şi asociate au dreptul să dispună de bunurile şi proprietăţile inimice aflate sub jurisdicţia lor" (art. 252 Versailles — art. 184 şi 232 b. Trianon). Cu alte cuvinte, responsabilitatea patrimonială a supuşilor inimici, concură alături de responsabilitatea generală a Statului lor, pentru toate pagubele pricinuite de războiu.

Apărătorului optanţilor, profesorul Gidel, scrià

1) Vezi şi P. Fauchille. tom II, *Guerre*, pag, 1043.

2) V. Pillet, op. cit., pag. 103; vezi Fauchille *ibidem loco.*

3) Măsură reprodusă în toate tratatele de pace ultime.

4) *Le traité de Versailles et les biens privés ennemis*, pag. 61, citat şi de d. Politis.

www.dacoromanica.ro

într'o lucrare a sa: „După războiu, ţinând seama de abuzurile vrăşmaşilor noştri şi de responsabilitatea imperiilor cari au provocat ostilităţile, erà imposibil să se sprijine noul regim pe restaurarea pură şi simplă a stării dinainte de războiu şi lichidarea bunurilor sechestrate devenea un procedeu de liberaţiune necesar, impunându-se inevitabil naţiunilor a căror responsabilitate materială cât şi morală e fară limite".

Pe când indemnităţile de războiu în vechea concepţie erau o penalitate, azi sunt daune interese.

Alături de problema bunurilor inimice aflate pe teritoriul puterilor aliate se puneà, însă, problema bunurilor aparţinând resortisanţilor acestora din urma, aflate pe teritoriul puterilor centrale.

Deaceia, prin art. 232 a., Ungaria se obliga sa ridice şi să oprească imediat toate măsurile excepţionale de războiu ce ea va fi luat în contra acestor bunuri, fiind ţinută să le restitue proprietarului lor, carora le va plătì şi indemnizări, pentru pagubele şi prejudiciile pricinuite prin acele măsuri. Iar, în cazul când restituirea nu va mai fi posibilă, şi când bunul său va fi lichidat, el va trebuì să fie îndemnizat, Ungaria având obligaţia ca la cerere — să-i constitue avantagii echivalente în schimbul bunurilor sau intereselor deposedate. Cum, însă, puterile aliate nu voiau sa-şi lase supuşii la libera discreţie a Ungariei, în vederea reclamaţiilor ce s'ar ivì asupra daunelor şi quantumului acelor lichidări, se constitue între puteri şi Ungaria câte un tribunal arbitrar

www.dacoromanica.ro

mixt (art. 239), la care supuşii aliaţi sau asociaţi să se poată plânge.

In ceiace priveşte bunurile ungare în ţara aliată, ele vor fi supuse dreptului de lichidare şi sechestrare al statului teritorial, cei lichidaţi având dreptul să ceară dela Statul naţional despăgubirile aferente. Acesta erà vechiul principiu dela Versailles.

Am arătat, însă, că Austria — învederând starea ei neîndestulătoare de plată — a obţinut dela aliaţi ca bunurile supuşilor săi aflate pe teritoriile altor state, să fie scoase de sub regimul lichidării şi confiscării — lăsându-le în proprietatea vechilor titulari. Dispoziţia aceasta erà legitimată de argumentul Austriei, că nu va puteà face faţă sarcinilor de reparaţia războiului, daca ar trebuì să dezdăuneze şi pe supuşii săi lichidaţi.

Această măsură a fost introdusă şi în tratatul dela Trianon (art. 250). Dar, am arătat la începutul acestui titlu că guvernul ungar nu s'a arătat mulţumit de excepţia aceasta, solicitând în plus că: A. bunurile supuşilor săi aflate pe teritoriul fostei monarhii austro-ungare să nu fie nici lichidate, nici confiscate, nici *expropriate;* B. întrucât şi supuşii unguri trebuie să fie acoperiţi de orice arbitrar al guvernelor streine, să li se facă şi lor adordabil Tribunalul Arbitrar Mixt, pentru a depune plângeri.

Amintim că Conferinţa de pace a răspuns la punctul A, lăsând articolul 250 în vechea lui redacţiune, adică „bunurile şi drepturile resortisanţilor unguri, aflate pe teritoriile fostei monarhii

www.dacoromanica.ro

austro-ungare, nu vor puteà fi *lichidate* sau *confiscate"*; cu alte cuvinte, conferinţa nu a considerat *exproprierea* ca o măsură prohibită, lucru care iese şi mai puternic faţă cu răspunsul-notă al aliaţilor, la cererea Ungariei 1). Reamintim, totdeodată că, la punctul B al cererii ungare, Conferinţa a răspuns că „dealtfel nu are nimic de obiectat", că reclamaţiile supuşilor unguri să fie susceptibile de cercetarea Tribunalului Arbitral Mixt *instituit în folosul* resortisanţilor aliaţi şi — ca atare — introduce în textul articolului 250 un nou aliniat.

„Reclamaţiile cari ar puteà fi făcute de către supuşii unguri în virtutea *prezentului* articol, vor fi supuse Tribunalului Arbitral mixt prevăzut la art. 239".

SECŢIUNEA II

Organizarea Tribunalului Arbitral Mixt dela Paris.

Nu uităm să împrospătăm scrisoarea Conferinţei care răspunde cererii ungare, spunând că acesta e *maximumul concesiunilor* ce puteà face.

Pe temeiul articolului 239 al tratatului dela Trianon, se constitue câte un tribunal arbitral mixt între fiecare dintre puterile aliate sau asociate, de o parte, şi Ungaria, de altă parte. Termenul în care trebuià să ià fiinţă erà de 3 luni, dela punerea în vigoare a tratatului.

Tribunalul se compune din trei membri: câte

1) Vezi Secţiunea I sub acest titlu.

www.dacoromanica.ro

unul numit de fiecare din guvernele interesate; președintele (al treilea), alegându-se prin acordul comun. Tratatul prevedeà că, în cazul când părțile nu se înțeleg, președintele și alte două persoane cari să-l poată înlocuì, se vor desemnà de Societatea Națiunilor, dintre supușii puterilor neutre în ultimul războiu.

Se stipulà, deasemenea, pentru o cât mai repede constituire, că, dacă una din puterile interesate nu și-a desemnat arbitrul ei la Tribunal, într'o lună, atunci guvernul advers poate alege el drept atare pe una din cele două persoane alese de Societatea Națiunilor, ca să-l înlocuiască pe președinte.

Paragraful 1 al anexei dispune că în cazul de deces sau de demisiune a unui membru al Tribunalului, sau dacă un membru al acestuia se găsește în imposibilitate de a-și împlinì funcțiile, pentru un motiv oarecare, înlocuirea lui se va face prin aceiași procedură ca și la numire (prin Soc. Națiunilor), Tribunalul are și un secretariat mixt, cu secretari numiți de puteri, cât și funcționarii necesari.

Modul de hotarîre e cu majoritatea votului membrilor. Procedura se fixează de însuși tribunalul, dacă nu e precizată deja în anexa articolului din tratat.

Anexa, § 2, dispune că Tribunalul va adopta reguli conforme cu dreptatea și cu echitatea și va decide ordinele și termenele în cari să se prezinte concluzii, reglementând și formele administrării dovezilor; § 3 dă drept avocaților și con-

www.dacoromanica.ro

silierilor celor două părți să prezinte susținerile lor, fie oral, fie înscris; limba în care se urmează procedura este lăsată la aprecierea părților (de nu, engleza, italiana; franceza sau japoneza, § 8). Tribunalul conservă arhiva proceselor cu mențiunea datei lor (§ 4), și e ajutat de puteri la facerea anchetelor (§ 7). Articolul 219 lit c., dispune că se vor putea înființà mai multe complete, procedura alcătuirii lor fiind ca și la numire. Guvernele plătesc integral pe membrul numit de ele, sau pe orice agent de pe lângă tribunal și contribuiesc cu jumătate la plata onorariului președintelui, cât și a cheltuelilor necesare tribunalului; ele se obligă să deà prin tribunalele ordinare ale țării tot sprijinul posibil pentru realizarea procedurii Tribunalului arbitral (notificări, citatii); și consimt să facă obligatorii hotărîrile acestuia pentru supușii lor.

Care este *competința* acestui tribunal? La aceasta ne răspunde articolul 239 lit. b.:

Tribunalele arbitrare mixte vor judecà diferendele ce sunt în competința lor în înțelesul secțiunilor III, IV, V și VII, adică purtând asupra:

1. *Datoriile;* cele exigibile înainte de războiu și în cursul războiului, dobânzile, capitalurile rambursabile — dintre supușii statelor contractante.

2. *Bunuri, drepturi* și *interese;* de acestea ne-am ocupat în secțiunea I a capitalului I și în cea precedentă.

3. *Contracte, prescripții, hotărîri.* Se anulau, în principiu, contractele dintre inimici, dând dreptul Trib. Arb. Mixt să acorde daune numai pentru

www.dacoromanica.ro

prejudicii considerabile; se suspendau prescripţiile în vremea războiului; hotărîrile date de aliaţi sunt definitive şi executorii în Ungaria.

4. *Proprietatea industrială*. Reglementarea ei faţă de restaurarea păcii. Tratatul acceptă şi competenţa exclusivă a tribunalului naţional al puterilor aliate, privitor la contractele încheiate înaintea introducerii lui, admiţând şi aducerea afacerii înaintea T. A. M., numai dacă legea statului nu prevede contrariul.

Competenţa Tribunalului

Din cele ce preced, cred că putem scoate concluziunile necesare pentru a fixà care este competenţa tribunalului româno-ungar şi cari sunt elementele ei.

Fără a mai cità unanimitatea părerilor, vom spune că tribunalul arbitral este o instanţă *excepţională,* făcând parte dintr'o jurisdicţie excepţională, adică din aceia *internaţională*. Asupra acestui principiu toată lumea e de acord. Consecinţa firească este că şi competinţa lui este excepţională. Apoi, după cum în organizarea judecătorească ordinară, internă, competinţa instanţelor este determinată prin lege, aceia a tribunalelor internaţionale este determinată printr'un *compromis*. Puterea jurisdicţiei internaţionale decurgând numai din convenţiunea statelor, înseamnă că competenţa ei este limitată la clauzele cuprinse în compromis. Aşa dar, depaşirea acestor puteri limitate, prin însuşirea competinţei unui caz neprescris de compromis, este inexistentă, nefiind dată în virtutea puterilor conferite; şi ea consti-

www.dacoromanica.ro

tue o uzurpare de putere. Mai mult chiar, însăși depășirea normelor indicate de convențiunea puterilor, adică neaplicarea regulelor de drept constituite de compromis, are acelaș efect, tribunalele internaționale fiind opera exclusivă a înțelegerii părților, singura normă de conducere a lor.

Explicațiunea acestei limitări e firească.

Jurisdicția internațională nu există astăzi sub o formă permanentă și obligatorie. Ea nu poate fi deci întinsă, atâta vreme cât — în regulă generală — diferendele internaționale — nu au un tribunal al lor.

Am citat dejà consacrarea acestui principiu, chiar de Curtea dela Haga, care este un tribunal permanent.

„Jurisdicția sa este limitată la consimțământul pârîtului, și nu subsistă dincolo de *limitele* în cari a fost dat acest consimțământ" 1). Amintim până unde a mers Curtea în diferendul Lituano-Rus, când aplicând norma competenței sale compromisorii, a *refuzat* până și acordarea avizului cerut de Consiliul Societății Națiunilor, motivând că absența pârîtului înseamnă neacceptarea jurisdicției și competenței sale 2).

In plus, pentru argumente susținute cu savantă pricepere de prof. Politis, competența tribunalului arbitral este prin ea însăși întreit excepțională:

1) Vezi asupra acestui lucru articolul *La Compétence des jurisdictions internationales*, datorit domnilor Prof.: Basdevant, Jèze și Politis, în *Revue de Droit Public*, 1927, pag. 46 și urm. *Idem.* Recueil Lapradelle t. III, pag. 186, 720 și 994, diferite decizii ale T. A. M. sârbo-bulgar, germano-ceh, etc.

2) Vezi *supra*, cap. I, secția III.

www.dacoromanica.ro

a) pentrucă ea substitue competenţa jurisdicţiilor de drept comun, adică a tribunalelor pârîtului, sau, — adăogăm noi — a tribunalului imobilului în litigiu; cu alte cuvinte ea derogă dela regula competinţei *nationae personae,* schimbând regula *actor sequitur forum rei* şi aceia că acţiunea se intentează la locul imobilului: *rationae materiale vel loci.*

b) pentrucă ea poartă asupra reclamaţiunilor de lichidare ale bunurilor inamice, derogând dela dreptul comun al tratatelor de pace1).

c) în sfârşit, pentrucă ea poartă asupra unei materii speciale ivite numai între Statele succesoare ale Austro-Ungariei de o parte şi numai Ungaria de cealaltă, făcând şi prin aceasta sa fie şi mai restrânsă.

Ungaria s'a bucurat de un privilegiu special, acordându-i-se dreptul de a se plânge la tribunalele arbitrale, ceiace n'a avut niciuna din celelalte puteri centrale. Din aceste principii, noi putem reliefà şi mai bine elementul restrictiv care sta la baza Tribunalului Arbitral Mixt Româno-Ungar.

„Contrar dispoziţiilor articolul 232 şi a anexii secţiunii IV, bunurile, drepturile şi interesele supuşilor sau ale societăţilor asupra cărora ei au controlul, situate pe teritoriile fostei monarhii austro-ungare, nu vor puteà fi *confiscate* sau *lichidate* în conformitate cu aceste dispoziţii.

„Aceste bunuri, drepturi şi interese vor fi restituite celor în drept libere de orice măsuri de acest fel sau de orice altă măsură de dispoziţie,

1) Vezi pledoaria d-lui Politis în *Recueil* T. A. M. Lapradelle, vol. IV.

www.dacoromanica.ro

de administrație forțată sau de sechestru luate dela 3 Noembrie 1918, până la intrarea în vigoare a Ttratatului de față. Ele vor fi restituite în starea în care să găseau înainte de aplicarea măsurilor în chestiune.

„Reclamațiunile cari ar puteà fi făcute de către supușii unguri în virtutea *prezentului* articol, vor puteà fi supuse Tribunalului arbitral mixt prevăzut la art. 239”.

Reamintim cum a fost introdus acest principiu în tratatul dela Saint-Germain și trecut apoi în cel dela Trianon; cum Ungaria a cerut ca și bunurile supușilor săi să fie dispensate de lichidare, sechestrare și *expropriere,* dar i s'a refuzat introducerea acestui cuvânt în articol, considerându-se că i s'a făcut maximumul de concesiuni, scoțându-le de sub lichidare și acordându-le dreptul de a se plânge la T. A. M.

Amintim deasemenea semnificația formulei a fi „restituite în starea de mai înainte” și aceia de a și le „conservà” în urma opțiunii, adică aceasta înseamnă numai scoaterea de sub lichidare și trecerea proprietăților în dreptul comun; ca, în conformitate cu principiile vechi și noi ale acestuia, regula că imobilele sunt supuse la *lex rei sitae,* operează independent de situația juridică a proproprietarului, de naționalitatea lui. O expropriere pentru utilitate socială poate să le atingă deopotrivà cu ale naționalilor statului legislator; tratatele ultime nu au adus nici-o restricțiune în această privință puterii legislative române, care reglementează condiția proprietăților de pe teritoriul său, așa cum crede de cuviință.

www.dacoromanica.ro

In sfârşit, amintim că acest mod de a vedeà a fost consfinţit atât de intenţia confecţionatorilor tratatului — după cum reiese din lucrările pregătitoare; atât de interpretarea româno-ungară dela Bruxelles — definitivă şi executorie, spunând că exproprierea română nu e incompatibilă cu tratatul dela Trianon, adică exproprierea efectuată dejà de noi nu violează art. 63 şi 250 ale acestui tratat; că acest principiu a fost consacrat în 1923 şi de Consiliul Societăţii Naţiunilor. Aşa dar, competenţa T. A. M. erà numai pentru nemulţumirile decurse din dispensarea de *lichidare* şi *confiscare*.

SECŢIUNEA III

Judecarea diferendului româno-ungar de T. A. M.

§ 1. Legarea Instanţei.

Cu toată evidenţa singurelor drepturi lăsate optanţilor de tratatul dela Trianon, adică acelea de a li se introduce bunurile în dreptul comun, prin scoaterea de sub sechestru şi lichidare, optanţii unguri — izbiţi de legea de expropriere română — găsesc cu cale să-şi adreseseze nemulţumirile rezultate din această lege Tribunalului Arbitral Mixt româno-ungar, dela Paris.

Am arătat că numărul total al nemulţumiţilor erà de 272. Din aceştia, cei mai mulţi se prezentaseră înaintea instanţelor române pentru a-şi susţine drepturile, epuizând toată jurisdicţia noastră.

www.dacoromanica.ro

de expropriere. De-ar fi să mergem până acolo încât să nu admitem autoritatea de lucru judecat, deşi vom vedeà că acesta e efectul, prezentarea înaintea instanţelor echivalează nu numai cu achisarea competenţei organelor noastre judiciare, dar şi cu considerarea exproprierii noastre ca expropriere, ei considerându-se expropriaţi.

După ce hotărîrile româneşti n'au reuşit să-i satisfacă, optanţii ungari se adresează în Decembrie 1923 tribunalului româno-ungar, cerând ca acesta:

1. Să spună şi sa declare că măsurile restrictive ale dreptului de proprietate, aplicate de către Statul român imobilelor şi mobilelor aparţinând optanţilor, sunt contrarii stipulaţiilor art. 250 dela Trianon.

2. Să condamne Statul român să restitue acestora bunurile lor mobile şi imobile libere de orice sarcini şi aşa cum se aflau înaintea măsurilor în chestiune.

3. Să condamne Statul român a plătì reclamanţilor o despăgubire reprezentând integralitatea pagubelor suferite în urma determinării acelor bunuri, prin lipsirea de folosinţă, precum şi rambursarea tuturor cheltuelilor şi banilor avansaţi.

4. In subsidiar, în cazul când s'ar stabilì pentru Statul român imposibilitatea de a le restituì, atunci acesta să fie condamnat să plătească optanţilor valoarea de ramplasare de care e vorba, precum şi a accesoriilor, în total sau în parte.

5. Despăgubirile mai sus vizate să fie socotite de T. A. M. *ex equo et bono*.

www.dacoromanica.ro

6. Sa condamne pe pârît la toate cheltuelile.

7. Să invite Statul român de a amânà executarea măsurilor restrictive ale dreptului de proprietate şi putând să afecteze imobilele în litigiu 1).

Care este dar teza ungară:

Reluând fundamentul fals cu care se prezentase în 1923 înaintea Societăţii Naţiunilor, la care guvernul ungar însuşi renunţase la Bruxelles, teza ungară — după cum se póate vedeà — pretinde că tratatul dela Trianon a acordat proprietăţii optanţilor un drept de *absolută* şi *perpetuă* intangibilitate, în contra oricărei măsuri, de orice fel. Nu mai etalăm iarăşi argumentele serioase şi unanime cari se opun acestei teze.

Ceiace ne interesează pentru un moment este dacă optanţii aveau dreptul sa se plânga la tribunalul arbitral. Am arătat că competenţa *restrictiva* a acestuia poartă asupra nemulţumirilor rezultate din *lichidare* sau *sechestrare*. Atât. Ori exproprierea română nu e nici *lichidare*, nici *confiscare*.

Pentru aceste motive, la 16 Iunie 1925, Statul român înainteaza o cerere de excepţie, conchizand că tribunalul arbitral nu e competent sa judece plângerile rezultate din expropriere.

§ 2. Desbaterile Tribunalului.

Judecarea diferendului începe la 15 Decembrie 1926 şi durează până la 23, punându-se în ordinea de zi 29 de procese.

1) Vezi şi sentinţa T. A. M. din 10 Ianuarie 1927.

www.dacoromanica.ro

Statul român erà reprezentat prin d-nii: Millerand, fost preşedinte al Republicii franceze; prof. N. Politis, fost ministru; Rosental, avocat; Popescu-Pion, agent al guvernului român.

Optanţii unguri aveau ca reprezentanţi pe d-nii: prof. Gidel; prof. Barthélemy; prof. Brunnet, Lakatos. avocat; d'Egry, avocat.

Tribunalul arbitral mixt se compune din: Cedercrantz, preşedinte; Szécacz, arbitru ungur; Antoniade, arbitru român; Zarb, secretar.

Cu acest prilej avocaţii Statului român desvoltă pledoarii savante, ţintind să dovedească incompetenta tribunalului de a judecà cererile optanţilor, după ce declaraseră ca numai din deferenţa pentru înaltul tribunal se mai prezintă înaintea lui, pentruca îi neaga orice drept de a statuà în speţa.

Simţind ca atât lucrările pregatitoare, cât şi discuţiile dela Bruxelles şi Geneva, au scos cu desăvâşire din îndoială, dacă exproprierea este prohibită „ca expropriere", prin tratatul dela Trianon; şi pentru a conchide la competinţa tribunalului, aparatorii optanţilor, au pretins ca exproprierea poate fi cuprinsă în dispoziţiile art. 250, ea nefiind în speţa decât o lichidare şi o sechestrare deghizată.

Intr'adevăr, prof. Pillet, într'o regretabila eroare — căci n'am puteà spune o condamnabilă rea credinţă în avizul său, care a servit drept bază tezii ungare, afirmà;

Tribunalul arbitral e competent: „Actele de cari e vorba, dintre cari principalul este legea agrară din 30 Iulie 1921, poartă în legislaţia româna

www.dacoromanica.ro

numele de acte făcute pentru reforma agrară. Guvernul român *face să se spună* că aceste acte se inspiră exclusiv din grija interesului public urgent și sunt destinate să permită muncitorilor agricoli de a devenì proprietari. *E perfect indiferent că actele în chestiune poartă în mod obișnuit un nume sau altul,* căci trebuiesc judecate nu după denumirea ce le e dată, sau după declarația cu care sunt întovărășite, ci după *natura lor adevărată.* Ori natura reală a acestor acte nu e îndoelnică: ele *constituesc măsuri de lichidare și confiscare.* Este ușor să probăm aceasta. In această lege, făcută în aparență pentru Români, e vizibil (sic) că pe Unguri a voit să-i atingă mai întâiu și că guvernul român *n'a avut niciodată alta intenție decât aceia de a-i despuià.*

„Remarcăm mai întâiu — continuà Pillet — cá legea de care vorbim a fost făcută *numai pentru* Transilvania, Banat și regiunile Crișanei și Maramureșului, pe când în vechiul teritoriu al României domnește un regim agrar *cu totul deosebit* și înfinit mai respectos față de drepturile particularilor".

Pe această temă răsturnata înțelegeà savantul Pillet să considere exproprierea română, spunând ca ea izbește pe optanți ca unguri, că nu se da „niciun fel de indemnitate" și că „exproprierea e întotdeauna un *fenomen local* și foarte limitat în efecte", în sfârșit, că „este în realitate un regim de lichidare forțată care a stabilit în această țară, înainte chiar de punerea în vigoare a tratatului, un regim de *deposedare făra*

www.dacoromanica.ro

indemnitate, purtând în fapt aproape *exclusiv*, sau în tot cazul *mult mai greu* asupra proprietăților ungurești și *mascându-se greu* sub *pretextul* de interes general" 1).

Iată dar ce justifică titlul I al acestei lucrări. Socotim de prisos să mai amintim fundamentul just al legii noastre agrare, care corespunde nu numai necesităților economice și procesului istoric agrar românesc, dar chiar mișcărilor sociale și agrare din întreaga lume.

Pentru a face exproprierea *in abstracto* — căci în concret erà imposibil — să fie asimilată cu lichidarea, adică pentru a o face să intre în măsurile de lichidare susceptibile de control T. A. M., optanții în cererea lor o prezentau ca pe o *plată* a vitejiei soldaților, urmarea făgăduelilor pe câmpul de războiu, o necesitate de războiu, deci. Deasemenea, ei pretindeau că în Ardeal n'a existat o problemă agrară, ci ea este *importul* cuceritorilor, al statului român; și încheiau:

„Legătura ei cu războiul, sau în tot cazul cu urmările lui este neînlăturabilă și ea — în acelaș timp ridică bunurile, drepturile și interesele foștilor inimici unguri, în contra voinței lor 2).

Am răspuns acestor insinuări în titlul I. Deaceia nu mai revenim asupra lor.

Inainte, însă, de a vedeà cum s'a pronunțat tribunalul să cercetăm ce se înțelege prin expropriere și ce e lichidarea, cât și care este problema

1) Vezi *Revue de Droit International public*, 1927, pag. 4.
2) Vezi Capitolul I al titlului I, introducerea.

www.dacoromanica.ro

indemnităţii, aflată în strânsă legătură cu materia ce ne preocupă.

§ 3. Expropriere şi lichidare.

Vedem dar că teza ungară înfăţişează exproprierea ca pe un fenomen juridic susceptibil de a fi integrat în lichidare. Cu alte vorbe, că tratatul dela Trianon, când a zis „lichidare", a înţeles orice măsură cu efectele deposedarii.

Convine, dar, să ne întrebăm, cari sunt elementele exproprierii?

„Exproprierea este un act de autoritate prin care se ridică sau se restrânge dreptul de proprietate al subiectului, în profitul unei întreprinderi de utilitate publică, sub forma determinată ce am dat-o acestei instituţiuni, ea nu e îndreptata decât contra proprietaţii imobiliare", zice Otto Mayer [1]). Explicând rostul exproprierii, prof. M. Hauriou, spune [2]): „Domeniul public, în dependenţele lui artificiale, are nevoie să fie constituit şi întreţinut".

Dücrocq [3]), în tratatul său, subscriind la aceleaşi principii, le uneşte de textul art. 544, 545 cod. civ. francez, după cari proprietatea e absolută şi „nimeni nu poate fi constrâns a o cedà, dacă nu e pentru cauza de utilitate publica..."

Am aratat în titlul I, cum ideia utilitaţii publice cuprinde şi pe aceia de utilitate sociala.

1) Vezi Otto Mayer, *Droit administratif allemand*, vol. III, § 33.
2) Vezi M. Hauriou, *Droit administratif*, pag. 803.
3) Vezi Th. Ducrocq, *Droit administratif*, vol. III, pag. 615. In acelaş sens, L. Duguit, *Précis de Droit Constitutionnel*, pag. 292.

www.dacoromanica.ro

Deasemenea am amintit că noul concept al proprietății, *utilitate socială*, satisface mai bine ideia egalității și armoniei sociale căci, după cum spune și d-nul profesor Plastara 1), „Constituțiunile și legile trebuie să tindă ca proprietatea să fie împărțită între cât mai mulți indivizi, să consacre, cu alte cuvinte, principiul democratizării proprietății”.

In afară de principiile generale în materie de expropriere și de elementele sale caracteristice, pe cari le vom relevà ceva mai jos prin comparație cu lichidarea, amintim că exproprierea izbește proprietatea imobiliară numai în vederea necesităților publice, anonime, ale colectivității organizate, în care individul este o simplă verigă. In ceiace privește modalitatea aplicării ei, aceasta a format obiectul cercetărilor noastre din titlul I, așa ca nu mai revenim.

Dar *lichidarea?*

Am relevat deja cum se justifică ea istoricește, prin întronarea principiului că războiul se poartă dela individ, la individ, și ca atare responsabilitatea chiar pecuniară o suportă fiecare.

Care este scopul pe care-l urmărește? După unii, o măsura de siguranță, țintind să ferească în caz de războiu — primejdia de a aveà în mâinile inimicilor, fabricele, etc.

Noi credem, alături de unanimitatea părerilor, că lichidarea este o măsură de repararea daunenelor pricinuite de inimici în războiu — adică de

1) G. Plastara, *Curs de drept civil*, vol. II, pag. 319.

www.dacoromanica.ro

despăgubirea supuşilor păgubiţi în timpul lui — prin vânzarea bunurilor inimice aflate pe acel teritoriu.

Pornită la început ca o măsură de interdicţie a raporturilor comerciale, etc., ea devine, mai ales prin spiritul tratatelor de pace, o sursă de acoperirea daunelor pricinuite de războiu.

In România, două legi principale au reglementat condiţia averii supuşilor inamici: cea [1]) din 22 Decembrie 1916 şi aceia din 13 Iunie 1923. Această lege posterioară războiului nu schimbă principiile consacrate de tratate, aşa că ne vom referì la ele. Am arătat în două ocazii că aliaţii au înţeles să-şi acopere pagubele pricinuite Statelor şi supuşilor lor, prin afectarea sumelor ce ar rezultà din vânzarea bunurilor inimice aflate pe teritoriul lor; sau, după o definiţie a preşedintelui Millerand, lichidarea este mobilizarea creanţii puterilor aliate în contra puterilor inamice, cu titlul de reparaţiuni.

Aşa dar, sursa lor pozitivă este tratatul dela Trianon, în speţă. Faţă de acest scop, rezultă că ele nu se aplică decât inimicilor; aceasta în ce priveşte subiectele cari le suportă. In ce priveşte obiectele, vom spune că lichidarea izbeşte proprietatea, întrucât ea aparţine inimicilor [3]).

Prima trăsătură a *lichidării* este dar aceia că ea este un fapt datorit războiului şi anume ulti-

1) Asupra explicaţiilor lichidării vezi G. Plastara, *op. cit.*, pag. 321.

2) Vezi Legea şi modificările posterioare în *C. Hamangiu*, şi urm. *Legi* uzuale vol. VIII p. 1057 şi urm.

3) Vezi şi pledoariile înaintea Trib. Arb. Mixt. *Recueil,* vol. IV şi *Revue du Droit Public*, 1927, pag. 442 şi urm.

www.dacoromanica.ro

mului războiu, care a consacrat întâia oară principiul în această formă. Deci, o definiţie prin eliminaţiune ne va preciză că orice măsură vizând proprietatea streină, fără însă să aibă drept cauză războiul, nu va fi lichidare.

Deasemenea, prin aplicaţiunea principiului că lichidarea izbeşte proprietatea inimică *drept atare,* vom conchide că orice dispoziţie care nu e o atingere exclusivă a acestuia, ci izbeşte alături şi alte proprietăţi, fără a fi inimice — nu va fi o lichidare.

O hotărîre a Curţii permanente de Justiţie dela Haga 1), începe cu considerentul: „Curtea, fără a contestà în niciun fel regimul lichidării, instituit de tratatul dela Versailles, şi măsurile de expropriere admise de titlul III al Convenţiei dela Geneva (Silezia), vizând proprietatea privată germană „comme telle....” Prin aceasta se precizează definitiv elementul esenţial al lichidării, asupra căruia vom reveni, dealtfel, atunci când ne vom ocupà de *indemnitate.*

Intr'un cuvânt, împrumutând formula d-nului Millerand: Lichidarea, creaţiune originală a tratatelor de pace, este strâns reglementată de ele. Măsură diferenţială prin esenţă, măsură de războiu prin definiţie, ea izbeşte în bunuri pe foştii inimici şi numai pe fostul inimic.

Teza ungară pretindeà că exproprierea poate intrà în cuprinsul lichidării. Principiul este pro-

---

1) Vezi avizul No. 7, Seria B. Achiziţia naţionalităţii poloneze, pag. 32, 33.

www.dacoromanica.ro

fund eronat. Ce raport există între expropriere și lichidare? Niciunul.

a) Exproprierea este un principiu vechiu, existent până și în vremea Romanilor: Cicerone ne vorbește [1]) despre împărțirea pământului la cetățeni, de către Numa și de alte exproprieri; Tacit [2]) și Titus Livius deasemenea; constituțiile și ordinele împărătești așișderea [3]).

Pe când exproprierea are un trecut înveterat, lichidarea datează dela ultimul războiu.

b) Deasemenea, pe când exproprierea a fost în toate timpurile *permanentă* și *generală;* lichidarea este *trecătoare* și *specială,* ea nesubsistând decât în vremea războiului și aplicându-se numai inimicilor.

c) Pe când exproprierea izbește proprietatea imobiliară, lichidarea izbește în bunuri, drepturi și interese de orice fel.

d) Exproprierea purcede dintr'o necesitate socială, afectând însăși existenta statului în orice timp, adică e de un ordin public, în timp ce lichidarea e de ordin privat restrâns, ea izbește proprietatea nu pentru valoarea ei economico-socială, ci pentru valoarea pecuniară.

e) Exproprierea consideră pe individ ca o verigă a statului, urmărind întărirea instituțiilor juridico-sociale, prin echilibrul grupelor sociale dintr'însul; adică urmărește utilitatea colectivă, ge-

1) Vezi Cicero, *De republica,* c. II, § 14; *idem De oficiis,* c. III, § 16.

2) Tacit, *Annales,* c. I, § 79; Titus Livius, c. XLIV, § 16.

3) Vezi și legea 53, *de operibus publicis,* liber XV, titlul I.

www.dacoromanica.ro

nerală; pe când lichidarea servește pentru satisfacerea interesului particular și patrimonial al *fiecăruia*, prin acoperirea daunelor provocate de inimic în războiu.

f) exproprierea se efectuiază în orice moment de necesitate socială, având ca temeiu o *lege*; lichidarea are drept sursă de legislație pozitivă tratatele de pace ultime.

g) Exproprierea este de drept comun; lichidarea este derogatorie și efect al stării de războiu.

h) Exproprierea urmărește transformaea banilor în proprietate imobiliară; lichidarea transformă proprietățile în bani.

i) Deasemenea exproprierea achită în mâna proprietarului valoarea evaluată a fondului; pe când lichidarea se varsă în contul reparațiilor de războiu.

j) In speța, exproprierea integrală atingeà proprietatea absenteiștilor dela 50 jugăre în sus; ori, lichidarea e o măsură care izbește *integral* proprietatea inamică. Și exemple diferențiale pot fi încă multe.

Alături de caracteristicele arătate ca făcând parte din însași noțiunea lichidării și față de deosebirile categorice arătate mai sus, vom conchide că exproprierea nu este și nici nu poate fi înglobată în lichidare, singura interdicție prevăzută de art. 250.

Amintim aci și o deosebire de mecanism, pentru speța noastră: lichidarea e operată de Statul român prin ministerul de finanțe; finanțarea expro-

www.dacoromanica.ro

prierii a fost concesionată unei societăți particulare, Banca Agrară.

Față de aceste considerațiuni și întrucât tratatul dela Trianon n'a dat competință Tribunalului Arbitral decât să cunoască „lichidarea și sechestrarea", reiese clar că incompetența lui este categorică, aci fiind vorba de o expropriere.

§ 4. Chestiunea indemnității.

Dar optanții își sprijineau teza și pe o altă considerațiune. Ei spuneau că, chiar dacă în drept există deosebiri între lichidare și expropriere, acestea pot dispare prin starea de fapt. In acest sens, au afirmat că „exproprierea" română e o simplă etichetă, pentrucă ea are elemente de fapt, ca și ale lichidării; așa, exproprierea noastră e un fapt de războiu și nu a existat în trecut, mai ales în Transilvania; că ea izbește în special pe optanții unguri. Răspunsul l-am dat în titlul I. Apoi, susțineau că s'a aplicat în Transilvania un regim agrar diferențial față de vechiul regat. Presupunând că ar fi așa; în Ardeal nu erau numai optanți unguri, erau și români și alți unguri — deopotrivă; regimul a fost pentru toți acelaș. Și, chiar dacă ar diferì față de vechiul regat, aceasta nu e decât o calitate a legii care a ținut seamă de întinderea *agricolă* a pământurilor și le-a repartizat în raport proporțional cu numărul muncitorilor de pământul, nereușind chiar să-i satisfacă pe toți.

In sfârșit, și cu aceasta venim la problema ce ne preocupă, ei pretindeau că indemnitatea — prin

www.dacoromanica.ro

quantumul ei „neînsemnat”, echivalează cu lichidarea; deaceia cereau să li se atribue de T. A. M. altă evaluare, ca şi când ar fi conceptibil măcar ca un Tribunal internaţional să cenzureze opera de expropriere a instanţelor noastre.

Mai întâiu, e suficient să observăm că exproprierea neintrând în tratatul dela Trianon, adică fiind lăsată la regula *lex rei sitae,* prin aceasta modalitatea de indemnizare aparţine exclusiv domeniului intern al Statului român. Optantul ungur care ar pretinde că a fost lezat, nu are recurs decât înaintea autorităţilor româneşti de expropriere, ceiace a şi făcut.

Dar, chiar dacă a fost lichidare, ea s'a făcut în schimbul unei indemnizări, *egală* pentru toată lumea. Când este vorba de desfiinţarea contractelor între inimici — secţiunea V. Tratatul dela Trianon dă Trib. Arbitral dreptul de a acordà daune numai când se vor probà „pagube *considerabile*”. Iar, când a înţeles să ocrotească lichidările, a făcut-o numai în contra actelor administrative arbitrarii, cari ar puteà degenerà în spolieri, iar nu pentru a impune o restricţie puterii legislative; vom arătà anomaliile acestei pretenţii.

Cum s'a stabilit — în realitate — indemnitatea?

Intâiu, optanţii au pretins că li s'a aplicat un tratament *diferenţial,* voind să se introducă în cazul prevăzut de Curtea dela Haga 1), adică să arate că au fost izbiţi în mod special, ca unguri; ei dovedeau aceasta, zicând că preţurile de expropriere în Ardeal nu sunt aceleaşi ca în ve-

1) Vezi hotărârea No 7, precitată.

www.dacoromanica.ro

chiul Regat; că acolo s'a înmulţit cu 20 la sută venitul mediu al pământului între 1917—1922, iar în Regat venitul din 1913 s'a înmulţit cu 40. Refuzăm să arătăm că preţul arenzii şi în general valoarea pământului erà cu totul scăzută în Vechiul Regat, ca consecinţă a războiului civil din 1907; pe când în Ardeal erà mult superioară.

Pe noi ne interesează doar atât: In Ardeal erau numai proprietăţile optanţilor? Nu. Am arătat în ultimul capitol al titlului I, câte proprietăţi au fost expropriate în Ardeal; că exproprierea atingeà proprietatea fără a consideră în vreun fel persoana titularului; în sfârşit că indemnitatea e aceiaşi pentru toţi. Nu poate fi vorba de regim diferenţial, atunci când toţi locuitorii expropriaţi ai Transilvaniei au suportat acelaş regim.

Dar, o altă vină găsită exproprierii şi indemnităţii este că preţul de expropriere — prin modul cum a fost fixat constitue o lichidare. De ce?

Am arătat că legea română dispune plata în titluri de rentă cu 5 la sută anual. Ori, renta a scăzut între timp, încât în realitate — pretindeà teza ungară — s'a luat pământul fără bani. Care este însă norma generalmente admisă? Mai întâiu, conform principiilor generale, *plata*, achitarea, este o modalitate a obligaţiunii care a luat naştere mai înainte şi nu poate fi alterată. Apoi, *mutatis mutandis*, conform principiilor dela împrumut, „debitorul nu restitue decât aceiaşi calitate şi cantitate, oricare ar fi suirea sau scăderea preţului lor". (art. 1579 cod civ. rom.; 1896 cod. civ. fr.; 1822 it.

www.dacoromanica.ro

In speță, stipulând plata în rentă de 5 la sută, Statul român, în *momentul* când o făceà, acordà o despăgubire apreciabilă proprietății expropriate. Scăderea, intervenită între timp, nu produce nici un efect asupra obligației luate de Stat, prin legea de expropriere.

Dar, să presupunem că ar fi o deposedare fără indemnitate. Cine a suportat-o? Toți locuitorii regatului român, toate proprietățile aflate pe teritoriul său și supuse legii române.

Se cuvine să ne întrebăm, deasemenea: în ce mod s'a hotărît? Printr'o lege, printr'o participare colectivă a tuturor păturilor sociale din Stat.

Acı intervine cauza de circumstanță: amenințarea revoluției rusești. Proprietarii, spre a-și întărì drepturıle și Statul pentru a-și fixà instituțiile în acord cu necesitățile de progres social, au fixat o indemnizare mai puțin exagerată, pentrucă altfel riscau să năruiască întreg Statul; exproprierea săvârșită în alte condiții ar fi fost *imposibilă*, deci revoluția roșie amenințà să doboare proprietatea noastră individuală. Când zicem ca ar fi fost imposibilă ,ne referim la un dublu motıv. Cine trebuie să plătească pamânturile expropriate?: Țăranii împroprietăriți, sau Statul.

Am aratat în titlul I, starea vitregă a țaranilor români, mai ales înainte de războiu, încât conchidem că exproprierea ar fi rămas litera moartă daca ei ar fi trebuit să-și plătească singuri pământurile. Statul? Și mai puțin. Evacuarea tezaurului în neantul Moscovei, pagubele imense ale

www.dacoromanica.ro

războiului şi cheltuelile pentru stabilirea unităţii româneşti, erau necesităţi atât de largi, încât contribuţiuneà Statului cu 30 la sută din preţ, este destul de temerară, în aceste momente de plină criză economică. In asemenea condiţii, preţul de expropriere nu este nici un act de autoritate guvernamentală, nici o convenţie privată, de simple interesele patrimoniale. Preţul exproprierii româneşti este produsul unui pact social ,prin care, în vederea consolidării instituţiilor juridico-sociale, ameninţate, s'a fixat nu o cumpărare a proprietăţii, ci un echilibru al ei.

Intr'o consultaţie dată Statului român, savantul decan al facultăţii de drept din Bordeaux 1), d-nul Duguit, mergeà şi mai departe, împingând la generalitate ipoteza pe care am pus-o noi, în speţă:

„Se poate spune, ziceà domnia-sa, că o reformă agrară nu constitue într'adevăr o expropriere; ea este ceva deosebit. In adevăratul său sens, exproprierea înseamnează o deciziune individuală, prin care Statulià în interesul public posesiunea unui imobil determinat, plătind proprietarului o justă şi prealabilă indemnitate. O reformă agrară duce la o deposedare, dar ea rezultă dintr'o dispoziţie pe cale generală. Ea n'are ca obiect direct deposedarea unui singur proprietar, ci e o redistribuţie generală a pământurilor".

Ea implică o indemnitate. „Dar, ea implică încă mai puţin ca indemnitatea să fie prealabilă şi să

1) Vezi articolul publicat în *Revue de Droit International*, 1927, în acelaş sens articolul Prof. Maurice Picard in *Jurnal Clunet*, 1927, pag. 926.

www.dacoromanica.ro

reprezinte exact valoarea de care final este privată. Desigur e drept ca Statul, care face reforma agrară să deà o indemnitate celor lezați, dar dreptul *nu-l obligă*".

Așa dar, în interiorul Statului exercit modul de aprecierea pe care-l socotesc mai adequat atât necesităților sociale și întăririi instituțiilor, cât și echilibrului economic, absolut trebuincios existenții lui.

Ori, regula *lex rei sitae*, pe care am cercetat-o dejà, statornicea că proprietatea streinilor aflată pe teritoriul unui Stat, suportă *exclusiv* legile acestuia.

Deci, pentruca proprietatea optanților să poată fi apreciată în expropriere după alte norme decât cele generale ale Statului expropriant — deși aceasta este o anomalie — ar trebuì ca ei să dovedească că tratatul de pace prevede acest privilegiu. Dar, noi am arătat că nici nu se pomenește de expropriere, și că aceasta este cu totul alta decât lichidarea. Deci, mai ales întrucât optanții s'au prezentat înaintea jurisdicției noastre de expropriere, ca expropriați, după normele acelei legi, ei nu mai au nici măcar dreptul să-și răstoarne situația juridică pentru a se prezentà ca *lichidați*.

Dar ce pretindeau ei? Ca tribunalul arbitrar mixt, să le ridice quantumul indemnității, pentrucă aceasta trebuià plătită în valoarea lei aur. Nu ne referim la legea cehoslovacă și la Constituția germană, care prevede exproprierea chiar și fără indemnitate. Ne referim numai la socoteala

www.dacoromanica.ro

făcută de d-nul Titulescu, înaintea Societății Națiunilor și după care Statul român ar fi trebuit să plătească în 1923 o anuitate de peste 30 miliarde numai pentru expropriere, când tot bugetul lui e de 10 — 13 milioane anual.

In concluzie, pentruca Tribunalul Arbitral să poată judecà cererea ungară, trebuià ca textul tratatului dela Trianon, să-i confere acest drept. Textul vorbește de lichidare și confiscare, dar nu de expropriere. Dealtfel a admite că exproprierea nu e lichidare, înseamnă să desființezi *ipso facto* orice amestec al unui tribunal internațional, modalitatea exproprierii fiind problema interioară supusă numai la regula *lex rei sitae*.

Din contră, a pretinde că li s'a dat optanților dreptul de a se plânge la Tribunalul Arbitral, pentru indemnitate chiar, ar fi fost o anomalie: Ar însemnà că optanții ar aveà dreptul la un alt preț de expropriere, altul decât *toți* ceilalți proprietari din România; cu alte cuvinte aceasta ar violà ordina în Statul român, nu numai pentrucă e contra egalității, dar pentrucă efectul normei ar fi că orice proprietar expropriat ar aveà dreptul să ceară quantumul indemnizării acordate optanților. Ori aceasta ar primejduì prin consecințele sale însăși existența statului român, ducând la revoluție.

A admite ca însăși exproprierea intra în categoria lichidărilor, ar fi nu numai să recunoști un privilegiu nejustificat optanților, dar să admiți că el intră în competința T. A. M. Un francez, un

www.dacoromanica.ro

englez, un ungur chiar, care nu e optant, poate fi expropriat după normele generale și definitive ale Statului român; proprietatea optanților nu poate fi atinsă, sau dacă da, prețuirea ei o face T. A. M.

A admite acest non-sens ar fi să consacrăm ideia că exproprierea, care este și va rămâne un atribut exclusiv al Statului, poate fi cenzurată de Tribunalul Arbitral. Cu alte cuvinte, toată puterea legislativă română este *tutelată* de T. A. M. Iar autoritatea noastră judecătorească și-a descoperit o nouă Casație, care poate răsturnà orice operatie de expropriere.

In ordina proprietății, a admite privilegiul intangibilității perpetui pentru optanți, ar fi să spunem că atunci când regimul agrar a scăpat de vestigiile proprietății latifundiare și absolutismul celei burgheze, a dat de o altă proprietate absolută: a optanților.

Lăsând la o parte toate argumentele de drept, și statornicind ca arbitru numai *bunul-simț,* este oare conceptibil ca atunci când Societatea Națiunilor însăși a admis că exproprierea nu e incompatibilă cu tratatul, ezitând în impunerea unei soluții, când tratatul consfințeà cele mai legitime drepturi pentru Statul român, să vie el — Tribunalul arbitral mixt — și să-și aroge dreptul de a verificà exproprierea noastră? Este admisibil ca procesul dureros al trecutului nostru agrar, atunci când s'a înscăunat într'o stare de îmbunătățire prin sbuciumarea a milioane de subiecte dea-

www.dacoromanica.ro

lungul a trei secole să fie amenințat și răsturnat de către un tribunal de 3 oameni? Că un om — fie el chiar d-nul Cedercrantz — să-și permită a se face judecătorul 1) unui trecut, care nu e al său, ci al întregului neam românesc?

Ei bine, Tribunalul Arbitral a răspuns: da.

SECȚIUNEA IV

Hotărârea Tribunalului; analiza și efectele ei.

Tribunalul Arbitral Mixt, româno-ungar, printr'o hotărîre din 10 Ianuarie 1927, semnând numai președintele Cedercrantz și arbtirul ungur Székacs:

I. Se declară competent ; II. Ordonă pârîtului să-și depună răspunsul în fond într'un termen de o lună dela notificarea hotărîrii; III. Rezerva cheltuelile.

Legăm pentru un moment acest dispozitiv cu primele două capete de cerere al reclamației ungare, pentru a se vedeà ce drepturi și-a arogat tribunalul:

1. Să spună și să declare că măsurile restrictive ale dreptului de proprietate, aplicate imobilului

1) Iar când avocații Statului român prezintă aceste anomalii conchizând la incompetența tribunalului, i se răspunde de partea adversă. Vous fuyez la justice, vous vous dérobez?". (Vezi pledoaria domnului Gidel).

Ca și când invocarea incompetinței ar fi ceva ilicit! După aceasta teorie nici n'ar mai exista problema competinții, iar judecătorii cari o consacră refuză de a da dreptate.

www.dacoromanica.ro

și mobilelor părții reclamante[1]) de către Statul român, sunt contrarii stipulațiilor art. 250 din tratatul dela Trianon.

2. Să condamne Statul român *să restitue* părții reclamante bunurile sale, mobilele și imobilele, libere de orice sarcini, așa cum se aflau înaintea măsurilor de care este vorba; să restabilească, în plus, situația anterioară a zisului imobil, în cărțile funduare.

Cu alte vorbe, tribunalul arbitrar s'a declarat competent să anuleze exproprierea săvârșită de Statul român. Să vedem considerentele:

După ce constată elementele acțiunei optanților și cererea excepțională de incompetență depusă de Statul român, analizând textul incriminat al tratatului dela Trianon, tribunalul recunoaște că tratatul a voit sa pună bunurile ,drepturile și interesele resortisanților unguri — situate pe teritoriile fostei monarhii austro-ungare — la adăpostul măsurilor menționate de art. 232 și 250 „adică să plaseze aceste bunuri, drepturi și interese *sub imperiul dreptului internațional comun*".

Până aci suntem în perfect acord cu hotarîrea tribunalului, pentrucă am arătat și noi ce valoare are acest principiu; că dreptul internațional lasă reglementarea acestor drepturi regulei *lex rei sitae;* dar aceasta însemnează că exproprierea română nu are nici-o incompatibilitate cu tratatul.

Insă, tribunalul adaogă:

„Că deci din principiile dreptului internațional

1) Vezi cererea lui Emerick Külin.

comun, trebuie să se inspire, ori de câte ori e chemat să statueze asupra unei reclamații în virtutea art. 250";

„Dat fiind că în termenii art. 250 vor fi supuse Tribunalului arbitral mixt, reclamațiile introduse de resortisanții unguri, optanți sau neoptanți, în privință de bunuri, drepturi și interese situate pe teritoriile vechii monarhii austro-ungare, de îndată ce aceste bunuri sau interese au fost supuse la măsurile menționate la zisul articol;

Ne oprim deocamdată aici.

Mai întâiu, tribunalul face o violare a principiilor de drept internațional, spunând că tribunalul arbitral mixt trebuie să se „inspire din principiile dreptului internațional"; singurul lucru, pe care îl poate într'adevăr, este să-și însușească technica dreptului internațional, dar *principiile* din care se inspiră ele, sunt cele ale arbitrajului. Ori, un tribunal arbitral nu este un tribunal de drept comun, cum încearcă să susțină tribunalul, ci este un simplu arbitru, a cărui putere e reglementată de *compromisul* părților cari l-au creiat.

Ori compromisul spune: „lichidare și confiscare" interzisă; în rest dreptul comun. Aci intervine sursa de inspiratie a dreptului internațional comun. Tribunalul violează, însă, normele dreptului internațional comun, când în considerentele următoare consideră — spre a-și motivà competența — că orice măsură care aduce *atingerea* bunurilor, drepturilor și intereselor — în prim aspect — este o lichidare. A pretinde o asemenea inepție, ar fi să admiți că până și impozitul pe care-l plătește streinul pentru bu-

www.dacoromanica.ro

nurile sale, este o lichidare, ea purtând atingerea proprietății lui. Ori, unanimitatea doctrinei în frunte cu Pillet, admite că aceste măsuri sunt libere.

Tribunalul continuă:

„Ceiace importă..., este de a se constată dacă măsurile, de care se face plângere în speță, prezintă, sau nu, trăsăturile caracteristice ale uneia sau alteia, din măsurile, cari, în termenii art. 250 pot dà loc la reclamațiile susceptibile de a fi supuse Tribunalului Arbitrar Mixt; că, dacă găsește că astfel e cazul, el posedă dejà elementele suficiente pentru a stabilì competența sa, dar că numai examinând fondul reclamației, va fi în stare să constate dacă realmente circumstanțele cauzei sunt de natură a dà loc la aplicarea art. 250.

„Faptul alegat de pârît că măsurile au fost luate în virtutea legii agrare sunt o chestie de fond".

Mai întâiu, amintim că tratatul spune numai „lichidare sau confiscare". Competența Tribunalului poartă, prin urmare, asupra acestor două măsuri. Atât. Așa dar, el va judecà întotdeauna când va fi vorba de o *lichidare* sau *confiscare*. Când, însă, se va ivì o măsură care nu face parte din acestea două, el va trebuì să-și decline competenta, pentrucă el nu are *competența competenței*, pentru a statuà asupră-le. Dar, presupunând că ar aveà-o, atunci el, în baza tuturor principiilor de drept și-o va puteà aprecià în doua moduri: sau va discutà *în principiu*, în abstract, dacă un caz — cu elemente deosebite de cât

www.dacoromanica.ro

cele conferite prin compromis — are, sau nu, vre-o relaţie de subordonare cu ele şi atunci nu va atinge de loc fondul; sau — discută în fapt — şi atunci *toate* elementele de fapt, trebuiesc apreciate, cu alte cuvinte el *pipăe* fondul.

Socotesc inutil să mai invoc deciziunile unanime în materie de competenţă, date de tribunalele ordinare, interne, după care obligaţia de a pipăì fondul este întotdeauna necesară.

Curtea dela Haga a statuat asupra ambelor cazuri de aprecierea competenţei.

In avizul său No. 4, purtând asupra competenţii Consiliului Societăţii Naţiunilor, ea spune că aceasta poate fi admisă când *titlurile* invocate părţii sunt de natură să poata fixà o concluzie.

Deasemenea, în avizul No. 6, ea adaogă — în examenul competinţei sale — se pot „eflora" subiecte ţinând de fondul afacerii[1]).

Intrarea în fond, pentru cercetarea competinţei presupune însă, sau pipăirea lui integrală, sau renunţarea la acest mod de apreciere. A reţine numai o parte din fond, este a violà principiile generale în materie de competinţă. Acest lucru îl face tribunalul.

Când e vorba să considere ce a însemnat luarea proprietăţii — el răspunde: nu mă interesează de ce s'a luat, adică refuză să cerceteze cauza.

Când, însă, e vorba să aprecieze dacă s'a atins, sau nu, proprietatea, el *intră* în fond şi spune: „bunurile au fost *întâiu* izbite de o seche-

---

1) Vezi şi pledoaria domnului Politis, *Recueil*, vol. IV.

www.dacoromanica.ro

strare formulată". Ori, prin aceasta, el prejudeca asupra fondului.

Cât de curioasă e decizia tribunalului, o putem aprecià și după alt considerent al ei:

„Dat fiind că pentru aprecierea importanței acestei măsuri, nu e necesar a se oprì la examinarea, dacă despăgubirea promisă reclamantului este sau nu de considerat ca o despăgubire adequată, ceiace dealtfel e o chestiune esențialmente de fond": pentrucă în aspect ea atinge proprietatea.

Cu alte vorbe, lichidarea și exproprierea sunt tot una, deci tribunalul e competent, pentrucă transferă proprietatea. Nu putem califică decât drept ignoranță acest mod de a amestecà actele juridice; după teoria tribunalului: vânzarea, donațiunea, succesiunea sunt tot una, pentrucă ele deopotrivă transferă proprietatea.

Și mai departe:

„Că într'adevăr, celelalte fapte *invocate* de reclamant ajung să poată dà constatarea că e vorba, în speță, de o măsură care afectează proprietatea unui bun ex-inimic, luând-o în totalitatea sa proprietarului și fără consimțământul său [1]); că această măsură constitue o *violare* a principiului general al respectului drepturilor dobândite și *depășește limitele dreptului internațional* comun și că ea are întreg caracterul unei lichidări în sensul art. 250 și intră — prin *natura* sa însăși în măsurile vizate de zisul articol.

---

1) Aci tribunalul e și de rea credință, făcând să pară că legea de expropriere a izbit integral și numai pe exinimici, pe când noi am probat că legea izbea independent de calitatea juridică a proprietarului și în mod legal pentru streini și supușii români.

www.dacoromanica.ro

Semnalăm, întâiu, că tribunalul cercetează *faptele*, când e vorba de *efectul* lor; dar nu se ocupă de cauză. Apoi, tribunalul săvârşeşte o condamnabilă inadvertenţă şi o violare a tratatului şi normelor de drept internaţional, spunând că măsura depăşeşte limitele dreptului internaţional comun.

Noi ne întrebăm ce fel de drept comun — recunoscut de tribunal — mai e acela, care prohibeşte măsura exproprierii? Din două, una: sau tratatul a lăsat bunurile streinilor în dreptul comun, adică le-a supus regulei *lex rei sitae;* sau le-a constituit un privilegiu, şi acela, după cum constată tribunalul însuşi, nu există.

Tribunalul, însa, uită un lucru: daca admite ca bunurile optanţilor au fost lăsate dreptului comun, atunci înseamnă că aceste bunuri, ca o consecinţă a regulii *lex rei sitae,* vor fi supuse şi aceleia *forum rei sitae.* Plângerile ce ar decurge se vor intentà la instanţele locului, adică la jurisdicţia românească, nu înaintea T. A. M.

Pentru a-şi susţine superficiala apreciere, tribunalul îşi însuşeşte teoria profesorului Gidel, a lichidărilor de războiu şi a celor de dupa războiu. Ori această teorie nu înaintează de loc problema. Ea divizează sfera lichidărilor, dar n'o lărgeşte. Trebuie mergând până acolo, încât să admitem tribunalului A. M., competenţa competinţii să arate că exproprierea are vre-o legătură cu lichidarea. In principiu T. A. M. nici n'o discută. Ca fapt, însă, el răspunde:

„Chestiunea de a şti dacă exproprierile de care

www.dacoromanica.ro

e vorba sunt, sau nu, măsuri diferenţiale interesează esenţialmente fondul şi, prin urmare, nu e locul să le examinăm acum".

Aşa dar, între lichidare şi expropriere, singură măsura diferenţială trasează deosebirile; că exproprierea indemnizează pe proprietar direct; că ea e o necesitate socială, şi nu din războiu; că ea se naşte printr'o lege internă, nu prin tratat; că exproprierea nu vizà de loc pe streini; că exproprierea e permanentă şi generală; pe când lichidarea e trecătoare şi specială; că cea dintâiu vizează numai imobilele, cealaltă orice drepturi şi interese; ş. a. m. d.; acestea toate nu sunt elemente de deosebire. Singurul element de deosebire este măsura diferenţială; dar, aceasta e chestie de fond! Deci tribunalul nu se ocupă de ea aci.

„Dat fiind că în aceste condiţii, nu este îndoios că Tribunalul este competent pentru a cunoaşte capătul de reclamaţii introduse în contra acestor măsuri; se rezervă fondului de a constatà dacă pârîtul — aplicând această măsură — aveà sau nu un titlu să-l autorize de a se abate dela *dreptul internaţional comun*".

Observăm că — din nou — tribunalul consideră situaţia de drept internaţional comun ca un privilegiu; din nou îşi întăreşte incompetenţa, punând în discuţie dreptul comun şi din nou se erijează în judecător comun de drept internaţional.

Cu alte vorbe, ceiace d-nul Titulescu a refuzat — cu drept cuvânt — Curţii dela Haga şi Societatea Naţiunilor nu s'a opus, spunând că nu se poate

www.dacoromanica.ro

tolerà ca un arbitru să discute legea exproprierii de necesitate socială a României — Tribunalul își arogă el dreptul de á aprecià.

Dar, am văzut că apărătorii Statului român au ridicat și chestiunea acordului dela Bruxelles, ca având autoritate obligatorie în cauză. Amintim că, conform acelui acord — în interpretarea tratatului dela Trianon Ungaria recunoscuse ca exproprierea nu este incompatibilă cu prevederile acestuia; că Societatea Națiunilor însăși, consfințise în încheierile sale acest acord.

Când a fost vorba de textul articolului 250, care erà categoric „lichidare sau confiscare", dar în urma interpretării ungare devenise îndoelnic tribunalul a transformat îndoiala în certitudine, spunând că exproprierea poate fi asimilata cu lichidarea prin modul cum ar fi fost îndeplinită. Aci, însă, când erà cazul unei interpretări categorice și formale care considera exproprierea ca neprohibită de tratat, T. A. M. denaturează valoarea definitivă a acordului.

Dupa ce citează pasagiul: „Asupra chestiunii incompatibilității între legea românească și dispozițiile tratatului relative la drepturile optanților, este admis și reprezentanții unguri n'o contestă — că tratatul nu se opune la o expropriere a bunurilor optanților pentru rațiuni de utilitate publică, aci cuprinzându-se și necesitățile sociale ale reformei agrare...

După aceasta, un considerent de cea mai curioasă factură juridică spune:

www.dacoromanica.ro

„Ținând seama că zisa dare de seama care relatează convorbirile ce au avut loc între reprezentanții celor două guverne indică pretutindeni în chip precis de către cine au fost făcute declarațiile cuprinse într'însa, fie reproducând textual aceste declaratii, fie redând numai sensul; că pasagiul invocat de pârît nu conține nici-o indicație în această privință și că numai pentru acest motiv este cel puțin îndoelnic că este vorba într'adevăr de o declarație formală din partea reprezentanților unguri....

Prin aceasta, tribunalul săvârșește o eroare grosieră de fapt, un exces de putere și o omisiune esențiala, neluând în seamă declarația interpretativă dela Bruxelles. Noi am arătat în capitolul II, care este realitatea înțelegerilor dela Buxelles și am învederat seriozitatea lor prin desbaterile dela Societatea Natiunilor, care chiar a constatat în rezoluția sa, încheierea definitivă de acolo. Am spus că declaratia a fost semnată valabil de către contele Czacky, reprezentantul Ungariei, perfect învestit cu depline puteri întru aceasta. Astfel că interpretarea dela Bruxelles rămâne *definitivă și obligatorie* [1]). Dealtfel, dacă n'ar fi fost așa ce rost ar mai aveà precipitata întâmpinare a guvernului ungar către Societatea Națiunilor, prin care dezavuà pe delegatul său? Ce sens mai aveà textul: „Mai întâiu, reprezentantul *nostru* a

1) In ultimele zile chiar, deputatul Nagy a atacat în parlamentul ungar pe primul ministru Betlhen, spunând că la Bruxelles contele Czacky a *angajat* valabil Ungaria prin acordul ce l-a semnat și a atras atenția că din dosarul cauzei lipsesc elementele esențiale. Ori dacă n'ar fi vorba de o angajare formală, de ce s'au ascuns actele?

www.dacoromanica.ro

luat parte acolo cu titlu *privat* exclusiv"? şi că „el s'a lăsat mânat — în împrejurări deloc apte, să asigure o matură chibzuială, pe care o cereà seriozitatea extremă a actului — şi a semnat în numele guvernului ungar o parte a textului unui proiect de *rezoluţie?*" Ce noimă ar mai aveà încheierea: „Este dar evident că zisul delegat al guvernului regal ungur a depăşit limitele deplinelor sale puteri şi guvernul ungur, *nu poate,* cu marele său regret, *cu toată semnătura unuia din reprezentanţii săi,* asupra unei părţi a textului, să adere la proiectul de rezoluţie".

Aşa dar, ceiace recunoaşte însuşi guvernul ungar că a fost *perfectat* şi *semnat* la Bruxelles, este nebrobant pentru tribunal, fiindcă el nu vede cine a făcut o declaraţie care e în contul guvernului ungar şi semnată la sfârşit de delegatul acestuia..,

Dacă tribunalul ar fi spus cel puţin că nu ià drept definitivă declaraţia, pentrucă a fost urmată de tăgăduirea guvernului ungar, cel puţin ar fi fost o eroare de drept, mai uşor de admis din partea unora cari au săvârşit multe, deşi noi am arătat că este inoperantă această dezavuare tardivă, după ce a acordat a fost definitiv semnat.

Dar a merge până acolo încât să negi puterea unui act a cărui existenţă o recunoaşte însăşi partea, chiar dacă neagă definitivatul ei, aceasta este o părtinire categorică. Şi pe vremea procedurii formulare — adică pe la 600 înainte de Christ judexul sau arbitrul părtinitor, adică cel *quem suam litem facet* suportă o astfel de pedeapsă

www.dacoromanica.ro

ca Cicero reproşà că ea a înspăimântat şi pe cei drepţi[1]). Dar astăzi?

Azi, arbitrii o repetă chiar de mai multe ori în cuprinsul unei hotărîri.

Intr'adevăr, când a fost vorba să cerceteze exproprierea în sprijinul tezei române, adică să o separe de lichidare, tribunalul o consideră, numai în ce privesc efectele sale, adică ceiace credeà el că seamănă cu lichidarea, spunând că restul e chestiune de fond; când, însă, e vorba să discute punctul 2 al acordului dela Bruxelles, asupra despăgubirii, tribunalul spune în proprii termeni: „rezultă din cele ce preced[2]), că compatibilitatea exproprierilor cu tratatul presupune realizarea tuturor regulelor ordinare de expropriere", adică faptul că delegatul ungur legase de prima chestiune, a exproprierii, pe cea a despăgubirii adequate şi în numerar „ridică orice vedere a acestei părţi a argumentării.

Noi am aratat deja că, conform principiilor dreptului internaţional comun, recunoscând că nu există incompatibilitatea între tratat şi expropriere, *ipso facto* trebuie să se recunoască dreptul Statului român de a fixà modalităţile şi indemnizarea, adică de a legiferà liber, ceiace nu înseamna decât aplicarea regulei *lex rei sitae*.

Simtind netrăinicia argumentării sale, tribunalul îşi constitue o altă ipoteză în considerentele următoare, dar vom vedeà că aceasta este o nouă

1) Vezi Keller, *Procedure civile romaine*, pag. 380 şi urm.

2) Tribunalul analizează punctul al doilea al declaraţiilor ungare de a Bruxelles.

www.dacoromanica.ro

violare a principiilor de drept internațional și o uzurpare de putere.

Intr'adevăr, tribunalul admite (ipotetic, după el), că ar fi fost vorba de un acord și de o concesiune. Dar această concesiune nu poate fi opozabilă optanților pentrucă aceștia având dreptul să se plângă T. A. M. conform art. 250 „chiar dacă ar fi vorba de o recunoaștere făcută de guvernul ungar, e locul să constatăm că n'are nici-o valoare pentru soluționarea litigiului".

Care este principiul de bază al raționamentului? Tribunalul se constitue din nou instanță permanentă și de drept comun; el are dreptul să statueze în orice reclamații ale ungurilor. Mai mult chiar, dreptul acestora este în concepția tribunalului individual și de sine stătător; cu alte vorbe, Statul ungar n'aveà dreptul să renunțe, sau chiar dacă a făcut-o, renunțarea lui este inoperantă, dreptul individual rămâne în picioare.

Acest mod de a vedeà este profund eronat.

Dreptul optanților decurge numai din tratat; iar acesta este opera *exclusivă* a puterilor suverane contractante. La fel, interpretarea lui aparține întotdeauna acestora. Orice renunțare pe cale de interpretare schimbă și fixează numai pe baza interpretării drepturile derivatoare dintr'însul. Ori, dreptul optanților nu trăiește decât prin tratat; el nu este un drept comun, ci un privilegiu acordat prin *voința* puterii suverane a contractanților; este un drept special, care, o repetăm, trăiește atâta timp cât părțile conced să-l acorde.

www.dacoromanica.ro

Că nu interesează soluționarea litigiului? Ba, încă mult. Tribunalul arbitral şi el nu este de sine stătător, ci e o jurisdicție compromisorie, ale cărei prerogative decurg *numai* din vointa părților. Ori, dacă interpretarea textului, care aparține numai contractanților şi în niciun caz T. A. M., convine că puterile tribunalului sunt mai restrânse, eu tribunal nu pot să le depăşesc, decât săvârşind o uzurpare de putere. Interpretarea tratatului poate fi sau lărgitoare sau restrictivă. Dacă părțile convin că sensul adevărat este cel restrictiv, eu nu-l pot depăşì, pentrucă pe baza lui ființez. In speță, dacă Ungaria a admis că contestările înaintea T. A. M. sunt numai din lichidare și confiscare și că exproprierea este compatibilă cu tratatul, eu, Tribunalul arbitral nu mai am dreptul să discut o plângere purtând asupra exproprierii.

Deasemenea, dacă partea contractantă a restrâns înțelesul textului, atunci drepturile supusului o suportă și ele nu se pot exercità în depășirea limitelor admise de puterea suverană. Tribunalul crede că dreptul de a se plânge al supusului este un apanagiu de sine stătător, uitând că el naşte numai prin tratat. Consimțirea Ungariei — zice hotărîrea — „nu e de natură să lege pe toți resortisanții unguri”.

Prof. G. Scelle într'un **articol** 1), salută această concepție a tribunalului, zicând că ea *inaogurează* „recunoaşterea individului ca subiect de drept internațional, având capacitatea de a utilizà el în-

1) Vezi *Revue de Droit International public* 1927, pag. 433 482.

www.dacoromanica.ro

suşi puterile sale juridice înaintea jurisdicţiilor internaţionale". Dar savantul profesor uită să se întrebe: din ce derivă aceste drepturi şi de unde naşte puterea jurisdicţiei internaţionale? Sunt acestea apanagii de drept comun; iar jurisdicţia internaţională este şi ea definitivă şi de drept comun? Nici una, nici cealaltă. O repetăm, drepturile optanţilor sunt speciale şi de drept comun, iar jurisdicţia internaţională este întotdeauna compromisorie.

Dealtfel, accesul direct al individului înaintea jurisdicţiei internaţionale a fost viu discutat de comitetul de jurişti dela Haga, cu prilejul organizării Curţii superioare de justiţie 1).

Cu acest prilej, acest drept direct nu a fost admis pentru multe motive, de cea mai savantă factură.

Lasând la o parte argumentul că indivizii nu pot fi subiecte de drept international, căci nu tăgăduim că ar fi susceptibil de controverse, alte argumente serioase au împiedicat recursul direct al indivizilor la justiţia internaţională: Intr'adevăr, dacă particularii au dreptul să citeze Statul în contra căruia se plâng înaintea tribunalelor acestuia, acest drept le e suficient şi nu mai e nevoie de un altul. Iar dacă Statul nu le dă acest drept, adică dacă Statul refuză să accepte citarea lui în justiţie, deci dacă refuză să se prezinte înaintea tribunalelor municipale, apoi el nu va

1) Vezi N. Politis, *Les nouvelles tendences du droit international*, pag. 84 şi urm.

www.dacoromanica.ro

primì să vină nici înaintea celor internaţionale, încât dreptul individului stă pe loc.

Apoi, dreptul de protecţie diplomatică pe care îl au întotdeauna indivizii, pentru apărarea lor, este nu numai suficient, dar chiar superior, această apărare venind nu cu titlul unor interese particulare, ci în numele unui Stat, ceiace măreşte autoritatea cererii.

Că acest mod de a vedeà a fost consfinţit de însăşi tratatele de pace, aceasta ne-o învederează chiar motivarea raportului depus de d-nul Chamberlain, — în ce privesc minorităţile — raport de care ne vom ocupà în capitolul următor: „Scopul tratatului — spuneà domnia-sa — n'a fost acela de a creià unităţi etnice autonome în diferitele state semnatare, ci numai garanţia desvoltarii neturburate a minorităţilor".

Vorbind de propunerea contelui Appony — facută înaintea Societăţii Naţiunilor, în ce privesc plângerile pe baza tratatului minorităţilor, d-nul profesor N. Daşcovici spuneà 1): „admiterea propunerii contelui Appony, în sensul că orice plângere minoritara, prezentată de o asociaţie de intelectuali, ori de o instituţie şcolară sau bisericească recunoscută autonomă, să fie desbătuta înaintea Consiliului, în contradictoriu cu Statul pârît, ar fi însemnat o *radicală modificare* a procedurii prevăzută prin textul însuşi al tratatului. Ea ar fi însemnat, însă, în acelaş timp şi o foarte gravă *atingere adusă suveranităţii* Statelor semnatare ale tratatului de ocrotire, întrucât s'ar fi

1) Vezi articolul publicat în *Societatea de mâine*, pag. 887.

www.dacoromanica.ro

creiat din toate asociaţiile de intelectuali şi instituţiile şcolare sau bisericeşti minoritare, adevărate *State în Stat,* capabile de a stà în contradictoriu, înaintea forului dela Geneva".

Mutatis mutandis, vom spune că cu atât mai vârtos nu ar puteà fi vorba de recursul direct al unui singur individ, cum încearcă să inaogureze hotărîrea Tribunalului arbitral mixt. Dar, tribunalul aduce încă o violare principiilor de drept internaţional.

Apărătorii tezei române spuseseră ca optanţii s'au prezentat înaintea instanţelor române şi s'au apărat în fond, recunoscând astfel că măsurile incriminate constituesc acte de expropriere [1]).

La aceasta tribunalul răspunde: „Având în vedere ca pârîtul n'ar puteà invocà niciun principiu de drept în sprijinul alegatiilor sale, cari, de fapt, sunt cnotrarii tezei universal recunoscute, ştiut fiind că în materie de jurisdicţié internaţională, nimic nu sè opune ca particularul interesat să înceapă prin a epuizà mijloacele de recurs oferite de legea naţională, înainte de a se adresà înaintea jurisdicţiei internaţionale; că faptul de a nu fi invocat înaintea tribunalelor române nu i-ar puteà privà de dreptul de a se prevalà de dispoziţiile unui tratat internaţional, înaintea acestui Tribunal".

Desigur că nimeni nu neagă acest recurs rezervat înaintea tribunalelor internaţionale.

Dar, aci e alt caz. Optanţii s'au prezentat înaintea jurisdicţiei de expropriere, ca *expropriaţi,* re-

1) Vezi penultimul considerent al hotărîrii T. A. M.

www.dacoromanica.ro

cunoscând prin aceasta calitatea lor, drept atare; și, după ce au epuizat instanța româna, se adresează T. A. M. ca *lichidați*. Aci nu mai avem o aceiași plângere, cu acelaș motiv juridic, ci una deosebită. Mai mult chiar, prin susținerea în fond, a drepturilor lor ca expropriați, ei au achiesat această calitate și nu o pot desbrăcà înaintea T. A. M. Deasemenea, tribunalul nesocotește principiile de drept internațional, după cari indivizii nu pot recurge direct și personal la jurisdicția internațională; si printr'o violare a acelorași principii și a tratatului, admite că drepturile optantilor sunt de sine stătătoare, uitând că ele se nasc din tratat.

Față de aceste constatări, din cari reiese nu numai violarea repetată a principiilor de drept internațional și a normelor de drept comun, dar violarea flagranta a tratatului dela Trianon — deci a conventiunii pe temeiul căreia funcționà prin arogarea unei puteri cu care nu a fost investit și erijarea lui în instanța permanentă și ordinară de drept comun, cum rămâne hotărîrea sa?

Faptul de a fi statuat într'o cauză care nu îi fusese conferită prin compromis, izbește de nulitate absolută — și vom vedeà că e chiar inexistentà — hotărîrea tribunalului.

Constatăm că nu numai faptul de a fi violat principiile de fond ale dreptului internațional; nu numai faptul de a fi violat normele de drept în ceiace privește administrarea probelor și constatarea lor; dar uzurparea pe care a făcut-o tribunalul în exercitarea drepturilor sale, arogân-

www.dacoromanica.ro

du-şi o competinţă pe care n'o are — constitue un grav exces de putere.

Intr'adevăr, dacă ne-am referi la dreptul public intern, vom aveà cazuri de exces de putere, ori de câte ori va fi vorba de: a) *incompetenţă;* b) *viţiu de formă;* c) *violarea unei legi de fond;* d) *deturnare de putere* [1]).

Săvârşit-a tribunalul vreuna din aceste abateri? Pe toate.

Intr'adevăr, tribunalul erà *incompetent.* Noi am arătat că puterea lui decurgeà numai din tratat, compromisul constitutiv, care-i limità competinta *la lichidare* şi *sechestrare.* Ori, depăşirea acestor puteri constitue un exces de putere. Fiind un tribunal arbitral, prerogativele sale sunt construite pe tiparul arbitrilor de drept comun. Ori, aci unanimitatea doctrinei şi jurisprudenţei spun: e nulă o hotărîre dată „în afară de termenii compromisului, judecătorii statuând asupra unor puncte cari nu le erau conferite sau luând hotărîri pe cari compromisul nu îi autorizà să le ià, adică ori de câte ori depăşesc puterile [2]). Deasemenea Bioche, vorbind de cazurile depăşirii compromisului de către arbitrii spune:

„In aceste diferite împrejurări, arbitrii au depăşit evident puterile ce le fuseseră acordate de părţi şi jurisdicţia lor cu totul specială nefiind *niciodată* susceptibilă să se întindă dincolo de limitele fixate prin compromis, care le-a dat naştere, rezultă că decizia lor nu e o sentinţă, ci

1) Vezi C. Rarincescu, *Contenciosul administrativ* pag. 42.
2) Vezi Garsonnet, *Traité de procedure* vol. VIII pag. 515.

www.dacoromanica.ro

numai *o violare* a contractului intervenit între ei si părți; prin consecință ea trebuie să fie întotdeauna anulată, *fără a fi nevoe* să mai recurgă la formalitățile stabilite de lege pentru reformarea hotărîrilor 1).

Deasemenea Vattel, în tratatul său 2), spune: „O parte nu e legată de decizia arbitrilor atunci când speța nu intră în termenii compromisului; o asemenea decizie este o literă moartă".

Chiar dacă am presupune prin absurd că T. A. M. este un tribunal ordinar, încă vom constată excesul de putere pentru incompetență, căci în virtutea principiului de competință *rationae materiae*, el a depășit puterile conferite prin legea constitutivă: tratatul; adică l-a violat.

„Ce este excesul de putere al unui tribunal? se întrebà încă de mult Merlin 3). Nimic altceva decât transgresiunea limitelor în cari legea a circumscris autoritatea lui.

Prin aceasta, hotărîrea tribunalului aritrar mixt întrunește și al doilea element: *violarea unei legi de fond*.

Vițiul de formă este de multe ori repetat. Astfel arbitrii trebuie întotdeauna să țină seamă de regulele de drept. Tribunalul spune că judecă cu respectul dreptului internațional comun și că tratatul a înțeles să lase bunurile optanților sub regimul acestuia și apoi introduce exproprierea

1) Vezi Bioche, *Procedure civile*, pag. 540.
2) Vezi Vattel. *op. cit.* cartea II; idem c. XVII § 39.
3) V. *Repertoire;* In acelaș sens; Rodière, *Procedure Civile* vol. I, pag. 123 și urm. Garsonnet, *op. cit.* vol. VIII, pag. 441.

www.dacoromanica.ro

după simplu ei efect — în lichidare, făcând să pară că şi ea a fost interzisă de dreptul comun şi de tratat. Deasemenea, el violează principiile de drept în materia probelor, spunând că nu cercetează fondul şi apoi prejudecă asupra lui. El nesocoteşte încheierea dela Bruxelles 1), şi nu o ià în seamă, săvârşind un exces de putere, sau în tot cazul, o omisiune esenţială, dar mài ales o eroare grosieră de fapt, spunând, în ce priveşte declaraţia dela Bruxelles, că nu se arată cine a făcut-o, atunci când însăşi partea emitentă recunoşteà existenţa ei; deasemenea, când declară ca bunurile optanţilor au fost sechestrate la început.

Deturnarea şi uzurparea de putere o constitue actul tribunalului de a-şi arogà competenţa cercetării exproprierii româneşti, înglobând-o în lichidare, deşi tribunalul recunoşteà că bunurile optanţilor au fost lăsate în dreptul comun, adică la *lex rei sitae,* a pretins totuşi că exproprierea e o lichidare, pentru a o scoate din competenţa organelor teritoriale, adică *forum rei sitae;* cu alte cuvinte tribunalul şi-a folosit competinţa în materie de lichidare, pentru a cenzurà o expropriere.

Dealtfel, nici nu avem nevoe pentru izbirea de nulitate a hotărîrii T. A. M. să dovedim excesul de putere pentru toate patru cauzele.

1) Curtea de Casaţie franceză a admis în nenumărate ocazii că este un exces de putere ori de câte ori o instanţă nesocoteşte forţa probantă a unor acte oficiale sau quasi-oficiale. Astfel ea a anulat ca exces de putere nesocotirea unui proces verbal sau contradicţia motivelor hotărîrii cu enunţările acestuia.

(Vezi Waline, *L'Exces de pouvoir du juge,* pag. 174).

www.dacoromanica.ro

Numeroase decizii ale instanţelor şi doctrina au admis că atunci când o hotărîre arbitrală este izbită într'un singur capăt al ei, nulitatea rezultând din viţiul acelui considerent este suficientă să infecteze şi pe celelalte, adică să facă nulă întreaga sentinţă, mai ales când acel considerent e în oarecare raport de conexitate cu celelalte [1]).

Deasemenea, dacă ar fi să considerăm excesul de putere prin prizma sub care îl cercetează Lafferière [2]), şi comentatorii săi care se sprijină pe violarea principiului separaţiunii puterilor, vom conchide deasemenea că T. A. M. a săvârşit un exces de putere întreit.

Luând pe rând ipotezele acestei teorii [3]), adică *a)* excesul de putere purcede din uzurparea unei puteri interzise autorităţii judiciare; la aceasta vom răspunde că Tribunalul săvârşeşte un asemenea act, prin aceia că îşi arogă dreptul de a fixà o altă indemnitate decât aceia decisă de puterea legislativă română;

b) uzurparea poate să nască şi din însuşirea unei puteri cari aparţine altei autorităţi diferite sau mai înalte în ierarhia judiciară; la aceasta răspundem prin amintirea dreptului ce-l aveau instanţele române ale locului de a se pronunţà numai ele, în conformitate cu principiul *lex rei sitae;* nu uităm deasemenea dreptul ce şi l-a arogat T. A. M. de a interpretà tratatul, atunci când

1) Vezi Bioche *op. cit.*, vol. I pag. 544, care citează şi numeroase decizii în acest sens.

2) Vezi Lafferière, *Juridiction administrative*, vol. II pag. 398 şi urm.

3) Vezi şi Dalloz, *Repértoire*.

www.dacoromanica.ro

noi am văzut cui incumbă această competență, etc.;

c) iarăși, la regula că excesul de putere presupune violarea regulelor substanțiale, cari asigură validitatea hotărîrilor, la aceasta vom invocà numeroasele exemple citate mai sus, din cari reiese violarea principiilor dreptului internațional; a celor de drept comun; a convenții părților, etc.

Care va fi consecința?

Excesul de putere izbește actele săvârșite cu dispreţul legii în trei moduri.

a) Un act devine *inexistent* când excesul de putere al autorității săvârșitoare consistă dintr'o violare flagrantă a competinții sale, adică din însușirea unor atribute pe care legea nici *nu puteà* să i le acorde. Actul este o pretentie numai, c ceva inconceptibil în mod normal; iar atingerea dispozițiilor reglementare categorică 1);

b) actul poate fi *nul* sau neregulat, izbit chiar și de norma *quod ab initio nullum est, nullum producit effectum,* dar el are o aparența de valabilitate, de legalitate, sub care se ascunde depășirea puterii agentului, printr'o violare a legii, printr'o deturnare de putere, etc.

c) în sfârșit, actul e anulabil când nevalabilitatea poate fi acoperită, sau când autoritatea superioară poate să-l suprime.

Pe când, însă, actul neregulat, nul cât și cel anulabil presupun o intervenție posterioară să-

1) Vezi și L. Alcindor, ***Différentes espéces de nullités des actes adm.,*** **pag. 8, 17 și urm. Idem Gaston Jèze, *Droit adm.,* vol. I Cap. V.**

www.dacoromanica.ro

vârşirii lor, pentru a le puteà înlăturà, cele inexistente nu au nevoie de niciuna.

Intr'adevăr, pentruca un act nul să poată fi considerat drept atare, trebuie ca cineva să invoace nulitatea lui înaintea judecătorului, care îl suprimă în existența lui obiectivă, *erga omnes*.

Acelaş lucru trebuie făcut şi pentru actele anulabile, numai că sunt anumite restricţii, legea cerând un termen, etc.

Actul inexistent, însă, nu poate fi dedus în faţa judecătorului, pentrucă el nu are fiinţă, nici nu a avut vreodată.

Doctrina şi practica admiteau că intră în această categorie: uzurpările de putere ale unui agent asupra autorităţii, adică arogarea unei competinţe care e imposibil să-i fie acordată[1]; uzurparea puterii unei autorităţi administrative asupra unei jurisdicţii[2], adică impietarea asupra atributelor acesteia; sau uzurparea puterilor unei administraţii de către o alta.

Aşa dar, ceiace dă nota caracteristică actului inexistent, este o *incompetenţă absolută* a aceluia care îl săvârşeşte.

Intră hotărîrea tribunalului arbitral în aceasta grupă? Răspundem prin afirmativa categorică.

Din analiza hotărîrii, am văzut elementele sale cari îi dau hotărît caracterul unei grave uzurpări de putere.

---

1) Alcindor citează cazul unui şef de cabinet care refuză o pensie; *op. cit*, pag. 21.

2) De ex. un administrator financiar care ar reduce cu dela sine putere quantumul impunerilor, drept pe care îl au numai Comisiunile de Apel.

www.dacoromanica.ro

In afară de viţiile de formă şi de violarea normelor de drept, decizia T. A. M. pretinde să-şi aroge dreptul de a fixà indemnitatea exproprierii române, impietând prin aceasta asupra puterii legislative; deasemenea, ea caută să violeze normele de drept internaţional, cele de drept comun şi cele ale tratatului dela Trianon, controlând exproprierea română, ceiace este un atribut exclusiv al instanţelor locului.

Numai prin aceste două violări, T. A. M. săvârşeşte cea mai mare uzurpare posibilă în construcţilie juridice, adică *uzurparea unei puteri suverane*. Este inçonceptibil că drepturile suverane ale unui Stat, unanim recunoscute ca intangibile, să ajungă sub o cenzură, oricare ar fi ea, pentrucă aceasta ar transformà însăşi baza acelui Stat, înlocuindu-i situaţiunea de autonomie şi independenţă cu aceia de tutelare, de protectorat.

Aşa dar, hotărîrea T. A. M. este *inexistentă*.

Inexistenţa ei decurge din violarea flagrantă a tuturor dispoziţiunilor pe cari se reazimă edificiul Statului şi al comunităţii internaţionale. Ea constitue o violare categorică şi a pactului Societăţii Naţiunilor, nesocotind normele de drept internaţional şi cele după cari Statele componente ale Societăţii Naţiunilor sunt libere.

Inexistenţa hotărîrii nu trebuie proclamata de nimeni, ci ea reiese din însăşi firea lucrurilor şi din însăşi concepţia juridică a inexistenţii.

Ca şi în dreptul privat — unde pentru a distruge un act inexistent nu e nevoe să te adresezi jude-

www.dacoromanica.ro

cătorului 1), — în dreptul public — nu e necesară intervenția justiției, pentrucă ea nici *n'ar puteà suprimà ceiace nu există* 2).

Și după cum hotărîrea unui tribunal incompetent, oricare ar fi el, este nulă 3), tot așa și aceia dată printr'o flagrantă uzurpare de puteri, este inexistentă, mai ales când e vorba de o jurisdicție internațională.

Intr'adevăr, aci nu există instanțe de drept comun, jurisdictia însăși este excepțională și compromisorie.

Arogarea unei competințe nelegale, necompromisorii, izbește nu în sfera atributelor unei instanțe similare sau superioare, căci acestea nu exista; arogarea competinții poartă atingere însăși *suveranității* Statului care îi suportă efectul. Principiul uzurpării de putere și al competinții jurisdicției internaționale este desbătut cu multă putere într'un articol al d-nilor Basdevant, Jèze și Politis 4), privitor la deferendul germano-cehoslovac.

Deși concluziile sunt aceleași ca și ale noastre totuși ne îngăduim să nu subscriem în totul la principiul enunțat de d-nul Politis; după d-sa uzurparea ar venì de acolo că arogarea unei competințe neconferite „violează principiul de drept public internațional, după care litigiile nu sunt reglementate de tribunale". Intr'adevăr, însușirea

1) V. Baudry-Lacantinerie et Barde *Droit Civil*, vol. XIV pag. 273; Aubry et Rau *Droit Civil*, vol. I pag. 119.

2) V. Alcindor, *op. cit.*, pag. 9.

3) Vezi *Otto Mayer*, *op. cit.*, vol. I pag. 120.

4) Vezi *Revue du Droit Public* 1927 pag. 45 și urm.

www.dacoromanica.ro

lată de nimeni și depășind limitele înțelegerii părților violează principiile de drept internațional; dar nu pe acelea că litigiile nu trebue să fie reglementate de tribunale, căci aceasta ar însemnà că nu pot să existe măcar tribunale internaționale, ci principiul, că un Stat nu poate fi ținut la respectul unei hotărîri decât întrucât ea corespunde dreptului conferit instanței prin compromis și numai întrucât ea nu aduce atingere însăși suveranității acelui Stat.

Ori, față de întinderea ce și-a luat pretinsa competință a Tribunalului arbitral, uzurpând drepturi, cari nu este conceptibil să poată fi controlate de el, hotărîrea lui este și rămâne inexistentă, nu pentrucă în principiu litigiile internaționale nu trebuie să fie judecate de tribunale, ci pentrucă competința acestui tribunal este strict limitată prin compromis și fiindcă lor — *în niciun caz* — nu li se pot conferì diferende cari aparțin exclusiv domeniului intern, suveranității și însăși existenții Statului, ceiace e cazul nostru. Hotărîrile, cari s'ar emite pe baza acestei arogări de competență, vor fi întotdeauna inexistente.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

DIFERENDUL INAINTEA SOCIETĂŢII NAŢIUNILOR (1927)

Faţă de constatările de mai sus, uşor se poate vedeà că bine a făcut Statul român retrăgându-şi delegatul arbitru, care făceà parte din completul acestui Tribunal.

In urma hotărîrii T. A. M., România sesizează Societatea Naţiunilor a doua oară, pe temeiul art. 11 din Pact:

„...In afară de aceasta — zice § 2 al articolului — se mai declară că orice membru al Societăţii are dreptul să atragă în mod amical atenţia Adunării sau a Consiliului asupra oricărei împrejurări de natură să atingă relaţiile internaţionale şi cari ameninţă în urmă să turbure pacea sau buna înţelegere, de care depinde pacea".

Retragerea arbitrului român, are drept urmare că Ungaria se adresează şi ea Societăţii, în baza art. 239 şi Anexa § 1 tratatul Trianon. Am arătat 1), că acest articol prevedeà că în cazul când guvernele ţărilor cari formează T. A. M., nu ar

1) Vezi capitolul III, Secţiunea II.

www.dacoromanica.ro

desemnà pe arbitrul respectiv în termen de o lună, atunci Societatea Naţiunilor are căderea să desemneze două persoane neutre, din cari guvernul advers să-şi aleagă una. Anexa § 1 sună: „în caz de deces sau *demisiune* a unui membru al Tribunalului sau dacă un membru al Tribunalului se găseşte în imposibilitate, pentru un motiv oarecare, de a-şi îndeplinì funcţiunile sale, aceeaşi procedură care a fost urmată la numirea sa, va fi observată şi la înlocuire.

In Martie 1927, Consiliul se ocupă de acest diferend, ascultând atât expozeul d-lui N. Titulescu, cât şi pe acela al Contelui Appony. Problema fiind serioasă, Consiliul, însărcinează pe reprezentantul Angliei, Sir Austen Chamberlain, în principal şi pe reprezentantul Japoniei şi Chilii, în secundar, să studieze toate ipotezele diferendului şi să refere Consiliului în viitoarea sesiune [1]).

In şedinţa dela 16 Iunie, reprezentantul Angliei a încunoştiinţat Consiliul că Comitetul celor trei, pentru a studià chestiunea, a ţinut două reuniuni la Londra şi Geneva şi că a avut convorbiri şi cu reprezentanţii României şi Ungariei, îndemnându-i să ceară guvernelor lor o nouă studiere a problemii.

„In consecinţă — zice procesul verbal al şedinţei [2]), Consiliul, în urma propunerii făcută de Sir Austen Chamberlain, amână chestiunea la sesiunea Septembrie.

1) Vezi *Journal Officiel*, 1927, pag. 349 şi urm.
2) Vezi *Résumé Mensuel*, vol. VII No. 6, pag. 210.

www.dacoromanica.ro

Comitetul celor trei aveà să se ocupe de două aspecte ale diferendului:

1°. Cererea României asupra amenințării de a se rupe pacea;

2°. Retragerea arbitrului român; și desemnarea a două persoane susceptibile să-l înlocuiască.

Și unul, și celălalt puneau în discuție *compotența tribunalului arbitral,* ceiace rezolvă întregul diferend. Intr'adevăr, dacă T. A. M. își depășise competința, atunci Societatea Națiunilor nu puteà să desemneze un arbitru înlocuitor, cum cercà Ungaria, pentrucă excesul de putere săvârșit de tribunal justificà retragerea arbitrului român.

In vederea unui raport cât mai obiectiv și mai științific, „Comitetul de trei" a cerut avizul a șease reputați jurisconsulți: Fromageot, Dr. Gaus, C. Hurst, Pilotti, Rostworowsky și Sato.

Cu toată stăruința de conciliere, și cu toate că Statul român oferise o tranzacție cu 700.000 frs. aur, supliment de despăgubire [1]), — față de intransigența guvernului ungar manifestată încă odată la 2 Septembrie 1927, Comitetul de trei, aflat, după cum declară d-nul Chamberlain, în nevoia de a căutà soluția prin alte mijloace [2]), își depune raportul său.

„Privind problema în ansamblul ei —ziceà raportorul — Comitetul a voit să aducă un remediu susceptibil să producă o potolire. El nu puteà uità

1) Vezi articolul domnului profesor N. Dașcovici. publicat in *Societatea de mâine* pag. 887.

2) Raportul Chamberlain, vezi *Jurnal officiel,* 1927 ședințele Consiliului.

www.dacoromanica.ro

că Consiliul a fost sesizat la origină, nu pe baza art. 239 al tratatului Trianon, ci pe baza art. 11 al Pactului și că intervenția lui a fost cerută de data aceasta întâiu de *România* și apoi de Ungaria. El nu puteà în aceste condițiì să se sustragă dela datoria impusă de pact și să se mărginească la alegerea pură și simplă a celor doi membrii supleanți ai T. A. M., pe cari îi cereau în mod accesoriu reprezentantul ungur".

Urmărind dar concilierea principiilor de drept cu starea de fapt, raportul cuprinde trei puncte fundamentale:

1°. „Dispozițiile, reglementând pacea în urma războiului 1917—1918, *nu exclud deloc* aplicarea pentru resortisanții unguri, (aci cuprinzându-se și *cei cari au optat* pentru naționalitatea ungară), a unui plan de reformă agrară.

2°. Nici o inegalitate de tratament nu trebuie să existe între Unguri și Români, fie în termenii legii agrare, fie în modul cum se aplică.

Acest al doilea principiu e desvoltat și completat, însă:

„Orice dispoziție a unui plan general de reformă agrară, care ar creià în mod expres, sau care ar ajunge să creieze în fapt o poziție aparte pentru Unguri, în prejudiciul acestora și în avantajul Românilor sau, în general, al resortisanților altor State, ar fi de natură să creieze o prezumție de sechestrare și lichidare deghizate, izbind proprietatea supușilor unguri *ca atare*, prin violarea articolului 250 și ar autorizà Tribunalul arbitral mixt să se ocupe de ea. Ar fi la

www.dacoromanica.ro

fel „în ipoteza unei aplicări diferențiale a legii agrare".

3°. „Vorbele „sechestrare și lichidare", menționate de art. 250, care nu vizează decât teritoriile cedate de Ungaria, se aplică numai la măsurile luate în contra proprietății unui ungur, în zisele teritorii și *numai întrucât aceasta e resortisant ungur*.

Și acest alt treilea punct de principii e desvoltat:

„Facultatea ce și-au rezervat-o Puterile aliate prin art. 232, de a reține și lichidà bunurile ungare aflate pe teritoriul lor, în momentul intrării în vigoare a tratatului se aplică bunurilor unui ungur, întrucât este supus unei țări foste inamice. Nu e suficient că aceste măsuri să aducă sechestrarea bunurilor ungare de guvern și ca proprietarul lor să fie ungur. Mai trebuie ca să fie vorba de o măsură ,care *nu s'ar fi edictat* și nu s'ar fi aplicat, cum s'a săvârșit, dacă proprietarul bunurilor nu ar fi fost ungur".

Ca încheiere a acestui mod de a vedeà, Comitetul propuneà Consiliului să invite părțile a se conformà principiului; să invite România la reintegrarea arbitrului său la T. A. M.

In ședința dela 19 Septembrie 1927, Consiliul a amânat decizia definitivă pentru sesiunea din Decembrie 1927, acordând și părților timp ca să reflecteze asupra acceptării sau neacceptării definitive a prevederilor raporturilor. El n'a invitat România la reintegrarea arbitrului său, nici nu l-a înlocuit, ci a invitat părțile să se conformeze principiilor raportului, adică nu a ținut seamă de decizia T. A. M.

www.dacoromanica.ro

In numele României, deşi raportul nu respectà integral punctul de vedere românesc, d-nul Titulescu exprimà speranța că acceptarea principiilor raportului de ambele părţi litigiate va puteà constituì baza legii judecătorului arbitral, că în asemenea condiţii ar acceptà reintegrarea judecătorului român; într'un cuvânt, că deşi raportul nu exprimă toate drepturile Statului român, acesta îl acceptă, pentru a-şi arătà fidelitatea sa faţă de „ideile Societăţii Naţiunilor".

Contele Appony, însă, în numele Ungariei, a declarat că refuza să primească prevederile raportului.

Inainte de a vedeà pe ce se sprijineà refuzul sau, să privim în treacăt baza raportului Chamberlain şi consecinţele sale.

Raportul acesta nu făceà decât să recunoască odată mai mult principiul care a fost consacrat încă dela confecţionarea tratatului dela Trianon şi de încheierea Bruxelles: acela că sensul restrictiv al tratatului poartă numai asupra măsurilor de lichidare şi sechestrare; cu alte vorbe că proprietatea supuşilor unguri este lăsată regimului de drept internaţional comun, adică e susceptibilă de expropriere.

Noi am arătat valoarea acestui principiu şi fundamentul de obiectivitate justă pe care se reazimă, aşa că nu mai revenim.

Al treilea principiu, interpretând sensul restricţiunii impuse de art. 250 Trianon, arată că acest articol nu a vizat să aducă niciun alt impediment, decât acela de a izbì proprietatea unui supus un-

www.dacoromanica.ro

gur, pentru calitatea lui de fost inimic. Deci, orice măsură care izbeşte proprietatea supuşilor unguri dar ea atinge deopotrivă şi pe a naţionalilor, nu va intrà în prevederile art. 250.

Nici-o neegalitate deci spune punctul 3 al raportului — nu va trebuì să existe între supuşii unguri şi naţionali.

Nu mai revenim asupra seriozităţii acestor norme, ele constituind obiectul capitolelor precedente.

Vom semnalà, însă, elasticitatea ce o prezintă considerentele punctului 2, spunând că dispoziţiile agrare cari ar creià în drept sau în fapt o poziţie specială pentru supuşii unguri, în prejudiciul lor, ar fi de natură să creieze o prezumţie de sechestrare şi lichidare; cu alte vorbe, de câte ori printr'o măsura deghizata s'ar izbì proprietatea *ca atare*, aceasta ar fi o violare a articolului 250 Trianon, deci ar intrà în competenţa T. A. M.

Dacă nu ne-am gândì că raportul spune ca este o soluţie empirică şi de circumstanţă, care să stingă diferendul, i-am imputà raportului Chamberlain, că nu are o bază juridică de nereproşat.

Intr'adevăr, a spune că „de câte ori e o lichidare deghizată e competent T. A. M.", însemnează în realitate a-i conferì acestuia dreptul de a cântărì exproprierea română, pentrucă desigur fiecare optant va spune că i s'a aplicat un regim de expropriere simulată.

Desigur că Statul român e pus la adăpost de interpretarea primejdioasă pe care voià s'o deà

www.dacoromanica.ro

Tribunalul arbitral interdicției impuse de articolul 250, raportul precizându-i întinderea; deasemenea, firește că el nu mai poate fi acuzat de a fi nimicit regimul preferențial cu care erà învestită proprietatea optanților; acum T. A. M., având precizat în mod definitiv și neînlăturabil sensul lichidării și al exproprierii, nu va puteà să mai amestece sfera fiecăreia cum a făcut-o în hotărîrea asupra competenții.

Dar, nu este mai puțin adevărat că prin adoptarea acestui mod de apreciere, Statul român suportă o controlare a drepturilor sale suverane, ceiace e contra normelor esențiale de drept internațional. Căci, a spune că exproprierea nu e incompatibilă cu tratatul dela Trianon, înseamnă a o lăsà *exclusiv* în sfera *domeniului intern* a Statului care o operează, conform regulei *lex rei sitae*. Dar noi am arătat că consecința inseparabilă a acestei norme este lăsarea nemulțumirilor eventuale tot în competența organelor acelui stat, ca un corolar al regulii, adică la *forum rei sitae*. A venì apoi să traduci indirect exproprierea înaintea T. A. M., pentruca acesta să o scruteze numai — căci de hotărît nu poate hotărî decât în limitele indicațiilor Consiliului — adică a-i dà dreptul Tribunalului arbitral să discute normele interne, iată o derogare esențială de la regulele dreptului internațional comun.

Totuși, pentru a-și arătà larga sa solicitudine soluționării diferendului, d-nul Titulescu a acceptat și această reducere a drepturilor noastre

www.dacoromanica.ro

categorice, spunând că nădăjdueşte că principiile raportului vor fi acelea ale judecătorilor T. A. M.

Ce însemnà aceasta?

Insemnà că Statul român primeşte acest mod de a se judecà dincolo de normele dreptului comun — adică acceptă *lărgirea* modalităţilor competinţei T. A. M., cu condiţia ca judecătorii să nu-şi mai aroge un nou mijloc de interpretare, ci să se mărginească aci; altfel spus, România aderă — dacă şi Ungaria primeşte — la un nou compromis de interpretare, mărind competinţa iniţială a T. A. M., cu condiţie ca acesta să fie maximul şi pentru a se puteà păşì la vidare.

Că acest punct de vedere a fost şi în mintea raportorului, o putem aprecià după forma în care se exprimă şi raportul comitetului de trei, care spune că a urmărit o soluţie susceptibilă să stingă diferendul, sau din încheierea:

„In cazul de neconsimţire a *ambelor* părţi la recomandările de mai sus, Comitetul crede că Consiliul îşi va fi epuizat rolul ce-i incumbă pe temeiul art. 11 din Pact".

Sau, mai departe: „In cazul când Ungaria va refuzà, Comitetul socoteşte că Consiliul nu ar fi justificat să procedeze la numirea judecătorilor supleanţi, conform art. 239 Trianon".

Am spus că raportul acesta a fost primit de d-nul Titulescu, în numele României.

Ungaria, însă, prin delegatul său, contele Appony a refuzat să consimtă la prevederile lui.

„Motivele", pe care se rezemà teza ungară, sunt mai multe, dintre cari trei sunt cele principale.

www.dacoromanica.ro

SECŢIUNEA II

Raportul Chamberlain şi Refuzul Ungariei

Contele Appony pretindeà, mai întâiu, că rolul Consiliului erà să treacă în mod automat — independent de orice discuţie — la desemnarea a două persoane — supuşi neutri în războiu, invocând întru aceasta articolul 239 şi anexa din tratatul dela Trianon.

Intr'adevăr, pe temeiul acestuia, aceste persoane — fie la constituirea tribunalului, fie la vacanta vreunui loc şi când guvernul respectiv nu-şi trimite arbitru, „vor fi *alese* de Consiliul Societăţii Naţiunilor".

Insăşi formula cu care se exprimă tratatul: *vor fi alese*, însemnează că Consiliul nu e *obligat* [1]), să o facă. Obligaţiile constituite de pact sunt determinate. In ele nu intră şi aceia de a numì pe membrii T. A. M. Dar, tot sensul tratatului prin vorbele: *vor fi alese*, însemneaza că Consiliul va cumpănì, va judecà această alegere, ci nu o va face automat.

Sa presupunem, însă, ca ar fi aşa.

Aveà Consiliul în speţă să rezolve numai cererea Ungariei, de înlocuirea arbitrului român? Nu. El fusese sesizat *întâiu* de guvernul român pe temeiul art. 11 din pact, ceiace constata ra-

1) Vezi şi articolele Prof. A. Prudhomme în *Journal Clunet*, 1927, No. 4, 5; *idem* al Prof. M. Sibert, în *Revue de Droit International public* 1927, No. 5; *idem* al Prof. A. Wahl, în *Revue politique et parlamentaire*, 1927 No. 396.

www.dacoromanica.ro

portul Chamberlain cu destulă semnificație: „El nu puteà să uite că Consiliul a fost sesizat la origină, nu pe baza art. 239 al tratatului dela Trianon, ci pe baza articolului 11 din pact, și că intervenția lui a fost cerută întâiu de România și pe urmă de Ungaria".

In afară de argumentarea savanților juriști francezi, din articolele precitate, noi vom încercà să încadrăm într'o formulă juridică, procedura Consiliului în această ocazie.

Intr'adevăr, Societatea Națiunilor fusese sesizată de guvernul român, în urma excesului de putere săvârșit de T. A. M., care l-a forțat să-și retragă judecătorul, pentrucă lucrul a fost socotit de natură să turbure pacea. Deasemenea, cererea posterioară a guvernului ungar de a se desemnà un arbitru înlocuitor, erà tot consecința hotărîrii T. A. M. Ambele cereri aveau, prin urmare, acelaș fundament, am zice acelaș obiect juridic.

In asemenea condițiuni, solicitarea Ungariei are absolut elementele unei cereri reconvenționale, sau, în tot cazul, a unei contra-acțiuni de natură să fie conexată cu cea initială, a României.

Ori, Consiliul Societății Națiunilor bine a făcut, dând o soluție comună, unică. Admisibilitatea cererii reconvenționale sau respingerea ei, este cel dintâiu procedeu al unei judecăți, în ipoteza unei contra-pretențiuni. Discutarea elementelor acesteia, nici nu poate fi separată de acțiunea principală, inițială. Deaceia, raportul Chamberlain, — în modul său de conexarea ambelor cereri — le-

www.dacoromanica.ro

gând acţiunea României, pentru păzirea păcei, deaceia a Ungariei, pentru numirea arbitrului — are o bază juridică perfectă.

I s'a imputat, în al doilea rând, că raportul Chamberlain ar violà normele sale de competenţă, dând o interpretare textului care reglementează competinţa Tribnualului arbitral, împietând în acelaş timp şi asupra prerogativelor Curţii dela Haga. Cu alte vorbe, Consiliul nu aveà dreptul să spună „lichidarea şi sechestrarea..., se aplică numai măsurilor luate în contra proprietăţii unui ungur — întrucât (fiindcă) proprietarul este supus ungur", făcând prin aceasta să se înţeleagă că exproprierea nu intră în lichidare, ci aceasta presupune un tratament diferenţial. In reazimul acestei teze, Contele Appony negà dreptul de a judecà şi interpretà al Consiliului, spunând că problema e de competenţa Curţii dela Haga.

Intr'un capitol precedent 1), noi am arătat sfera de atribuţie a Consiliului cât şi a Curţii dela Haga, şi amintim numai textul articolelor 13 şi 15 din pact: „Membrii Societăţii convin că dacă s'ar ivì între ei un diferend susceptibil — *dupa parerea lor* — de o soluţie arbitrală..." îl vor supune arbitrajului.

„Dacă se iveşte între membrii Societăţii un diferend susceptibil de a atrage după sine o ruptură şi dacă acest diferend nu este supus arbitrajului prevăzut prin articolul 13, membrii Societăţii convin să-l aducă în faţa Consiliului".

1) Vezi capitolul II.

www.dacoromanica.ro

Aşa dar, competenţa Consiliului îşi află aplicarea *întotdeauna* când părţile — după părerea lor — nu socotesc diferendul susceptibil de arbitraj. Amintim motivele care îndreptăţesc şi mai mult pe Consiliu să cunoască litigiul, aci fiind vorba de o expropriere, de o problemă internă cu caracter politic, întrucât Consiliul este în acelaş timp un organism politic, pe când Curtea dela Haga are un câmp strict judiciar, iar competenţa ei este numai compromisorie. Reamintim deasemenea, că *avizul* acestei Curţi nu este obligator şi că o decizie a Curţii a refuzat chiar să-l deà, când una din părţi n'a consimţit competenţa sa 1); şi — mergând până acolo încât să-i admitem competenţa în speţă — nu uităm că parerea Consiliului asupra „lichidării", concordă exact cu aceia a Curţii, fixată într'un diferend judecat de ea.

Dar, aci Consiliul Societăţii Naţiunilor, nici nu face o judecată nouă, propriu vorbind. El nu face decât să aplice încheierea sa din 1923, când a statornicit că tratatul dela Trianon nu e incompatibil cu o expropriere şi aceasta în urma convenţiei interpretative a însăşi părţilor litigante, deci şi după părerea Ungariei.

S'a mai obiectat, într'un al treilea rând, că raportul Chamberlain ar impietà asupra drepturilor Tribunalului arbitral mixt, violând în două moduri principiile de drept.

Astfel fixarea termenilor tratatului dela Tria-

1) Vezi diferendul Lituano-Rus şi cel Polono-German, precitate.

www.dacoromanica.ro

non — pe baza căruia funcționează T. A. M. — ar aduce atingere independenții acestuia.

Modul cu care Contele Appony își susțineà această teză, este o simplă construcție sofistă [1]). Domnia-Sa ziceà: Fiecare parte are dreptul să-și susțină cauza cum crede, invocând argumentele pe cari le socotește utile, oricari ar fi ele. Limitarea libertății acesteia absolute, înseamnă în concepția reprezentantului Ungariei, „în mod indirect, limitarea *impusă* jurisdicției însăși".

Mai întâiu, noi am arătat cât de larg e raportul Comitetului celor trei, am zice chiar prea larg, dând drept T. A. M. să cunoască orice măsură care ar fi o lichidare simulată. Teza ungară, nesocotind spiritul în care a fost construit art. 250 tratatul dela Trianon, negând existența propriei sale *interpretări dela Bruxelles,* vine să pretindă că sensul clauzei „lichidare și confiscare", e cu totul altul și că Consiliul n'are dreptul să-l aprecieze.

Dar, dacă ar fi așa, de ce în 1923 Ungaria *cereà Consiliului* să statueze și să impună respectarea „drepturilor ei?"

Consiliul Societății Națiunilor, o repetăm, n'a făcut decât să consacre interpretarea de comun acord româno-ungară. Prin aceasta, competința T. A. M. apare fixată așa cum o limitează acel acord. El nu-și poate arogà alte drepturi decât cele conferite de părți prin compromis. Deci, interpretarea făcută de ele asupra termenilor echivoci ai

1) Vezi *Journal Officiel,* procesele verbale ale sesiunei a 47-a.

www.dacoromanica.ro

acestuia într'un sens estensiv, sau limitativ, puţin importă — constitue legea organică a tribunalului, pe care nu o poate depăşì fără a săvârşì un exces de putere.

S'a mai spus — în acelaş al treilea motiv de refuz — că Raportul Chamberlain ar violà autoritatea de lucru judecat a hotărîrii dată de T. A. M.; şi că ar erijà Consiliul Societăţii Naţiunilor în instanţă de apel, cu dreptul de a reformà hotărîrile tribunalului.

Unii dintre savanţii cercetători ai problemei optanţilor unguri 1) — sprijinindu-se pe textul tratatului — mergeà până acolo încât să susţină că există o dependenţă erarhică între Consiliul şi T. A. M.; cu alte cuvinte, că primul dispune de un drept de supraveghere şi control asupra celui din urmă.

Cred, însă, că nici nu mai e nevoe de o asemenea discuţie. Mai întâiu, Societatea Naţiunilor a fost sesizată şi ea trebuià să-şi spună cuvântul, spre a preîntâmpinà un conflict ameninţător, aceasta fiind însăşi menirea ei. Ea nu puteà refuzà cercetarea de vidarea litigiului; dealtfel, ceiace cereà Statul român în 1927, ceruse şi Ungaria în 1923.

Apoi, şi cu aceasta venim la chestiunea lucrului judecat, ea nu reformează nici-o hotărîre şi nimeni nu a putut măcar să facă un apel în contra ei, pentru bunul motiv că hotărîrea este *inexistentă*. Excesul de putere flagrant, săvârşit de T. A. M. izbeşte — cum am dovedit în capitolul an-

1) Vezi articolul precitat al Prof. Prudhomme.

www.dacoromanica.ro

terior — de inexistență calificată hotarîrea. Societatea Națiunilor, deci, discută ca și când n'ar fi subsistat hotărîrea, și are tot dreptul să o facă. Problema se pune numai pentru apărarea păcii și respectarea convențiilor, sprijinindu-se întru aceasta chiar pe încheierea din 1923, care a fost luată cu *unanimitatea* membrilor săi.

Dar, presupunând prin absurd că ar fi vorba de autoritatea lucrului judecat. Intâiu: care e fundamentul acestei norme. Este asigurarea organizării și respectului drepturilor sancționate de justiție. Cu alte vorbe, organizarea socială, pentru însăși liniștea ei, a admis principiul autorității lucrului judecat. Când, însă, norma vine tocmai în contra liniștei sale, mai are rațiune aplicabilitatea ei? Desigur că nu.

Al doilea: în organizarea internațională, lucrul judecat are o natură cu totul aparte, el trebuind sa fie consimțit de parte, adică hotărîrea dată să fie în limitele compromisului. Să admitem că e așa și că Statul care o suportă, se opune totuși la executarea ei. Cine e chemat să apere liniștea și să îndemne Statul la respectul lucrului judecat?, căci aci nu este forța publică coercitivă. Cine impune pacea, adică priveghează respectul hotărîrilor arbitrale? La aceasta ne răspunde articolul 13 al pactului: ...„In lipsă de executare a sentinței, *Consiliul* propune măsurile cari trebue să-i asigure efectul".

* * *

www.dacoromanica.ro

Iată, dar, motive puternice, cari ne îndeamnă să susţinem deplina competinţă a Consiliului Societăţii. Raportul Chamberlain este dat cu respectul tuturor normelor de drept şi cu toată seriozitatea cunoaşterii diferendului româno-ungar.

Deaceia, nici nu ne îndoim că el va fi în tot cazul adoptat de Consiliu 1), ca încheiere definitivă şi executorie.

---

1) Ne rezervăm actualizarea acestei lucrări printr'un supliment, dupăce Consiliul se va pronunţa.

www.dacoromanica.ro

CONCLUZIUNE

Ar fi, poate, normal ca această concentrare finală, să rezume ipotezele ştiinţifice, sub care s'a desbătut problema optanţilor.

Ne mulţumim să semnalăm încă odată, că teza română se sprijină pe respectul tratatelor şi că ea a fost condusă în toate fazele diferendului, cu cea mai perfectă bună credinţă şi cu cea mai ştiinţifică obiectivitate.

Nu uităm să amintim că exproprierea ultimă este ecoul târziu al conflictului claselor sociale din România şi punerea acesteia la curent cu cele mai moderne şi mai înalte instituţii sociale.

Dar, am spus că lucrarea aceasta purcede întâiu de toate, dintr'un simţimânt firesc, acela de român. Deaceia, ca încheiere a cercetării noastre, vom semnalà o necesitate de cea mai imperioasă grabă: Ungaria nu se va mulţumì să-şi oprească lupta în contra României, odată cu stingerea chestiunii optanţilor. Mâine, apărătoare a minorităţilor, ne va chemà din nou înaintea Societăţii Naţiunilor. Mai târziu, va invocà articolul 19 din pact şi iarăşi ne va chemà la judecata, cerând revizuirea tratatelor. Intr'un cuvânt, aşa cum se

www.dacoromanica.ro

exprimà cândva d-nul profesor Andrei Rădulescu, vom ajunge să nu existe sesiune la Societatea Natiunilor, fară citarea României și vom ojunge sa avem acolo un adevărat cazier judiciar, ca infractorii de drept comun.

Deaceia socotim că înfățișarea postulatelor științifice ale cauzei este tot atât de necesară ca și prezentarea mijloacelor practice.

Ne trebuie o organizare puternică, prin formarea unui corp diplomatic pregătit; ne trebuie o propagandă tot atât de activă ca și a Ungariei, pentru a raspunde tuturor insinuărilor acesteia. O mișcare simultană a tuturor Statelor Micei Antante în acest sens, va risipì orice încercare nouă, aratând occidentului diriguitor al mecanismului internațional că Statele acestea își reazemă instituțiile pe bazele celei mai noi civilizații.

Numai așa se vor puteà stăvilì acțiunile Ungariei. Iar Societatea Națiunilor va puteà — odată mai mult — să-și vadă respectată și adoptată opera de pacificare și progres.



www.dacoromanica.ro

TABLA MATERIILOR

TITLUL I

Regimul Agrar Român

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

100 Lei

www.dacoromanica.ro